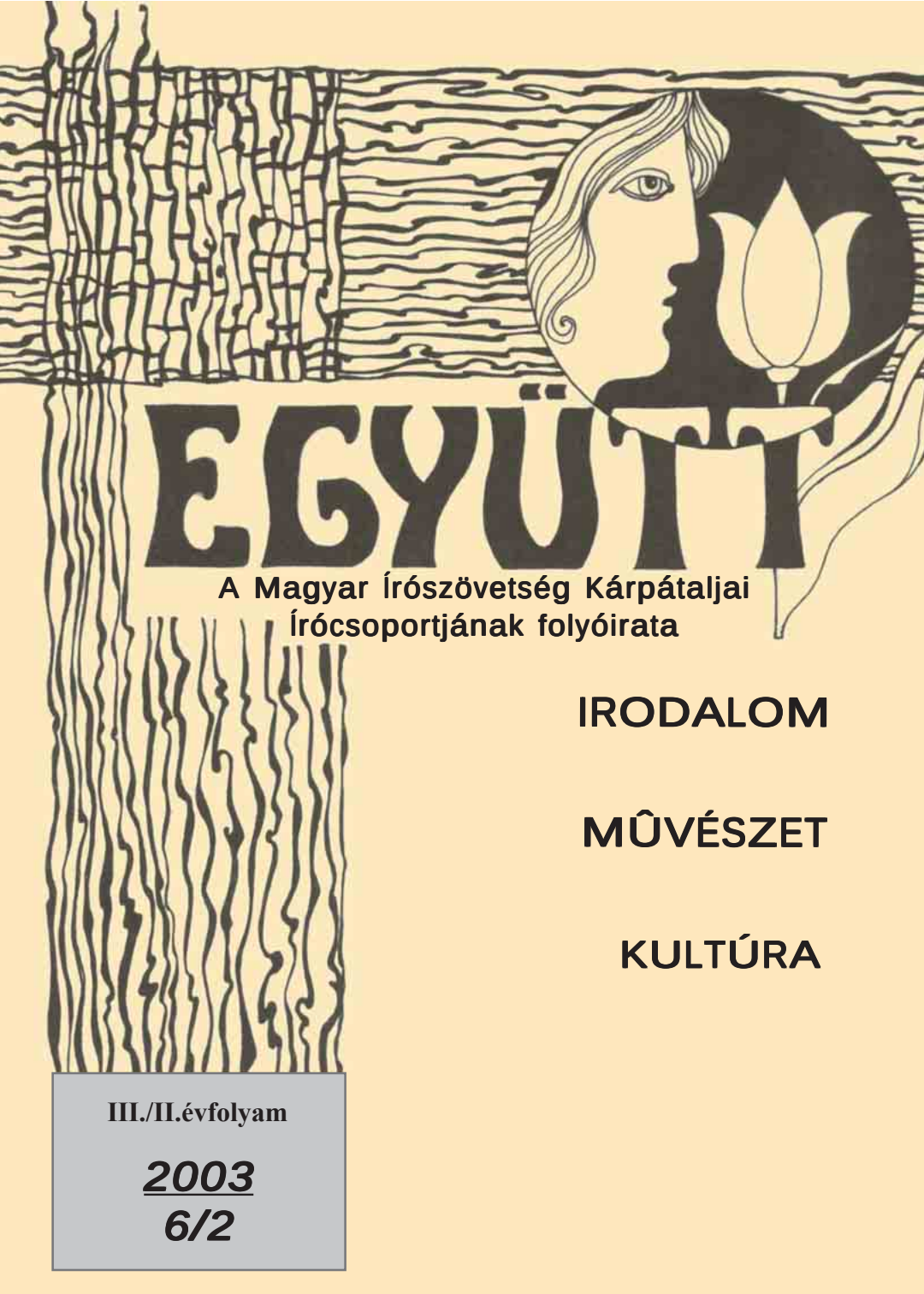

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./II.évfolyam

2003

6/2

2003

6/2

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság: Botlik József, Dupka György (lapigazgató), Füzesi Magda, Horváth Sándor, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály (főszerkesztő), Pomogáts Béla, S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Vári Fábián László (elnök)

A szerkesztésben közreműködnek: Fodor Géza, Gortvay Erzsébet, Tárczy Andor, Zselicki József

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége, az Illyés Gyula Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás, tel.: 06 70 231 72 20

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000, Ungvár, Babuskin tér 5/a, tel. (00380-3122) 43737, fax: (00380-3126) 7027

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua; <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt.pdf>

Szerkesztőségi órák:

minden hónap utolsó keddjén, délelőtt 10.30-tól 15.00-ig.

Felelős kiadó: **Dupka György**

Olvasószerkesztő: **Barzsó Tibor**

Szedés: **Herdinszky Éva**

Intermix Kiadó, 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a. Tel/fax: (00380-3126)-1-70-27.

E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió

Készült a Povch Kft-ben

Forgalomba kerül a **Kovács Vilmos Baráti Társaság** terjesztésében

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt Hálózat, vezető: dr. **Kovács Elemér** és **Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a **Kárpátaljai Szövetség**

(Magyarok Háza 1052 Bp., Semmelweis u. 1/3.)

Lapengedély száma: 3 T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 4 ZSELICKI JÓZSEF: Előszó, tavasz, katalin, november (versek)
6 BARTHA GUSZTÁV: Egéritató (elbeszélés)
10 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Orromból a szél (vers)
11 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Egy hajóban (jegyzet)
12 HORVÁTH SÁNDOR: Álmos tájakon járok (novella)
14 S. BENEDEK ANDRÁS: Ének a Feltámadás Könyvéből (vers)
15 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
21 FÜZESI MAGDA: A hetedik szobában, Tájép, Csújogatók (versek)
23 GERZSENYI ANDRÁS: Tóni, Vili, az „utcanő” (elbeszélések)
27 BARTHA GUSZTÁV: Unot-tan, Szürkület (versek)
29 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Az árnyék völgye (novella)
33 FERENCZI TIHAMÉR: Modigliani-alkony, Köszüzek, Ősz, Szürke etűd (versek)
35 TÁRCZY ANDOR: Mondóka, Kisböske, És jött... (versek)
37 ROTT JÓZSEF: A levegőtenger mélyén (elbeszélés)
41 BECSKE JÓZSEF LAJOS: Dünnyögő, Kiáltozás, Miért? (versek)
43 KARCAGI M. MARGIT: Zakatol a vonat, Álhalottak, Álom (naplónovellák)
46 NYILAS ATILLA: Jelenések 11, 12, Autógrafológia (versek)
48 KOVÁCS ANDRÁS FERENC: Psalmus Transsylvanicus, Cabaret Europayen:
Kuplé a schengeni zengerájbul (versek)
51 A legény eladja hűgát a törököknek, Három nővér a török fogságában
(ruszin népballadák VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
53 S. BENEDEK ANDRÁS: agánkönyvtár (recenziók)
59 BARZSÓ TIBOR: Kárpátaljai elbeszélések a XX. századból (recenzió)
61 PENCKÓFER JÁNOS: Mi után futunk? (recenzió)
63 KOVÁCS ANDRÁS: A szabadságharc Kárpátalja szemszögéből (tanulmány)
64 DEÁK FERENC: Szent István személyisége (tanulmány)
69 GORTVAY ERZSÉBET: Jog és erkölcs összefüggésének problémája Szent
István király Intelmeiben
72 IGYÁRTÓ GYÖNGYI: Koronavárosok Máramarosban (tanulmány)
83 DUPKA GYÖRGY: Autonómia-törekvések Kárpátalján (monográfia-részlet)
88 D. GY. Művelődési életünk krónikája
98 Új könyvek
98 Szerzőink
IVASKOVICS JÓZSEF –BÉRES ANDREA: Ezer (megzenésített vers)
BABITS MIHÁLY: Jónás imája (vers)

ELŐSZÓ*

„...Megtaláltam a semmit.
Torkára hang nem jött. Béna volt.
Vigyorgott.
A Valamire csak
Ő
jut,
nem én...”

(Az örök)

*Isten játszik... végeivel életünknek, a Gondot bízta ránk, a teremtés fájó
gyönyörének csillagát: a semmiből a valamibe...?*

A vető ember aratásának örömét.

A vanság a teremtés lehetősége.

A kézbe fogható.

A szóba fogható.

Az ívszínekbe fogható...

A művészet: Fentség. Az alantságot is fennen megmutató.

Az égő hit.

Isten kivert Édenéből a csókszívű Teremtés mámora.

Fáj, hogy Isten megvert minket. De a lázadás gyönyöreit ránk bízta.

Lázadunk.

A jót akarjuk szépen.

Hazányi szóban,

égreszóló hangban,

szívárványívben.

E könyv az egyhúron pendülés lehetősége: a sorsírat

szó, a hallomás, a látomás szívmázsán mérhető értéke.

A harmónia álom.

*Találjon látóra, hallóra e könyv, hogy az Éden eltakart csillaga alatt
a semmi ne szólhasson ránk.*

Ragyogjon az álmok csillaga.

* Az Ivaskovics József–Tóth Lajos szerzőpáros Gyertyaláng c. kötetének előszava

tavas

*gyűrött idő írott papír
az íráson a pecsét rejtve
hatalmát a hóvirágnak
inkább rovom márványégre*

katalin

*félkaréj kenyerét
küldi a hold
udvarát
tisztára sepe*

*ne kopogj
jöjjenek a jók
szakállas igazak
virgács idők után*

*katalin táncolj
más népek kenyerén
koldus a nótás
ránk meleget
majd a marha lehel*

november

valahol rózsaszál virít

*tarka szemű krizantémok
csudálják
hogyan
még itt vagyok*

EGÉRITATÓ

*„Jaj neked, emberi szokásunk áradó dagálya.
Ki úszhat szembe sodrásoddal?”
Szent Ágoston*

Öt éve történt, tíz éve?... A faluban már összetévesztették az orgazmust az organizmussal. A konyhákban, a kerítésfélfának dőlve trécselő asszonyok közül a belátók az orgazmusig kívántak eljutni, míg az okoskodók hiúsága az utóbbival kacérkodott. A mindig komor és ünnepélyes László tiszteletes dörgedelmekkel elegyes nyomorúságos jövőképe televízión edzett hallgatóit annyiban érintette, hogy konokabban kívánták utánaélni a tegnapot: holnap. „Eleitől fogva...” – énekelték a hívek; búgott bosszúsan a szószékről László tiszteletes mély basszusa. Egy huncut tekintetű ember meg csak állt a templomban, és mosolygott. Őt, vicces Lukácsot két kézzel csiklandozta a kárpátaljai kis magyar Nekeresd a kapitalizmus áldásait habzsoló igyekezete. Az affektálás. Röhögésre ingerelték a latin szavakkal egyedieskedők szerte nyálfröcsögtetett ostobaságai. Míg a községház pulpitusáról (az emelvény együtt bukkott a kommunizmussal) közelítették meg individuálisan az individuális problémákat, követelték meg paralel az individuumtól az invalidizmust, nevetés járt, de ha ez hangzott el, szó szerint, az iskolai tanévnyitón, s végignézett a megilletődött leendő elsősök során, akkor a térdét kellett hogy csapkodja vicces Lukács.

Öt éve történt, tíz éve?... Kiadványok cseréltek gazdát; egy színes taksált öt fekete-fehér szexlapot, s jött a videó, fennhangon abajogtak a televíziók hangszórói, aláfestve műcsöcsös némberek végtelen vonaglását. László tiszteletes komorabb lett, példázata a hét kövér és hét sovány tehénről együtt járt egy felajzott tenyészbika képének elhessentésével, aminek a hívek képzeletében való meglétéről vicces Lukács nevetése árulkodott. „Elrabolhatja tőlünk Európát!” – figyelmeztette a híveket, és fegyelmezte vicces Lukácsot, majd kitért az adakozás fontosságára, meg arra, ha már ilyen jó pénzeket kapozgatnak a gazdák a kertekben termett paradicsom eladásából – paradicsomi állapotokat teremthetnének ahelyett, hogy mű... izékre költik.

Mintha tegnap történt volna. A mondatok azóta szelik át mind kacskaringósabban és annyiszor az elodázott cselekvést (mint a gyorsan lefutó hegyi csermelyt a szerpentinek), miszerint: minden baj forrása a pénztelenség. Egyedül László tiszteletesnek adott jogot a hét bő évet felkérőzdő tehenek

háromra apadt száma, hogy vasárnaponként tömondatokban vagdossa hívei fejéhez az egy igazságot.

Így történhetett meg egy januári estén – míg a rádióban Kijev áremelést ígért, Budapest hidegfrontot, Amerika bombázást Boszniában –, László tiszteletes öblös lámpaüveget sudrált, hogy a hurkára gyűrt újságpapír többszöri áthúzása csak jobban szétmázolja a rossz minőségű petróleum zsíros kormát. Ez idő alatt vicces Lukács vastagon oxidált rézcsatlakozót kapargatott zsebkésével, majd becipelte a konyhába a nem könnyű akkumulátort, fel nem tételezve, hogy a tiszteletesnek az elszenesedett kanócvéggel gondja lehet, a lámpabél nem veszi fel a petróleumot. Igaz, ő sem boldogult. Csavarkulccsal esett a leült akkumulátornak, hogy még az áramszünet előtt felpislanjon a kilencwattos körtécske. A sav ömlött ki, a petróleumlámpa tört el előbb? Ki tudja. A sistergő, habzó sav gyorsan párolgott, a petróleum bűzösen. A Nekeresdre boruló sötétségben senki sem látta a parókia kitárt ablakát, sem vicces Lukács rédelyes házának nyitott konyhaajtaját. Fáztak. Nagykabátban, kályha mellett. A tiszteletesben a méltóság, Lukácsban a kekk ágaskodott az ellen, hogy bekéretődzenek a szomszédba.

László tiszteletest, míg tüdőgyulladással feküdt, a szomszéd falu papja helyettesítette. Vicces Lukácsot senki. Az idegen pap szálán bánt ideiglenes bárányaival, s már-már rendjén valónak tűnt, hogy Nekeresden a védtelent kiforgató fukarságot, a gyűlöletté fajuló irigységet és marakodásba torkolló torzsalkodást nincs ki megmosolyogja. Így gyűrte mélyen régi önmaga alá magát a falu egy igénykínzó pénztelenséggel, gondgyötrő áramszünetekkel, ál- és rémhírekkel terhelt tél alatt. Nem csoda, ha mohón kapott a határnagy paradicsomtáblák képében ámitó jövő után, egyrészt szükségből, másrészt, hogy kapzsisága elriassza a szerencsét.

A palántanevelő hidegágyakkal telegyűrt kertek láttán vicces Lukácsot kipurgálatlan légsőhurutja vette elő. Köhögött. Előregörnyedve, vénemberesen. A kórházban így szokta meg. Emiatt sűrűn félbeszakadt munkája, a seprűkötés, a kapa-, kaszanyél esztergályozása. A fojtó ragasztószag suszterkedésének véget vetett. Az újságolvasásról maga mondott le: köhögésre ingerelte a népi gyógymódokról, a népélelmező cigánykrumpliról (csicsóka) s egyéb népboldogításról szóló nyomdacikormány. Mint ahogy a községház pulpitusán a demokrácia mellett lándzsájukat tördelő szónokok sem bírhatták nevetésre a XXI. század küszöbén. Kigúvadt, könnybe lábadt szemekkel nyeldelte nyálát. Kínozta a roham, mint az istentisztelet alatt, pedig a hívei közé megtért László tiszteletes szomorúságára ráfért volna a vigasztalás. „Ha valaki jöni akar én utánam, tagadja meg magát...” – prédikálta Máté evangéliumát a tiszteletes, s tudta, hogy gyér hallgatósága gondolatban paradicsompalántát gyomlál, permetez. Vegyszerbe,

földmunkába ölte a nép összekapart tartalékát, és a porba taszító kiszolgáltatottságtól való ösztönös félelmében emberörlő igyekvésre sarkallta képzeletét.

Azon a tavaszon elmaradtak a varjak. Fekete seregeik nem lepték el a szántóföldeket, nem bukdácsoltak ká-á-ár-örömmel a traktortárcsa vágta nyom után. „Urbanizálódtak”, állapította meg László tiszteletes, és a nyitott verandáról komoran nézte a parókiaudvar nagy eperfájának verébpityergető magányát. Gondolata a város környéki, befűlt, télen át gőzölgő szeméthyegyekig ment el utánuk, mialatt vicces Lukács köhécselve, pihegve cipelte fel öreg cseresznyefájára a katonaköpenybe bújtatott madárijesztőt. Azt, hogy a reggeli órák zajgó sereglőnászát nem riogatják a csókák lomha szárnycsapásai, nem hiányolta. Nekeresd sem. A rádió Kínából özönvízszerű esőzésekről, floridai hurrikánról adott hírt, s ő, vicces Lukács az eget fürkészte, a száraz szelek felseperte vakító kékséget.

Forró, egérszagú lett a nyár. A tűző napon kapálásba, kocsolásba görnyedő nekeresdieknek délibáb emelte szemmagasságba a távolba vesző sorvégeket. Csalogatta őket reggeltől napestig, míg a paradicsomba ölt pénz, munka irgalmatlanul noszogatta. Telt, tikkasztott a június, már a szellő is portölcéért terelt, mikor végigcikáztak a sorközőkben az első egerek. Együtt nőtt szaporaságuk a húsosodó, zöld paradicsombogyókkal. Tele volt szürke szörgombolyagokkal minden lyuk, gazzal benőtt horpasz a határban, a tudat alá később fészkeltek be magukat. László tiszteletes emberül verejtékezett a szószéken. A Prédikátor könyvének vonatkoztatható verseire gondolt, de vicces Lukács vészjósó köhögése visszariasztotta. „Imádkozzunk!” – mondta.

A falucsődítő nagygyűlés után, hol a paradicsomot, keserű fája miatt, egérfogyasztásra alkalmatlannak ítélték az alkalmi szakértők (vicces Lukácsot sokan mosolyogni látták) Nekeresd kapára kapott. Álló napokon át csépelelték, taposták rekkenő hőségben a pirulásnak indult termést édesden habzsoló egérhordát. A rögöknek nőtt farkuk reggelre, vagy az égből potyogtak alá? Nem tudni. Mint ahogy a községház vészbizottsága által ígért szükséges lépések megtételéről sincs tudomásunk. László tiszteletes járt kétségbeesetten föl-alá a verandán, s a mélységes apátiára gondolt, amibe gyülekezete zuhanni fog. Elmaradt a méregosztás, a helikopteres méregkiszórás, a tiszteletes aggodalma azonban valóság lett.

Velőt szikkasztó forróság zsugorította a határban a szélfogó gyertyánfák árnyékát. Nekeresd a házakba húzódott vissza, ott nyüglődött a megroppant akarat. A délibáb dédelgette, csatatérre dúlt paradicsomtáblák látványát a televízió vérben tocsogó filmjei feledtették, vagy az előkerült szexlapok felajzotta fantázia. Legtöbben (míg a községház pulpitusán folyt a falu gondjainak

elodázása) meggybort pancsoltak, főzték a pálinkát, az élesztő erjesztette zavaros lötytyöt, hogy esténként törjön-zúzzon a mértéke-nincs gödölés felincekelte tehetetlenségük. Az asszonyok aborákba, őlpadokra menekültek, s ha reggel lekászálódtak, a kialvatlanság együtt léborogtatta át velük a napot másnaposságtól szédelő uraikkal.

László tiszteletes zárt ablaknál aludt, kizárta szobájából a családi perpatvarok felhangjait, s míg nagy varjúcsapatokról álmódott, vicces Lukács a rúdely-grádicson ült, és nézte a teliholdat... Képzeletében, mint darazsak... úrhajók dongták körbe a csillag-fürtöket, hogy fényérfaló zümmögésükbe olvadjon a szomszédok ajtócsapkodása, részeg kurjongatása.

A hajnal a konyhában érte, hol a villanyspórra feltett kávéfőző együtt kotyogott a rádióval. Az etiópiai éhínség, a bangladesi kolerajárvány és a „...Bécsben is derült égbolt” híre ott motozott vele a műhelyben, hova első útja vitte. Kiüröngette az ott lévő konzervdobozokat, majd a kútból vizet húzott vicces Lukács. Kannával a biclikormányon hajtott ki a mezőre, csörömpölt végig a dobozokkal Nekeresd néptelen főutcáján.

Ahogy szaporodtak a határban a földbe süllyesztett, vízzel telt edények, úgy lettek csendesebbek az esték. Gyúrték, taszították reggel, este nagy kannákban a vizet, itatták a hőségben eltikkadt egereket Nekeresd s az ezredvég nagyobb dicsőségére.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

ORROMBÓL A SZÉL

*Mikor az erdő égni kezd,
s ropognak a fák csontjai,
kérve-kérem a felleget:
áldott batyuját bontsa ki!*

*Söprik azonban az eget
a szél hatalmas szárnyai.
A láng, a láng a holdba kap,
lehet sírni, jajongani.*

*A tűz, a tűz engem akar –
buja, nőstényi hatalom.
Ágyasházába úgy megyek,
mint vágóhídra a barom.*

*Költenék neki valamit,
írni, mondani nem merem.
Elszakadnak hangszálaim,
megbénul mind a két kezem.*

*Lehetne lányom, asszonyom,
több változat nem érdekel.
Jöjjön inkább a láz, a láz:
önnön véremlében éjjelek el!*

*Aztán a rontás leterít,
s a vánkosra vért hördülök.
Gyöngytermő szememre gyűlnek
az álomrabló ördögök.*

*Mikor a hajnal rám akad,
szemgödremeimben mit talál?
Egyikben az élet dereng,
másikban fészkel a halál.*

*De orromból felcsap a szél,
s ellobbant minden csillagot –
Miasszonyunk, Miasszonyunk
már öltözteti a napot.*

EGY HAJÓBAN

Elvi ellentéteink ürügyén, sokéves jóviszonyunk megromlásán sajnálkozó levelében egy régi barátom többek közt ezt írja: „... nyilván tudod, mit miért teszel, és pontos oka és célja van annak, miért hunysz szemet bizonyos dolgok felett, miért kerültél egy hajóba azokkal, akikről pedig... de hagyjuk, nem érdekes”.

Nem tartom etikusnak magánlevelek megszűntetését, most sem ez a célom; az idézett sorok mögöttes üzenete munka- és pályatársaimnak (és -ről) is szól, közügygé emelve a csekélységemre szabott szemrehányást.

Arról fogalmam sincs, miféle „bizonyos dolgokra” céloz a levélíró, s ennek kapcsán találgatásra nem vesztegetem az időt, a papírt. Az „egy hajóba kerülés” jól érzékelhetően lealacsonyító szándékú vádja, különösen az „akikről pedig” után sokat sejtetően sorakozó pontok azonban elgondolkodtattak.

Mivel a „hajó” fogalma alatt nyilván folyóiratunk értendő, „azok” alatt pedig annak „legénysége” – az Együtt köré tömörült pályatársak –, igencsak sajnálatos, hogy a levélíró elhallgatta mindazt, amit a három pont kirakásakor gondolt.

Néhány variáció elvetése után a csonka mondat legvalószínűbb folytatását így képzelem el: „akikről pedig korábban te is kritikusan vélekedtél”.

Ha a levélíró erre gondolt, szelektíven működik az emlékezete. Tény, hogy volt egy rövid időszak, amikor – valós információk hiányában – a Forrás Stúdió mára nagyapakorú tagjainak – akik ott vannak szerkesztőbizottságunkban, emellett állandó szerzőink – a mítoszteremtés szándékát tulajdonítottam; emberi és alkotói mivoltukban ettől függetlenül mindig nagyra becsültem őket, tehetségük és teljesítményük előtt büszkén hajtottam és hajtok fejet. Talán épp ez az oka annak, hogy a mítoszteremtés dőre vádját boncolgató tanulmányt végül is nem írtam meg, sőt, az Együtt újraindulásakor az egykori Forrás-tagok körében magamra és hazataláltam.

Esetleges vagy valós emberi gyarlóságai(n)k eltörpülni látszanak a levélíró kóros öntülbecsülése mellett.

Ezért kerültem örömmel abba a „hajóba”, amelynek fedélzetén társaim kitűnő navigációs tisztek, az azonos küldetésstudat pedig megbízható kapitány. A mi hajónk nem tévedhet el, zátonyra-aknára sem futhat, vélhetőleg a levélíró bosszúságára.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

ÁLMOSS TÁJAKON JÁROK*

Na mit szólsz, Sanyikám, mit szólsz! Magyarország az EU-ban. Én meg már a Dunán túl. Szakiskola. Nevelő. De megvan a százezer! Sanyikám! Az több mint kétezer hernyó. Érted, testvér? Amikor hazajövök, én vagyok a császár!

Iszol egy sört? Na, meghívlak! Nem? Na.

Na de ott is sóherség van. Te, bemegyek a kis sörömrre, aztán néznek rám. Kőbányai. Naná, hogy Kőbányai. Azt mondja az egyik csóresz a másiknak: a tanár úr Kőbányait iszik. Mármost, mi köze hozzá. Tán nyomjak le egy akármilyen drágát, csak hogy tartsam a nivót. Egy frászt.

Azt hiszed, hogy meghív valaki? Még egy pohár hideg vízre sem! Ezeknek igyak én márkásat! Az orrukat meg az ingük ujjába törlik. Na de jön az EU. Sanyikám! Érted! Már beadtam az állampolgárságira. Világútlevél! Érted. Körülutazhatom a világot. Na de megy a frász! Görögbe, a pocsolyába? Nem megyek. Még nem is mehetek. Hazaugrok. A sör még a felébe se! Jobb, mint a Kőbányai. Biz'isten jobb. Na. Biz'isten!

Nem veszel házat? Ja, a múltkor is mondtad, hogy nem. Nincs miből? Na, te is vagy egy. Hát miért nem dobantsz. A százezer neked is összejönne. Meg szolgálati lakás. Meg az EU. Te. Világútlevél, meg minden.

Befizettem az iskolai menzára. Egy kis reggelit otthon bekapok. Párizsi, ez-az. Te! Tudod, milyen jó ott a párizsi?! Hiába, na. Az ebédnél meg úgy megpakolják a tanár úrnak a tányért, hogy vacsorára is marad. Persze. Viszek ételhordót. Más is csinálja. Kis sört meg a kocsmában, úgy lazításként. Nincs nagy piálás.

A múltkor meg falunap volt. Te! Folyt a pia. Rotyogtak a bográcsok. Aztán: tanár úr ide jöjjön, tanár úr ezt kóstolja meg, tanár úr egy kis törkölyt... Úgy beszéltam, mint az uradalmi számár. Különben sóherek. De ilyenkor mutogatják magukat. Érted?

Na. Itt sem változott semmi. Ez a közöny, ez a tehetetlenség. Nem is értem, hogy bírod. Te. Hát lejövök. Érted?! Csak úgy csorog a nyáluk. Egyik jön: fizess már egy sört. Másik: lökj egy felest. Te! Az egyik rokon egy ötvenest kért kölcsön. Egy ötvenest! Érted! Hát mikor adná az meg.

Na, nem kérsz egy sört?

De tényleg. Van miből. Nem vagyok én olyan sóher, mint azok.

Te, ott még a politika is tiszta sóherség. Ide egy kis pénz, oda egy jó állás.

* A szerző naplónovellájának folytatása. Elejét lásd a 2002/1. számban.

Érted! Nekem is mondta már a pártfőcsővezető, na, ha meglesz az állampolgárság, segít, hogy ott helyben képviselő legyek.

Na, nem mintha úgy engem az annyira érdekelne. De nem árt.

Sanyikám! Te tudod, én nem voltam párttag.

Ezeknek...

Pocsék dolog a politika. Sanyikám!

Hát így állunk, Sanyikám! Nyomom ezt a kis sört, aztán megyek, veszek vodkát meg cigit. Cigit bőven. Te! Tudod, milyen drága ott a bagó...

S. BENEDEK ANDRÁS

ÉNEK A FELTÁMADÁS KÖNYVÉBŐL

Palimpszeszt részlet a Magyar Krónikából

*Tombol a nyár; egybeforr az ezer
éve lázban lobogó Föld s az Égbolt.
Felparázslík ereinkben a Nap és
titkos üzenetet hordoz az árdeli Hold.*

*Bordó már a meggy és sárgul a barack,
perdül a szem s mint tulajdonától
vár áldást ki még hisz a számadásban.
A kerti lugas megannyi lakodalmas sátor.*

*A beton nekropoliszokból kiszivajlik az élet,
kitódul a nép s felbolydulnak a puszták.
Eljönnek mind, kikre még vár az ítélet,
s azok is, kik már végső álmukat alusszák.*

*Új törvényt hirdet ma az égő csipkebokor,
Mammon zsoldosai hagyják jövőnket Másra!
Hét nemzetség, hét törzs gyűl itt ma egybe,
hetedíziglen tartó, igaz honfoglalásra.*

TÁBORI POSTA

(Regényrészlet)

Elérkezik a vacsora utáni szabadidő. Okosan kell gazdálkodni vele, mert ez egyben az esti tisztálkodás ideje is. A fiúk levetik a zubbonyt, az alatta viselt nyak nélküli fehér inget, lerúgják az egész nap viselt nehéz csizmát, és elgyötört lábukat az ágy alól előkotort műbőr papucsba bújtatják. S míg a kaszánya levegőtartalmát lassan emészteni kezdi a lábszag, az éjjeliszeekrények fiókjaiból előkerülnek a szappantartók, a borotvakészletek, az ágy karjáról a darázsfszszkes szövésű kis törülközők. Irány a mosdó.

A vizesblokk két helyiségből áll. Az elsőben, egy középben elhelyezett alacsony válaszfal két oldalára szerelve tíz csap s szintugyanannyi mosdókagyló található. A másik, az illemhely, ugyancsak tíz férőhelyes. A vízőblítéses guggolók – egymástól vékony válaszfalak különítik el őket – itt is ötösével vannak kialakítva, de egymással szemközt Ajtó nincs, s ha telt ház van, egymás képébe bámulhatunk, vagy ha ez valakinek szokatlan, esetleg kellemetlen, rejtse el fejét a célszerűen magával vitt újságoldalakba.

A csapokból csak hideg víz folyik, ezért az itt töltött idő csak annyi, amennyi a felsőtest, a nyak és a hónaljak alapos mosásához szükséges. A hátmosás egyedül nem megy, e művelet többnyire kölcsönös: társ kell hozzá. Tanácsos közben jó mélyen a mosdókagyló fölé hajolni, hogy a szappanozás és az alapos dörzsölés után a két tenyérrel locsolt víz ne a nadrágba csorogjon. Aztán borotválkozás, majd lábmosás következik, de addigra jól megszokja a szervezet a hideg vizet. Lábtörüléshez nincs külön kendő. Ami van, azt inkább kímélni kell, ezért vizes lábbal lép vissza mindenki a papucsába, s csoszog a maga széke, ágya felé, hogy rendbe hozza másnapra a ruházatát, megírja az esedékes leveleket.

Igaz is, nemsokára itt a nőnap, két üdvözlőlap kellene. Andu, családneve alapján Genoszján, a jereváni örmény barátom tucatnyit vásárolt, s ragyogó képpel rakja elem őket:

– Válassz közülük, László drága!

– Köszönöm. Holnap, amint alkalom adódik, megveszem, s visszaadom neked – válaszolom, s magamban még a „drága” jelzőn derülgetek, bár rég rájöttem már, hogy az örmény nyelvhasználatban ez a választékosabb, s azon belül is a bizalmasabb megszólítás elengedhetetlen velejárója. Lám, ők sem oroszul, hanem anyanyelvükön gondolkoznak.

Az üdvözlőlapok, rózsza vagy tulipáncsokrokat ábrázoló jobb minőségű színes felvételek egész elfogadhatóak lennének, ha nem rontották volna el őket

a kis csomókban rájuk ragasztott csillogó üvegszemcsékkel. Briliánsokkal díszített virágszirmok? Hát ízlésük a keletnémeteknek sincs.

A laktanya-ügyeletes esti létszámmellenőrzésre szólít. A sorakozóra ismét felöltözve indulunk. Az ütegparancsnokok, bár jelen kellene lenniük, ilyenkor már rendszerint a családjaik körében pihennek, így a takarodó előkészítése Kondratyenko törzsőrmester feladata.

Az idősödő zászlós behozta a három üteg és a gazdasági szakasz névsorait tartalmazó mappát, és átadta Szidorán őrmesternek, a gazdaságiak szakaszparancsnok-helyettesének. Az örökké vidám, de amúgy észrevétlen, csendes természetű katona kiáll a kaszánya felsorakozott népe elé. Gimnasztorykája felső gombja hanyagul kigombolva, szétnyíló gallérján virít a frissen felvarrt gyolcsbetét. Derékszíjának domborúra hajlított rézcsatja az ágyékáig húzza a lazára engedett széles bőrvet. Lábán nem a közkatonák nehéz marhabőrcsizmáját viseli – könnyű bokszbőrből készült tiszti csizma az, szára kozákosan sűrű ráncba törve, alacsonyan ül a térde alatt. Látszik rajta, hogy szolgálati idejének utolsó negyedében tart, májusban leszerez. Ő már öregcsont, nem töri magát, s ezt az állapotot a parancsnokai is elfogadják. Ez a felkérés sem jelent számára semmilyen megterhelést, de tekintélyt, rangot annál inkább. S ez kinek ne imponálna? Ennek tudatában, ezt a magabiztos fellépést sugározva nyitotta fel most is a mappát, s a nevek olvasásába kezdett:

– Abdrahmanov tizedes!

– Já! – azaz, jelen! – hangzik a vékonypénzünek látszó, valójában rendkívül szívós és türelmes baskír altiszt válasza.

Mire a névsort olvasó fiú kajánul felnéz a mappából, s az elhangzott „Já!”-ra fogai közül, félhangosan elereszti az ide kívánczoló, mindnyájunk által ismert rímet:

– Gálovka ot hujá! – ami magyarul csak annyit tesz, hogy faszfej. De ez a beszólás már teljesen megszokott, s még csak egy jókedvű fészkelődés erejéig sem bontja meg a rendet. Mindenki figyel, várja a saját nevét, de leginkább a sorakozó végét.

– Árucunyan! – olvassa a „t” helyett oroszos kiejtéssel „c”-t ejtve az atlétatermetű jereváni örmény fiú nevét.

– Konyhai szolgálatban áll! – feleli helyette Abdrahmanov tizedes, az őrmester pedig az elhangzott név mellé jelet tesz.

– Dzsigit Bágdászárján! – szólítja hamisítatlan kaukázusi akcentussal a következő legényt.

– Já! – feleli érezhető keserőséggel a bakui örmény, akire csak azért ruházza tréfas kedvében a dzsigit, azaz a lovas legény rangját, mert állandó lakhelye szerint azerinek, tehát muzulmán hitűnek véli, s ő minden muzulmánt dzsigitnek

szólít. Holott Bágdászárján örmény, azaz keresztény, s csak sajátos örmény sorsának köszönheti, hogy a sajátjaival örökös viszályban álló azerbajdzsánok között, Bakuban jött a világra.

De a barnaképű, örökké fényes arcbőrű Mamedov, a fűtőház örökös beosztottja és lakója, aki valóban Allahot tekinti istenének, fűlig érő szájjal fogadja, amikor dzsigitnek szólítják, egyenesen kitüntetésnek tartja az őt méltán megillető megkülönböztetést.

A leszerelését váró őrmester így megy végig a névsoron, és senki sem mondhatja, hogy a napirendben előírt utolsó sorakozó monoton, unalmas lenne. Végül Kondratyenko törzsőrmesterhez fordul, jelentést tesz a névsor szerinti, majd a ténylegesen jelenlévők létszámáról, külön kiemelve a szolgálatot teljesítőket, átadja a mappát, s az ilyenkor is előrt tisztelgést inkább csak mimelve, mint végrehajtva, elfoglalja helyét a sorban, vagy egyszerűen lelép, megy a maga dolgára.

Kondratyenko tisztí tászkájából jegyzetfüzetet vesz elő, kinyitja, majd Igazodj! és Vigyázz! parancsokat adva felolvassa a fekete listára került két bajtárs nevét. Azok kiállnak a sorból, nyugtázzák a napközben beszerzett büntetést, s indulnak, hogy átöltözzenek a soron kívüli négyórás konyhai szolgálatra. Krumplit kellene hámozniuk, nagyjából két mázsát, de ez majd elválík, ha jelentkeznek az ott ügyeletet tartó továbbszolgáló zászlósnál. Ha a krumpli eléggé egészséges, méretét és alakját tekintve egyenletes, inkább géppel tisztítatják, s ebben az esetben nekik csak a mélyedésekből kell kivagdosni a héj maradékait. Így jócskán marad még idejük a nagyobb fazekak, vándlingok elmosogatására, a kerámiapadló állandó súrolására, mert a konyhai személyzet, bár ők is egyszerű sorkatonák, magasan hordják az orrukat, s a lelket is kihajtanák a kezük alá adott büntetősökből. De ha elvégezték a kiszabott munkát, talán alvásra is jut négy órájuk, mert ennyi mindenkinek dukál.

Kondratyenko a nagy faliórára tekint, amely kevés híján tíz, azaz huszonkét órát mutat, s félíg emelt fejjel még a számlapot bámulva, de már újabb utasításra készülve jó előre kinyitja a száját. A fölötte lógó lámpa fénye most egész szájüregét bevilágítja, minden részletében megmutatja platinaszínű fém fogsorát. Eredeti fehér fog egy sincs a szájában. Ez nem éppen katonás látvány, háta mögött gúnyolják is érte eleget. De a hangja mintha még ércesebb lenne ezáltal: – Pihenj! Harminc másodperc múlva villanyoltás. Oszolj, takarodó!

Az alegységek szétrebbennek a kaszárnya különböző szögleteibe. Újból dübörög a padló, a lerúgott csizmák az ágyak előtt sorakozó hokedlik elé kerülnek, a csizmaszárak tetejére pedig a kiterített kapcák. Az összehajtogatott nadrágok és zubbonyok már a székek ülőlapján simulva nyugszanak, s fölöttük a derékszíjak nehéz rézcsatjának csillagai virrasztanak hajnalig. Fellibbennek a takarók, s a

vaságyak szegecselt eresztékei, a rugós acélsodronyok szaporán nyiszorognak az eltörődött testek súlya alatt.

A törzsőrmester végigmegy a kaszányán, orron rúg egy-egy kiálló csizmát, aztán egy kis időre bezárkózik még a századraktárba, a kaszányán belüli külön kis birodalmába a hátizsákok, munkaruhák, festékek és takarítóeszközök közé. A polcokon egy elkülönített szakaszban a leszerelés előtt álló altisztek és közbakák bőröndjei foglalnak helyet. Nekik is bejáratuk van ide, hisz lassan gyarapodó személyes holmijukat mégsem tarthatják az éjjeliszekrényekben, sem pedig az ágyaik alatt. Napközben, ha tehetik, néhány üveg sör legurítása után akár végig is heverhetnek a leürített polcokon. Ám ilyenkor gondosan magukra zárják az ajtót, hogy rejtve maradjanak az efféle virtus iránt érzéketlen parancsnokok szeme elől, akik szerint a napközben való alvás főbenjáró bűn. A bölcs szólás viszont azt tartja, hogy „Amíg a katona alszik, a szolgálat addig is telik.”

A raktár ajtaja kitarul, az ajtó mögött kattan a villany. Kondratyenko krákogva, dörmögve hagyja el a kaszányát. Hallani a külső csapóajtó csattanását, csizmájának lassú, erős kopogását a betonon.

Vaszilenko, az alacsony növésű, lányos arcú, szőke srác, akinél többet senki sem szájjalt Kondratyenkoval, ágyából kipattan, s papucsába lépve a kaszánya közepére siet. Mintha kórust dirigálna, előrelendíti karjait, s már süvölt torkából a kérdés:

– Sasok! Ki az egységben a legdilinyósabb katona!?

A kar pedig, mivel nem most kezdte el gyakorolni, erőteljesen, egyszerre válaszol:

– Akinek vasból a foga! Akinek vasból a foga!

A produkció kisebbszerű derűtséget kelt, ám a többség már valóban aludni szeretne. Néhányan azért felkelnek, a mosdó felé csoszognak, de ugyanakkor már a tévé előtt is sorakoznak a székek. A képernyő kivilágosodik, valamilyen stúdióbeszélgetést közvetítenek. Ez, persze, senkit sem érdekel, s máris hangzik az ágyasorok közül az utasítás:

– Kapcsold a nyugatnémetre!

Egyet-kettőt kattan a csatornaváltó, s máris lövések szaggatják a filmbéli éjszakát. Western-filmet sugároznak, a fiúk szájtátva tapadnak a képernyőre. Ágyam messze van a készüléktől, de ha felkönyökölök, egész tűrhetően látok. Hogy miért nem ülök székre? Az az öregek kiváltsága, s én még csak a második félévemet töltöm. De különben sem érdekel a film. A kispárnába fúrom fejemet, aludni próbálok. A tévé előtt ülők hangosan hahotáznak. Erre felnézek ismét. Tipikus vadnyugati utcakép, a kocsmaépülethez tartozó féleresz alatt részeg lovas alszik a nyeregben, lelógó bal kezében whiskys üveg. De a ló az igazi! Az előtte álló nyitott fenekű hordóból sört vedel. Fejét fel-felemeli, s a kamerába

röhög. Szabályosan ittas, lábai inognak, s az épület falának dőlve igyekszik magát mégis megtartani.

Hirtelen nyílik a bejárati ajtó, s a laktanya-ügyeletes, aki eközben a bejáratot vigyázta, hevesen integetve, suttogva azt próbálja a tévézők értésére adni, hogy a szolgálatos tiszt közeledik a kaszánya felé. A mozinézők szétrebbennek, a képernyő elsötétül. A százados, bal karján széles, vörös karszalaggal, belép. Az ügyeletes halkán jelenteni készül, de a tiszt leintí. Egyenesen a tévékészülék felé indul, hátoldalát megtapogatja. Bizonyára melegnek találja, ezért csípőre tett kézzel áll egy darabig a félhomályban, szemét körbejáratja az alvókon. Halk, egyenletes szuszogást hall mindenfelől. Ki érti ezt?

Aludni próbálok, de úgy érzem, most nehezen fog menni. Fél óra elteltével is csak hánykolódom. Az jár a fejemben, hogy válaszolnom kell a szüleim levelére. Mit írjak apámnak? Kell-e vigasztalnom a nagymama halála miatt? S én vigasztaljam? Hogyan, amikor nekem is éppen eléggé fáj?

De a rakétahordozó besütött hajtóműve is bosszant, ezt a gikszer sem volt még érkezésem megemésztieni. Megnyugtat, hiszen megnyugtattak, hogy nem lesz számomra kellemetlen következménye, de mégis furdallja valami a belsőmet. Hogyan feledkezhettem meg arról a nyomorult csapról? Annak idején a berdicsevi tanezredben alaposan elsajátították velünk az előmelegítés fázisait. A műszaki ismereteket oktató tisztnek különös gondja volt a gyakorlatra. „Tapogasd meg saját kezeddél, nézz bele, mert csak úgy fogod megtanulni!” – cseng a fülemben most is kedvenc szavajárása. S én azt hittem, hogy a legfontosabbakat meg is tanultam.

A múlt év novemberében, amikor nyolcan-tizen megérkeztünk a sorkatonai egységhez, próbavezetésen kellett igazolni a felkészültségünket. A gyakorlótéren lévő vizsgapálya mindössze 25–30 kilométer hosszúságú, de különböző nehézségi fokozatú szakaszokból áll. A kezdő szakasz, legfeljebb 800–900 méter, arra való, hogy a vezető megérezze, megismerje a gép képességeit. Ezt követően elérjük az „aknamezőben” cövekekkel jelölt, a hernyótalpknál alig szélesebb aknamentes átjárót, amelyen lehetőleg a jelek eltaposása nélkül kell áthaladni. Most egy nem túl hosszú, viszonylag egyenletes gyorsasági szakasz következik, majd át kell gázolni egy vízmosáson vagy vízzel telt gázlót helyettesítő vizesárkon. Ez esetben a megfelelő sebességfokozat kiválasztására kell figyelni, s lehetőleg el kell kerülni, hogy víz nyomuljon a kipufogóba. A legnehezebb a 15–20 méter magas dombon való átkelés, amelyet oly módon kombináltak, hogy a 45 fokos emelkedő közepén meg kell állítani, s újraindítani a 36 tonnás gépet, s a csúcson túljutva, a lejtőn ugyanígy. Mint mesélik, volt rá eset, hogy miután az emelkedő közepén a vezető megállította járművét, az újraindítás közben, vezetéstechnikai hiba miatt hátrafelé kezdett gurulni, s a hajtómű az ellenkező irányba forogva

indult be. S mert a levegőt nem a légszűrőn, hanem a kipufogón keresztül kapta, a nehéz, fojtó füst nemcsak a motorházat, de a vezetőfülkét is elárasztotta. Kellemetlen eset lehetett.

Miután nappal, nyitott vezetőfülkében, az ülést kimagasítva végigmentünk egyszer a pályán, este éjjellátó infravörös lámpával, zárt vezetőfülkében ismételtük meg a gyakorlatot. Amikor belenéztem a műszerbe, úgy tűnt, mintha egy betegesen halvány, felhők közé menekült hold fényénél kellene tájékozódnom egy köddel borított sivatagban. Elindultam, s a parancsnoki részlegen ülő kísérő tiszt, aki a terepet szintén csak az infravörös készüléken át figyelhette, rögtön megkérdezte, hogy látok-e?

– Igen, látom az utat és a fákat – feleltem magabiztosan.

– Én semmit sem látok – tette panaszbba. – Olyan sötét van, mint a négerek seggében!

Ezen kuncogtam magamban egy sort, de hamarosan elértem az imitált aknamezőt, majd a dombra vezető emelkedőt. Lassítani kezdtem, hogy megálljak az előírt helyen. A parancsnok azonban utasított, hogy menjek nyugodtan tovább, ebben a sötétségben úgysem ellenőriz bennünket senki. A lejtőről leérve hármas, majd négyes fokozatba kapcsoltam, s előre toltam a két botkormányt, hadd fussanak a láncotalpak szabadon. A terep kisebb egyenetlenségeit 40–50 km-es sebességnél meg sem érzi a gép, olyan kiváló a rugózása. De csökkentettem hamarosan a tempót, mert feltűnt az erdőbe forduló kanyar, s a keskeny úton egymást követték a hirtelen ívű fordulóok. Hol az egyik, hol a másik láncotalpat kellett fékeznem, hogy az úton tudjak maradni. A sisak fejhallgatójában újból a tiszt hangját hallom:

– Látsz egyáltalán?

– Igenis, hadnagy elvtárs, látok! – feleltem, miközben a két szemem s a homlokom szinte beleragadt a készülék gumival bélelt homorulatába.

– Egy lófaszt látsz te, de nem az utat! Megint ledöntöttél egy fenyőt!

Ezen kissé elképedtem, mert ütközésnek a jelét sem tapasztaltam, mégis valami bocsánatkérés-félét dünnyögtem a gégemikrofonba. De több szó a vezetési gyakorlat során nem esett már köztünk, s amikor visszatértünk a kiindulási helyre, megkönnyebbülten nyitottam ki a kabin páncélozott tetejét, s szálltam ki az ülésből, mert a gyakorlat alapján véve sikeres volt. A jobb oldali láncotalpra hajló sárvédő lemez azonban el volt ronccsolódva rendesen. Oxigénlánggal felhevítve még könnyen helyrehozható, szerencse, hogy el nem hagytuk... Még szerencse.

A HETEDIK SZOBÁBAN

*Gyöngyöt sír a téli éjszaka,
széttáncolja táltosok hada,
férges, mérgek, gyilkos fellegek
isszák a véreket.*

*Fényességgel jön a hajnal,
lángban izzik minden felhő.
Égek én is vörös lázban,
a hetedik szobában.*

TÁJKÉP

*Vert falak közt
hazátlan hazában
az idő mérge
lassan felfakad.
Alkonytájt
a koszlott Beregszászban
banánt eszünk
egy juharfa alatt.*

CSÚJOGATÓK

Rezervátum

*Kárpátalja olyan vacak,
ott élnek a magyar vadak,
pont olyan, mint Serengeti,
még hírét is megrengeti.*

Megy a gőzös

*Kárpátalján megy a gőzös,
ámde gőgös, nagyon gőgös,*

*juszt se megyen Kanizsára,
csak ide szalad, Izára.*

Dilemma

*Kárpátalja olyan sarok,
ott laknak a vad magyarok,
se nem élnek, se nem halnak,
egyáltalán mit akarnak?*

Utóirat:

Amúgy “Kárpátalján fújja a szél a fekete felleget...”

TÓNI

A lány (vagy asszony?) mellei így is felfelé ágaskodtak, dermedten, magukba fagyottan, kitárulkozó pucérságban, vonzóan és taszítóan, dévajul és szemérmességbe kövülten, ahogy ott feküdt, immár visszavonhatatlan kitárulkozásban, elvágva, elkerítve víztől, égtől, légtől, világtól, abban a lehetetlen otthonkában, lehetetlenkék rongyburokban, csak a papucsai, a bojtos, giccsvirágos papucsai rikitottak ki, és a bábészkodók szeme is először ezekre a pipacstopánokra révedt, csak aztán feljebb...

A lány (vagy asszony?) halott volt, elnyúlt a park szegletében, mint egy gyenge piktör fércműve, kidőlt rezgőnyárfá adta hozzá a nyers keretet, a halántékáról szivárgó vér pedig a szennybíbor ágytakarót...

A lány (vagy asszony?) véletlenül került a lába elé, ő találta meg, azaz nem is ő, hanem a kutya, a kicsit korcs skót juhászka, de most nincs itt, biztosan elinalt, haza, vagy másfelé, lesi, szagolja, füleli, merre dürrögnek a szukák. Amikor az felsírt és eliramlott, ő odament, egészen közel, s meglátta, amit eddig csak rozsdás kulcslyukon, repedt ablaküvegen át... Meglátta a nőt, akiben soha része nem volt, nem ebben, csak általában, nézte hosszan, aztán göcsörtös tenyerével megérintette, éppen csak pihepuhán, az egyik fagyott mellbimbót, nem érezte, nem érzékelte, nem tapintotta a halált, a végzetet, ennél fennköltebb, legalábbis önmaga számára, bensőségebb érzelem feszítette és a melegség...

A lány (vagy asszony?) mellett így letek rá, először a tanító, hajnali kocogásában, ami vágásban végződött, egyenesen az első lehetséges távbeszélőhelyig, aztán a környékbeliek, aztán a rendőrség, aztán a kisebb tömeg, ő meg csak görnyedt a tetem fölött. Először a környékbeliek akarták megverni, aztán a rendőrség, aztán a tömeg...

A lány (vagy asszony?) már néma volt, nem tanúskodhatott, nem mondhatta el, hogy igen, Tóni, a városrész időtlen kéregetője, csavargója csak simogatta, dajkálta, szeretve nézte, még így is, már így is, csak becézgette, szép szavakat suttogott fülebe, amilyeneket életében száz férfitől se hallott, amilyeneket Tóni életében nem tudott, nem mert, nem remélt elrebegni senkinek...

A lány (vagy asszony?) valahonnan fentről látta az egészet, a gyülekezést és a zűrzavart, hallotta a hangokat, megértette a jeleket, melyekre soha rá se hederített, melyeket szándékosan semmibe vett, hallotta Tóni néma imáját, egyre vágyódó ígét...

A lány (vagy asszony?) homlokán a gyalázás és gyalázkodás vérvörös jelével, mit se törődve a fészkéért vergődő feketerigóval, megdöntötte a rezgőnyárfá megmaradt férges törzsét, egyenest Tóni napragyogta ragyás fejére...

VILI, AZ „UTCANŐ”

Romvégen esemény van, sejtelmes emberfia fészkelte be magát a néhai Róza mama szoba-konyhás házikójába, titokzatos idegen, nagydarab, nagy a feje, a lába, a keze, nagy lósárga szakálla, nem tudja senki, örökölte, vette-e a házat, netán csak úgy, önkénnyel foglalta el?

A város legszélén árválkodik Romvég, vedlett hátú utcával, egyik oldalán húszvalahány kertes házzal, a másikon már mezővel, melynek nem is olyan távol a folyó, meg a hegy csizmasarka szab határt, van persze neve is az utcának, az egyszem rozsdásodó táblán ismeretlen orosz forradalmár neve díszlik, de ezt nem használja senki, legfeljebb a postás, akinek ritkán van dolga errefelé, viszont egyszer nagy borítékot hoz a rejtelmes embernek, tőle tudják a romvégiek, hogy a sárga szakállút Dudás Vilmosnak keresztelték.

Romvég, azért az, mert a város végén tesped, és a kertek mögötti dombon van néhány ősrégi kőkupac, meg egy porladó faldarabka, ami egyre fogy, viszont az utcabelieknek vannak erős pincéik, többeknek helyre kökerítése.

Dudás Vilmos, már ha tényleg így hívják, módfelett gyanús, nem ismerkedik, nem áll szóba, nem bratyzik, nem kacérkodik senkivel, reggelente, amikor titokzatos útjaira elkétkerekezik, és köszönnek neki, eleinte, csak rövidet biccent, meg se áll a pedál tekerésében, s ami fölöttébb árnyékot vet rá: nem kocsmázik, ami már nemcsak gyanús, hanem egyenesen felháborító és kiközösítő tényező, ami meg is történik.

Ám a figyelem egy időre elterelődik róla. Romvégre ugyanis emberek, gépek sereglenek, rohammunkában húzzák fel a szemközti mezőségen az ötszintes bérkaszárnnyakat, csatorna, vízvezeték, rájuk lehet csatlakozni, persze nem ingyen.

Vilmosnak nem kell, erre megint gyanússá válik, nyárvége van, a barakkalakások épülnek, az utcabeliek majdnem ingyen cementtel padlózzák a disznóólat. Vilmos pedig, aki vasárnaponként órákig rontja szemevilágát a közeli legelő meg a távoli hegyek látszólag semmittevő bámulásával, most megy az utcán és dohog, morog magában (ezt a Szászék Janikája határozottan hallotta): „a levegő apad, az utca meg csak nő, csak nő...”.

Így lesz Dudás Vilmosból, a rejtelmes emberből az utcaszáj jóvoltából: Vili, az „utcanő”.

Nyárvége van, és Vili hatalmas, tömött zsákokat cipel esténként haza, gyötörve a szegény biciklit, hétvégén meg buzgón valamilyen gödröt váj az udvar csücskében, „ez egy gyilkos, biztos a zsákokban hazavitt áldozatokat ássa el” – terjeszti Anna néni, akinek, mint hangoztatja, van szeme, tapasztalata az ilyesmihez, egyik este a zsák kiszakad az utca közepén, aranyos káposztafejek

hömbörögnek szertesztét, „ahá! tehát a mezőre jár lopni! nemcsak gyilkos, tolvaj, zsivány is!” – tetézi Maris néne Anna asszony szavait, mert Marisnak is van szeme, bár kissé hályogos, az effajta dolgokhoz.

Megy is rögvest pár kedves levélke az illetékesekhez, de semmi foganatjuk, azaz egy szép napon mégis, nagy automobil fékez Vilmos háza előtt, három egyenöltönyös civil kászálódik ki, nyomja a kapucsengőt, alig félóráig vannak bent, az utca minden háza éberén figyelő szem és nagy felkiáltójel, na most végre elviszik bilincsben, kalodában, szuronyok között, de Vili nincs velük, érthetetlen, hát hol az igazság?

És újabb, még gyanúsabb, betetéző történés: Vili kapuján kigördül a kerékpár, de azon – a figyelő szemek kocsányra akadnak, a tátott szájak megmerevednek – tizenhat év körüli leányka kerekedik ki, vidáman ingatva farkocsait, „hát nemcsak haramia és tolvaj, hanem serdülő lányok megrontója is?”

Megint anoním levélké, újfent alszik a törvény szigora.

...A kertekben rossz szagú szél garázdálkodik, december van, de csak úgy verejtékeznek a plusz fokok, szakadatlan eső duzzasztja a folyót, meg is árad, hirtelen sárlével lesz tele kert, pince, konyha, szoba, és dagad, hízik, egyre indulatosabb, kérlelhetetlenebb az áradat.

Ember, jószág küszködik, fuldoklik, menekül, sikoly, káromkodás, segélykiáltás. Szászék Janikája nyakig a szutykos zuhatagban, alig bírja már markolni a csenevész bokor vesszejét, mely vésztióslón hajlong, nyekereg, minden élő messze a fiútól.

Ekkor sötét árny gázol felé, neki csak derékig ér az árok, átnyalábolja Janikát, viszi, mintha csak a belvárosi aszfalton sétálna, fel, a romokhoz, ahova ez a tenger már semmiképpen sem nőhet el, a dombon már ott reszket a copfos leány...

És Vili visszamegy, bele a szinte lehetetlenbe és emberfelettibe, majd megint fel Maris nénével, majd Anna asszonnyal, majd...

Hamar jött, hamar elvonult...

Tavaszi nap süt, felszáradnak a könnyek és a porták, „mégiscsak nem annyira lator, sőt, derék ember, meg kéne köszönni neki” – óvatoskodva elejtett fél szavak, majd egészek, Anna asszony részéről, akinek tudvalevőleg van szeme az élet dolgaihoz meg az emberekhez, de valahogy restellkedve mennek el mindahányan a rejtelmes ember háza előtt.

Vilmost viszont nem lehet látni, most nem is lesnek, figyelnek utána, nyakukon a Húsvét, a rendcsinálás, a készülődés, aztán ünnepnap, vasárnap, Vilmos házához sereglenek, mintha összebeszéltek volna, szilkével, kajsztronnal, tálcával, kosárral, állnak a kiskapu előtt, nem mernek csöngetni, végül Szász apuka szánja

el magát... Alacsony, ismeretlen pofa a garádicson, zörög a kapukulccsal.

„Vili, az utcán... vagyis Vilmos itthon van?... Mi... mi a szomszédai vagyunk.”

„Hát nem tudják?... Nagyon kedvesek... Vilmos az áradás után tüdőgyuladást kapott, amúgy is gyenge volt a tüdeje, megrontotta a szénbánya, ott robotolt a föld alatt tizenhét évig... Magánakvaló volt, de dolgoz, és bátor... A tárnaomláskor két társát mentette ki, aztán nyugdíjazták, valamilyen kitüntetést is kapott, de nem akarta átvenni, hát ide hozták ki neki, helybe, de ezt maguk is tudják, nem?... A nyugdíjából éldegélt, meg abból, amit az én kis földemen termesztettünk közösen... Ja, én lennék az egyetlen barátja... Borból is futotta volna, de abból soha nem kért... Rendes ember volt, még az unokaöccse kislányát is befogadta, amikor a szegény gyermek szülei bennégték az autóban... B-ben temettük el, így akarta, ott született. Most ideiglenesen itt lakom, amíg a ház papírai el nem rendeződnek... De maguk... maguk nagyon kedvesek...”

...Romvég már régen nem perem, nem a világvége, villák uralják, az ősi rom helyén is paloták terpeszkednek.

Csak Vili háza – két újrameszeléstől eltekintve – változatlan, azt mondják, valamilyen senkifia, titokzatos ember lakja, a villák gazdái nem ismerik, nem is érdekli őket, csak annyiban, hogy sem eladni, sem átalakítani nem akarja a házikót, ezzel szörnyen rontja az összképet, az erődhodályok törpemilliójének esztétikumát.

Az utca meg tényleg és folyvást nő, egyre nő...

UNOT-TAN

*Én-
ségem: vénségem. Kora-
szülött oá-ból züllött
kimondhatóvá a fogalom-
zavar, mi bennem, idő
előtt, megfogantatott.*

*Köpöm
a bölcsességet: szájban
rágott nyáladások
mosdatják a csőcseleket.*

*„Élv-
hajhász elv kérődzik” –
mondanám, ha torok-
szorító tiló:
a szó túlharsogná
a csócsálás művelését.*

SZÜRKÜLET

*„Emeljétek fel szívünket, azé, aki fölemeli”
József Attila*

*Félarbocra eresztett
fehér lepedők,
és eldobott erény-
övek mentén
el nem eresztő önfeladás;
borostás vesztők
helyén helyek, helyettünk,
mert önszántából:
senkit nem, semmit nem.*

*Ha költekezik,
három dologra
használhatja
a láger latrináját.*

*Vértelen nászéjszakák
és háborúk... Trillárom!
Taláros szerződések,
mintha pont és alpont,
tegnapról maradt
legújabb bekezdések
értelmezhetnék az értelmet-
lenséget, s mi az ideát
sem kérjük számon.*

*Múlttalan a jövőtlen.
Élj, fogpasztával;
hármát fizetsz,
egyet kapsz!*

2003, VII. Bereg

AZ ÁRNYÉK VÖLGYE

1

Izgága fények tánca a falon. Szélborzolta falevelek árnyjátéka a rácsozat szabályos, megszokhatatlan négyszögei közt. Szelíden eleredő, közönyösen pusmogó eső. Hang a régmúltból: *Kisfiam, ilyenkor sírnak az angyalok.*

Az utolsó éjszaka. Háromezer-hatszázötven közül az egyetlen, amikor nem tudsz aludni.

Az ítélet napját követő éjszakán, mintha nehéz napi robot fáradtságával tagjaidban, reggelig húztad a lóbőrt. Álomtalanul ugyan, de behemótosan elterpeszkedett, lebénuult lelkingugalommal ébredve, a *valamit valamiért* ezúttal rád alkalmazott törvényét zokszó nélkül tudomásul véve.

Ez most más. A szabadulás közelgő órája nyugtalanít.

A paragrafus szerint vége a vezeklésnek, holnap mehetsz vissza az emberek közé.

Azt honnan tudná, hogy a szemet elkerülő álomnál mennyire ijesztőbb a lélek ébrenléte. Az örjítően kiismerhetetlen menetrendben sorjázó emlékképek, sorsrontó titkok dübörgése. A gyökere-szakadt önvád, mentségek kétségbeesett keresése, s mert hiába, a teljes tanácsstalanság kínja. A *lehetett-volna-másképp* odaveszett esélye.

Odakint elapad az eső, idebent csordultig telnek a szemgödrök.

2.

Itt az a perc. Visszakapod a kopott farmert, rövid ujjú inget, a kényelmesre kitaposott szandált. A válltáskában idegesítően áporodott szag. Hiánytalanul a pénz: egy ötös, egy hármas, némi apró. A smasszer szó-böffenése:

– Kész?

– Kész.

– Jöjjön!

Folyosók. Valahonnan távolról fémcsörrenés visszhangja.

A kapu. Fél szárnyra kitarul, beömlik a zavaróan pazar fény. A küszöbön megtorpansz, hunyorogsz.

– Mi van? Betojt a szabadságtól? Nem kell a szabadság?

De igen. Kilépve az utcára már azt is tudod, miért.

A vasútállomás felé indulsz.

3.

A peronon, a váróteremben bámészkodó turisták, kirándulni kívánczó helybeliek zajos csoportjai. Mint Akkor. Akkor is hétvége volt, menekült a jónép a zöldbe, vízközelbe.

Hűsz perc az indulásig. Beállsz a sorba, megváltod a jegyet.

Egyedül ücsörögsz egy kölyök-rongálta padon, belebámulsz a semmibe.

Jól döntöttél?

Miért muszáj éppen Oda?

Tovább vezekelni a helyszínen?

De hisz a törvény szerint kiegyenlítve a számla. Miért hiszed, hogy mégse?

Szabad-e hinned az ítélőképességedben?

Felrémlik a völgy, a rét, árnyékban az Ő alakja. Kétségeid eloldalognak, marad a bizonyosság kötőmbje: *Oda kell menned.*

4.

Átkozottul ráz, zötyköltet a vonat. Felszálltak rá a sunyi aggályok is, nem hagynak békén.

Mégis, miért Oda?

Akkor mi vitt Oda? A sérelem fájdalma vagy a bosszúvágy?

Piti ostobaság mind a kettő. Így, utólag nézve. De Akkor: kínok feszülése, a megvesszőzött lélek hánykolódása.

Pedig rém egyszerű: másokat is megcsalnak-elhagynak. És nem dől össze a lelkiviláguk.

Te miért nem tudtál, nem tudsz ma sem napirendre térni fölötte?

Lehetett, jöhetett volna valaki Más. Ha kerested volna.

Nem kerested. Az Ő ölelésének, mosolyának emléke nem engedte.

Különben: pótolható-e bárhogyan a megtalált szépség, amit elveszítettél?

Nem, mert nincs alternatívája.

Érthetetlen. Ez az a pont, ahonnan kezdve minden bizonytalan.

Ami bizonyos: nem ölni, ölelni akartál Akkor is... Az elutasítás ridegsége, a lélekmélybe döfő, megvetően gúnyos tekintet keltette életre benned a szörnyet, amelynek létezéséről sejtelméd sem volt.

Az a lény, ami te vagy, csupán szenvedett. A szörny cselekedett.

Helyetted? Miattad? Érted?

Ellened.

5.

A völgy. Magányos, lányosan karcsú hegycsúcs. Árnyék vetül ék alakban a rétre, már-már eléri Azt a helyet, ahol Ő ült Akkor...

Nem akart menekülni. Csúfondáros hitetlenséggel bámult a villogó késre.

Nem hitte, hogy képes vagy rá.

Te sem.

6.

Megtörtént...

Mikor az árnyék csúcsa Ide, Arra a pontra ér, valaminek ismét történnie kell.

Az a januári fagyokat idéző ridegség, a gyilkos gúny abban a tekintetben, azokban a szavakban... Kiprovokálta a bűnt.

Az Ő vétké nyálkásan-sötéten undorító, a tiéd pengefénnnyel csillogó, de azon túl mi a különbség?

Kezet emeltél az imádott Szépre.

Tudnod kellett volna, az Ő hiánya miatt jöttányit sem változik semmi. A réten most is hevernek elhagyók és elhagyottak. Ezért volt értelmetlen a penge villogása. Léted szövedékét sértette fel: éle nyomán téged kezdett ki az idő, tíz éve marja húsodat, emésztí még a gondolataidat is.

Akkor elárvultál Nélküle, Azóta csak az emlékét ölelheted. Ebből az ölelésből hiányzik a forró, örömszerűség. A semmit öleled, vigasztalhatatlanul.

Talán egy sör mégis jót tenne most. Még van rá időd.

7.

– Itt fogyasztja vagy elviszi?

– Hová vinném?

Ebből a völgyből nincs kiút. A gyalogút Oda, Ahhoz a ponthoz vezet.

Az Ő helyére ülsz. Kortyolgatod a sört. Zajtalanul görögnek a percek. Az árnyék egyre közelebb.

A hidegen-harmatos üveg a nap, a tenyér melegétől megenyhül, tartalma már nem ízlik. Akár az életed: friss-fiatalon még olyan jó volt *lenni*, most meg már szart sem ér az egész.

Kié a nagyobb vétek: az Övé, a tiéd?

Centivel, dekával mérni nem lehet.

Mit tehet, aki megbocsátani nem tud, de iszonyodik az árnyéktól?

Amelynek csúcsa ebben a pillanatban Arra a pontra, arcodra vetül.
Valaminek történnie kell.

Odabent gyártott, gondosan rejtegetett kés. A nyele meglehetősen elnagyolt, de a penge vakítóan kiváló svédacél. Könnyedén, apró mozdulatnak engedelmeskedve csusszan a bordák közé.

Ülsz, nézed a fű szőnyegén terjedő foltot.

Mikor eldől a test és enyhe ívbe görbed, a szandál orra feldönti az üveget. A vacakká szotyult maradék ital csobogástalanul kifolyik a fű közé. Suttogóshalkan, elhalóan az a régi hang: *Ilyenkor sírnak az angyalok.*

MODIGLIANI-ALKONY

*Homlokom tűzfalán
repedten
a koponya kinja
rebben.*

*Nyúlt alakban
sugaras ív
roppan
a Modigliani-alkonyatban.*

KÖSZÜZEK

*Kőrühes
köszüzek
vállain*

*ücsörög
kőábel
kőkáin.*

*Kőszüzek
kőtüzet
vetnek rád.*

*Kőszüzek
kőszürkén
kihordják*

*kőüres
méhüknek
kőpoklát*

*Kőszüzek
nem szülnek
Messiást.*

ŐSZ

*Napraforgólámpa,
Van Gogh
fénye
lobban
igézve.*

*Őszbe révedő
szemem
idegére
verve
csipkéje.*

SZÜRKE ETŰD

*Felsértett égből
ha fény csordulna
folyékony tűzben
– lenne babona.*

*Eső hull szürkén,
akár a homok.
Bénák a szelek
– nem loboghatok.*

MONDÓKA

*Lábról tépett zörgő lánc.
Jaj, ez az örült tánc.
Szóból köpött csúszós sánc.
Itt a babád, játsz.*

*Andráskereszt, júdáspénz,
Jaj, az az örült tánc.
Koldusbocskor, székelylvér:
Itt a babád, játsz.*

*Kell-e, király, katona?
Jaj, ez az örült tánc.
Merre van a sehova?
Itt a babád, játsz.*

*Meg sem állunk odáig.
Jaj, ez az örült tánc.
Van időnk a sokáig.
Itt a babád, játsz.*

KISBÖSKE

*A kármentő fája alatt
Kisböske pártában maradt.
Azám, te áldott ég.*

*Nyúlt volna más is elé,
De szekercét lóbált felé.
Azám, te áldott ég.*

*Küllőkön forgó telihold,
Kopott betyárnótát dalolt.
Azám, te áldott ég.*

*Víg kedve volt a szemfedő.
Árvalányhaj a lepedő.
Azám, te áldott ég.*

*A kármentő fája alatt
Mára csak marék sár maradt.
Azám, te áldott ég.*

*Fokost tompító irgalom.
Jöjj és markolj meg, angyalom.
Azám, te áldott ég.*

*Kisböske még ma is kísért.
S egy meszelyt ad rongy szívemért.
Azám, te áldott ég.*

ÉS JÖTT...

*És jött a vöröshajú lány
Két ösztövért téhen megett.
Testükre vad port szórt a táj.
Bőgették egyre az eget.*

*És jött a vöröshajú lány
A szűrös kis törpék között.
Baromrikoltás. Békahéj.
De a tűz zöldbe öltözött.*

*És jött a vöröshajú lány
Három meggörnyedt hegy felől.
Egymásba csukló hercegek
Viháncoltak a nap előtt.*

* * *

*És jött a vöröshajú lány.
Pattogott,
Karmolt,
Tépett,
Csúfba rándult,
Égetett, égett.*

Szép lett.

Éveket késett.

*Most ide béklyóztam magam.
A köhöz,
Hol köldöke fénylett.*

*Víjjog a sas. És vág a sás.
De hol a vörös haj?
De fáj...*

Rott József író 1964-ben született. Egy ideig a Sárrét szívében, Vésztőn lakott, jelenleg Komló közelében, Magyarereggyen él. Már tizenvalahány évesen szembekerült a kádári "puha" diktatúra erőszakos szervezetével, mert érzekelte az elnyomás kártételeit és tiltakozott ellenük. Később évekig bányalakatosként dolgozott, s a bányászok közt szerzett élmények, tapasztalatok mindmáig meghatározó tényezői írói témavilágának. Odafigyelésre érdemes kritikai vélemények szerint egyéni látásmódú, szociografikus érdeklődésű, a saját útját járó, s e minőségében az egyik legfontosabb, modern írónk, akinek a műveiben minden súlyos, sötét, kilátástalan – csak a mű, az írás ragyog fényesen. Nem véletlen, hogy Rott József a közelmúltban (2003) Greve-díjban részesült.

Eddigi művei: A Kánya-haraszt balladája (1999), Sárréti sors (2001), Szikár ember lelke (2001), A Pokol Orma (2003).

A szerk.

ROTT JÓZSEF

A LEVEGŐTENGER MÉLYÉN

Hónapok óta vergődtem, fulladoztam a sárréti mindennapokban. Kimerültek a tartalékaim, s velük együtt, cserbenhagytak az életbenmaradási módszereim: képtelen voltam uralkodni az érzéseimen. Mintha tengerfenéken járnék, koponyacsontomat iszonyú erővel nyomta a beláthatatlan síkot megtöltő levegőtenger súlya. Körülöttem az üledékkel ellepett múlt; már-már felismerhetetlenné váltak a tárgyak; s az emberek, mint különös, szavasincs lények, értelmetlenül tárogthak a szédítő mélységben.

Életösztönöm utolsó készítésére csomagoltam, és készülő regényem kéziratát szorongatva, menekülőre fogtam. Harmadszáz kilométerrel messzebb, egy tölgyektől és platánoktól árnyas fürdőhely előtt jött rám a reszketés; ám mindez már csupán a túléltséviszonyosságok utórezgése volt. A gyógyvizet strand éppen a záróráját élte. Megszólalt a hangosbeszélő, és a forgóajtón egyre-másra tűntek föl a rikító matracokat, úszógumikat cipelő gyerkőcök és pocakos családapák.

Az ágakat rázó szél csipkés szélű tölgyleveleket sodort az arcomba. Egyszerre fölfedeztem az ősz fonnyadásában is diadalmas, túlfűtött színeit. Ideje volt szállást keresnem.

Másnap későn keltem, ám a kávé már a kézirat fölött talált. Akárha az asztalra eső napfény vezetné a tollam, remekül haladtam az egyszer már megunt szöveggel. Nem kötöttek perc-fontosságú teendők és kényszer szülte, oktalan szerepek, mintegy maguktól helyükre kerültek a dolgok. Ereimben buzogott a vér, az alkotás mákonya.

A háziak megorrontották bennem a csodabogarat, és méltányolva jámbor ténykedésem, nem háborgattak. A szakadatlanul gyarapodó kézírathalom láttán

pedig szinte babonás tisztelet ébredt bennük. Nyájas és felettébb dolgos háziasszonyom küldött a vasárnapi mézes süteményből, a vasúttól nyugalmazott, töretlen kedvű és akaratú házigazda meg egy vajmi keveset szolgált, indóházakban honos asztali lámpával és az áradó körmondatokban elbeszélte családtörténetükkel kedveskedett. Nyílt, őszinte lényéből sugárzott az igyekezet és a tisztesség. Oktalanság lett volna kételkednem a szavában, már csak azért is, mert kísértetiesen megegyezett a saját tapasztalatommal. Az országnak ezen a félreeső szegletén mintha megtorpanna az idő.

Dédelgesse ki-ki a maga baját, vonhattuk le a következtetést, ehelyett töprengve váltunk el egymástól. Már az ágyban, a falu sejtelmes neszeit figyelve, az járt a fejemben, mennyire hasonló a röghöz kötött, vagy mondjuk úgy, kíméletesen, a ragaszkodó ember végzete a szülőhelye, tájegysége sorsával. Erre vall minden keresetlen gesztus és szó: a kimondott és kimondatlan egyaránt. Néhány portával arrébb kapu csukódott, majd redőny robajlott. A lámpafényes utcán részeg ember csalinkázott hazafelé, el-elcsukló nótáját az ablakomra verte a szél. Áldott állapot a személytelenség, a látogató szenvtelensége. Amíg nem kötődnek elgyötört arcok, jóvátehetetlen bajok és tömegével kisiklott életutak a mindennapok hangulatához.

Elnéptelenült az utca, csupán a kutyák felelgettek még egymásnak a csupaszkodó fákon és szöges kerítéseken keresztül, aztán utolért a csend, az éjszaka tömör, fekete tömbje, ha nem maga a testetlen, tudattalan álom.

Kora reggel tollat fogtam, s mire körbetapogatott a bágyadt napfény, a regénybe feledkezve róttam a fejezeteket. Délben meleg ételt kotyvasztottam a gázrezsón, a maradékot kivettem az udvaron keresztüljáró éber, roppant tartózkodó tarka kandúrnak, aki a napok haladtával már elvárta a gondoskodást. A tornácoszlophoz dörzsölözve átnézett a háta fölött, és aggályoskodva várta a lehulló falatokat.

Alkonyatig dolgoztam.

A nap úgy bukott a szemközti, bontásra ítélt szükségsszállás sivár tűzfala mögé, mintha menten fölperzselné a roskatag tetőszerkezetet. Vértörő fénye még sokáig kísértett a szélcibálta fák és düledeg kémények között. Olyan este volt, amikor ingben fázik, kabátban viszont kimelegszik az ember, aztán a szürkülettel hirtelen lehül a levegő, és a kabát is kevésnek bizonyul.

Kátyús dűlőút vezetett a bolthoz, bár kerülővel, a mezőgépek által felhordott, fekete agyagos aszfaltúton is eljuthattam volna ugyanoda. Az utcai lámpák fénye gazzal fölvert árkokra és girbe-gurba járdákra esett; sötétben hagyta az udvarok mélyét, ahol krákoló, torkukat köszörülő családfelek tartottak az árnyékszékre. Unalmukban ugató kutyák néztek utánam és egy világos,

virágmintás függönyű ablakban könyöklő kislány. A szobányi, mosószerszagú üzletben papucsos, csoszogó asszonyok trécseltek a sorukra várva, jöttömrre megfordultak, majd ugyanolyan szenvtelenül folytatták a véleménycserét. Megpakoltam a kosaram, s ők, kinyilvánítva összetartozásukat, előre engedtek, hogy mihamarabb magukra maradjanak.

Egy behemót, kulcsosomót csörgető férfit megprűszköltetett a parkolóban a hideg, nyirkos levegő. Lerövidült a látótávolság. A köd körbekúsztá az épületeket, a parkban kiszáradt fát nyikorgatott a szél. A gyér csillagfényben hamarjában nem tudtam, merre induljak. Ekkor fedeztem föl a strand mentén megbúvó, lámpavilágos barakk-kocsmát. Négyen-öten ácsorgtak a műanyag tetővel fedett könyöklőknél, és a ráccsal leválasztott pult túloldalán filigrán, fekete hajú lány tüsténkedett a kávégépnél.

Pótkocsis kamionok zúgtak a megyeszékhely felé, remegett, rázkódott alattuk az úttest. Közelebb érve láttam meg, hogy a bódé oldalát teljesen befutotta a borostyán; akár a megfolyt viasz, nyirkosan, cseppszerűen fénylett minden levele. A szanaszét hánykódó szemét láttán úgy gondoltam, véletlenül telepedett meg a falon. Ennyiből fölkapaszkodhatott volna a fákra, s ugyanúgy a homályban megbúvó, komor kőkrisztusra.

Még néhány lépés, és kifürkészhetővé szelidültek az arcok: a középső könyöklőnél munkagúnyás, nyers beszédű és hasonló véleményű férfiak kortyolták az italukat; tőlük karnyújtásnira, mégis félreérthetetlenül elkülönülve, egy rosszul és vékonyan öltözött emberke ácsorgott, s szomorúan szemlélte a polcon vibráló televíziót. Ziláltsága menten elárulta benne az idegenek által tessék-lássék módon, kényszerűségből gondozott embert. Hitvány fizimiskáját kitérdelt melegítőnadrág és régen mosott, foszló ujjú kardigán egészítette ki. Más alighanem vacogva távozik a helyében, ám ő, szemmel láthatóan, mint annyi más hatástól, régen függetlenítette magát az időjárás rigolyaitól. Zsebeit nem duzzasztotta pénztárca, amiből arra következtettem, hogy egyetlen fröccsre érkezett, s most, a pohár alján lötykölve az ital utóját, igyekszik maradékalzul kiélvezni a helyzetét. Nyugtalanul rángó arcizommal összpontosított a képernyőre, tekintete merev volt.

Akaratlanul is a műsorra kezdtem figyelni. Neves politikusunk a két és félmillió nyugdíjas országáról beszélt fakó, tárgyilagos hangon.

– Nyugdíjasok! – visszhangozta az emberkém maró öngúnnyal.

Mosolyognom kellett, és ő, az ujjait szétfeszítve majd összezsukva jelezte, hogy értékeli a jelenlétem.

– Ha hozzászámoljuk a munkanélküliek félmillió rétegét, valamint a tanulókat és a náluk is fiatalabbakat – fejtegette a politikus –, már az egy a háromhoz

arányt is meghaladja a dolgozók és az eltartottak aránya. Ilyen viszonyok mellett gazdasági fellendülésről beszélni, csoda...

– Csoda! – ismételte meg az emberke.

Károgó, fátyolos volt a hangja, mint aki keveset használja a hangszálait, ám meglepő erő sugárzott belőle. Nem szeretnék az emberem helyében lenni, gondoltam, ha megharagszik magára. Most azonban, elméssége tudatában, elégedett volt.

– Megbecsülik a múltunkat – mondta anélkül, hogy felém fordult volna, aztán felkacagott. – Nyolcan alszunk a szobában, nyöszörgő, elesett vénségek. Éjszaka, ha fölriadok, nem gyújtok lámpát. Kitapogatózom a folyosóra, minden érdes és fekete körülöttem. Az udvarra nyíló ajtón lánc és lakat. Ácsorgom az ablakmélyedésben, és bámulom a csillagokat.

Az utolsó szavakat már távozóban mormogta, mert közben letette a poharat, és elindult a sötétben, amerre az ápoló szölongatta.

Arra vitt az utam. Leszegett fejjel baktattam mögötte.

DÜNNYÖGŐ

*Zöld
vonatra szállni
Szép
asszonnyal hálni
Szívem égbe rázni
Fellegekkel járni*

*Villámmal cikázni
Szoknyában babrálni
Ajtót
nagyra tárni
Hógolyót dobálni*

*Inni
meg nem állni
Nyűgöt kipipálni
Mindent elherdálni
Intsen óva bármi*

*Aztán Istent vágyani
Vonat alá mászni
Szép
szívem kitárni
és csak várni, várni –*

KIÁLTOZÁS

*Felhők
siratják a nyarat.
Nincs bennem
szikrányi harag!*

*Mert hittem,
csalódtam nagyon.*

*Szép szemed
másokra hagyom!*

*Porban
lapuló nem érti,
miért kell
állni és lépni!*

*Szívemben
álmok tüze ég.
Ne áldjon
engem csőcselék!*

MIÉRT?

*Nem érdekes.
Visszajár a makk hetes.
A világ legszebb bestiája
vitorla-ábra... Mindhiába,
magadra vess.*

*Légy élesen
igaz Úr, törvényesen
önmagad fölött (ahogy lehet).
Rendezd el végre az elveket
szívveréseden!*

*Tanulj sokat,
feledni tudd: kárhózat
jégbimbó-árnyán dermed az ég.
Vágyod-e még? Ki csillagra lép,
áldozat.*

*Öngyermekét
kínálja portékaként
a költő eltemetett arccal,
morajló vajákos haraggal...
Ugyan miért?*

Karcagi M. Margit eredeti módját választotta a bemutatkozásnak. Naplónovellának joggal tekinthető írásaihoz a következő levelet mellékelte: „Tisztelt Szerkesztőség! Nem a külsőségek és az adatok fontosak. A sors úgy döntött, hogy a szikes Alföld gyermeke legyek. Arcomon mosollyal pottyantam e mindig szomjas földre. Hálás vagyok, amiért megadta az apróságoknak látszó felfedezések örömét, örök naivságba burkolva hagyta, s hagyja élni életem. Születtem a végtelenben, eltűnök a végtelenben.”

Addig azonban – remélhetőleg – „Együtt” marad velünk.

A szerk.

KARCAGI M. MARGIT

ZAKATOL A VONAT

Fekete köpenyben, frissen mosott, keményített fehér gallérral állunk az udvaron. Támasztjuk a falat, s esszük tízórainkat, mint a varjak, mikor a vetésben szorosan egymás mellett kapkodják a zsíros pajort.

Érdeklődésünk már nyiladozik a másik nem iránt. Meglessük a szomszédos udvaron gyülekező fiúkat.

A legzöldebb fülű vagyok, tanítás után hosszasan fejtegetem a körém csoportosuló lányoknak:

– Nem értem, mi a jó abban, hogy a fiúk a mellünket tapogatják. Vegyenek inkább két kiló húst, akasszák fel, azt óráig fogdoshatják!

Röhögnek és lehülyéznek. Az osztály bohóca vagyok. Szerepem arra kötelez, hogy óra alatt is produkáljam magam. A tanárokat is utánozom. A mókamester-szerep élesíti megfigyelőképességemet: az arcok rezzenése, az apró mozdulatok fontos jelzések számomra. Belelátok társaim gondolataiba, könnyörtelen parodistaként fáradhatatlanul szórakoztatom az osztályt.

Terike, a babaarcú, vastag-fekete szemüveges, jó tanuló új lány osztályfőnökünk, a valamikor apácaként boldoguló Vilma néni unokahúga. Vilma néni olykor a tanteremben is gyakorolja a zárdai szigort, előszeretettel csattogtatva nádpálcáját. Engem gyakran megtisztel tenyeresekkel, körmösöket is osztogat. Mindig elrántom a kezem.

Terike régóta üzheti különös játékát, amikor felfigyelek rá. Kicsúszik a pad szélére, lába közé illeszti a fapad lekerekített részét, lassan tekereg, tekintélyes cicije ide-oda himbálódzik.

Vilma néni kérdéseitől felélénkülve kiugrálunk a padokból, jelentkezünk. Terike is beindul: mozog, liheg, kivörösödik. Ő is emeli a kezét. Tudja, úgysem szólítják. Arca finoman meg-megrándul, kimerülten csúszik vissza a pad közepére.

A jó tanuló lányok túlságosan fennhordják az orrukat; ki nem állhatom őket. Lesben állva várjuk Terike műsorát. Elkezdődik. Tágra nyílt szemmel figyelünk. A tapasztaltabbak suttognak:

– Terike ízél a paddal.

Vulkánszerűen kitörő nevetés hullámszik át az osztályon. Vilma néni pálcával a kezében – akár a nagybetűs erkölcs – feszes tartásban állva magyaráz. Terike aléltn vonaglik a pad sarkán.

A szünetben körbefogjuk, s buzdításomra elénekeljük neki a „hegyek-völgyek között zakatol a vonat” című dalt. Mit sem érve az egészből, feláll, megigazítja szoknyáján a rakásokat, szorosabbra köti masniját, majd egyenes háttal kivonul a tereméből.

A padra dobva magunkat, fekete köpenyben, frissen mosott, keményített fehér gallérral röhögünk, mint a varjak, mikor a vetésben szorosan egymás mellett, kárálva rátalálnak a zsiros pajorra.

ÁLHALOTTAK

A padlás pókhálós zugában nagymama koporsója. Egerek tanyáznak benne. Oldalát három vájat, fedelét aranyrózsák díszítik.

A szűk ablakon betüremkedik a fény, félhomállyá hígítja a faoszlopos tér sötétségét. A lebegő porszemek szürke függönyt szőnek a koporsó elé, a szarufák közt bóklászó szellő gyászmisét dúdol.

Félelemmel, de kíváncsian közelítünk a fekete ládához. Géza belöki Katát a koporsóba, aki abból kikecmeregve visítozik, a padlásfeljáróhoz menekül. Azt mondja, a halált látta meg a kaszájával.

A bátrabbak sokáig maradnak a lezárt koporsóban. Három kopogás után szabadon engedjük az áthalottat. Mikor a goromba Géza következik, Katával összekacsintunk. Halljuk a kopogást, kuncogunk. Géza ordítva könyörög. Élvezzük a kínzás gyönyörét: mintha a mennyország kertjében játszadoznánk. Aztán megkegyelmezzünk Gézának. Fuldokolva kapkodja a felkavart, poros levegőt.

Lökdösődve egymást ijesztgetjük:

– Elkap a halál! Élezi kaszáját! Vigyázz, nyúlkal! Hopp, megérintette a szoknyádat!

Mint a megkergült marhák: visítozunk, dübörgünk, nevetünk.

Amíg nagymama el nem foglalja a hosszú faládat.

ÁLOM

Napsütésben érkezünk hozzátok. Nyitjuk a kertkaput. Kitaposott fűvön, az udvar közepén magányos fa árválkodik. A kis ház némaságot fogadva, fehérre meszelten áll. A hátsó udvaron roskadozó nyári konyha.

Bebújunk az ajtón. Alacsony plafon: a besűröszött cigányok kispóroltak a falból két sor vályogot. Hajlott háttal állunk, kinézünk a pókháló- és porlepte ablakon.

Az idős háaspár hellyel kínál. Tekintetük fátyolos, megtört.

A sarokban moslékos vödör, legyek szárai döngik. A téglából rakott tűzhelyen krumplileves gőzölög. Üvegvázában kókadt rozmaringszálak, a falon kormos edények. A besütő nap fényében ide-oda röpködő rovarok villogtatják hárttyás szárnyukat.

Apád rideg, tartózkodó. Már-már sértően. Ez nem a szeneslegények közönséges durvasága.

Anyád kényszeredett kedvességgel köszönt. Szorong, udvariasságot színlel. Finoman figyelmeztet: feleséged van, ő az első. Megkönnyebbülés lenne számára a szakításunk.

A szegénység látványa nem nyomasztó, mégis a csönd szótlansága telepszik közénk.

Alkonyodik. A konyha megtelik narancssárga fénnel, estike illatával. Boldog vagyok, mert Veled lehetek, álmodhatok, ébredhetek.

A nyári idő párás bársonya simogatja arcomat, nyakamat; mintha súlytalan, meleg, szőrös kígyó siklását érzékelném.

Séta az erdőben, a ház körül terpeszkedő lankás, füves tájon.

Az éjszaka lehülést hoz, reggelre havas sár borítja a környéket. Futunk a dombra, megnézni a hirtelen változást. Az égen óriási hófelhők hullámmzése. Egészen közel, s egyre közelebb. Riadtan állunk. A sötétszürkeséget égi kékség csillogása oszlatja el. A felhők emberi alakzattá elevenednek, görcsösen egymásba kapaszkodnak.

A földből szögletes, tühegyes idomok éle meredezik. Elpusztítani az égi párt. Észrevesznek, felénk tartanak.

A házba rohanunk...

JELENÉSEK

11

*Szigetváron, egy étteremben látom
keretbe foglalt, békebeli plakáton:
Zum Wohle! S ámulok, hogy ez az,*

*amit annyiszor hallottam apámtól,
vasárnapi ebédeken, így: Cumvól!
(Ifjúkorában, német földön ragadt*

*rá valami, nyelvtudása legendája
soká tartotta magát a családban.)
Kezemben korsó, korsónyi sör, és*

*hallom apa hangját: Zum Wohle!
Igen, apa, (nem úgy, mint amikor
oltatni csaltál a közeli rendelőbe,*

*ami nem volt szép tőled, ám dacos
természetem ismerve, már nagyon
is érthető) – igen apa, hős leszek.*

12

*Kedveszegett délutánokon, amint a
gyermeki, még jóval ártatlanabb lustaság
a váratlan alkonyatban összegömbölyít –*

*katonák, falatnyi kenyérdarabokon
sajt, szardínia, felvágott, kolbász, szalonna,
szalámi, ami csak van otthon, kenőmájas*

*is lehet, de legfőlül pompázzon
paprika, paradicsom, megsózva, vagy akár
uborka, vékony szeletekben, mindez*

*nagytányéron, még a peremét is ellepve
(aztán bögre kakaó, tea, esetleg jó pohár
szódavíz a tálcán, és nevetve hozod be) –*

*bőségtál, mellyel most kedvesem kínál
(kiderül, fogalmát ismeri), s látjuk majd
nevét a Pécsi-tó partján, egy étlapon.*

AUTOGRAFOLÓGIA

*Hallgatva jelenléted sok más jeléről,
amiről itt még számot adok: valamit
aláírtam éppen, s ahogy alakulóban*

*lévő nevem néztem, villant be, amint
aggodalmaskodó kérdésemre: mikor
s hogyan lesz a kézírásból aláírás –*

*mert már annyiszor leírtam ezt a két
szót, s csak maradtak ugyanolyanok
a betűk, ahogy még elsőben mutatta*

*Olga néni, türelmesen magyaráztad,
gyorsabban írjam, és ne figyeljek rá
annyira, meg is dönthetem kicsit, ha*

*kedvem tartja; amint rajzoltuk első
önmagát hurkoló A-mat, s átláttam:
minden aláírásnál te vezeted kezem.*

Kovács András Ferenc költő, esszéíró, műfordító 1959-ben született Szatmárnémetiben, Marosvásárhelyen él. 1978-ban érettségizett, majd a kolozsvári egyetem bölcsészkarán tanult, ahol 1984-ben magyar–francia szakos tanári diplomát szerzett. 1984–1989 közt Székelyudvarhely környéki településeken tanított, 1989-től a Látó című folyóirat versrovatának szerkesztője. Gyermekíróként és közíróként is ismert.

A szerk.

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

PSALMUS TRANSYLVANICUS

(Szenci Molnár Albert emlékére)

*Tebenned bízunk eleinktől fogva,
Zsoltár, téged tartottunk hajlékunknak,
Mikor már semmi szavak nem voltak,
S már otthon sem volt, csak porból formálva –
Megszabdalt zászlónkon ábra sincsen,
Csak szívünk csattog szégyenidőben.*

*Gyakor gyalázat próbál hitre csalni,
Bár lehetnének jók emberi nemzetnek,
Szoronghat szóban kárvalló rettenet,
Ránk nagy leseket hány gyűlölség – annyi
Szabadságunk, mint árnyék nyúlása
És az tegnapnak ő elmúlása.*

*Adj értelmet, ha jövődönk szertelen
Torony gyanánt omlik s békőd azonnal,
Nyelvünk tántorodik tolvaj haszonnal,
Látásunk gyökere roppan – esztelen
Felednének rontott temérdek falat,
Kertet, házat, hazát, ha még maradt.*

*Önmagunk ellen nincs mentség, mi óvna:
Mind megítéltek lélekben megesünk,
Szavaknak háborgó hamva lehetünk,
Igazságunk is csak cégérbe róva –
Vélt vétkünkhöz váltságként kitéve,
Mint dőlt rendben istentelen kéve.*

*Öltöztess átokba ellenségeinket:
Szólítanak torkunkban torlódó gondok,
Fölprédált temetők, falvacskák, csontok –
Romhalmaz alól majd emelj ki minket,
Csönd törmelékéből végy ki, Zsoltár,
Veszett kövek kiáltása voltál!*

CABARET EUROPAYEN: KUPLÉ A SCHENGENI ZENGERÁJBUL

a „Latricana Transsylvanica Dilemmata”
című canzonieréből ollóztam:
Lászlóffy Aladárnak küldöm szeretettel.

*„Nos, kisebbséged hogy hagy zengeni,
Költő? Fogyton magyar dalt nemzeni?”*

*Kisebbségnél nagyobb a **zengeni**,
Hisz több az **én**, s szajhább a szende **mi**!*

*„De kisebbségben hogy mersz zengeni,
Ha már torkodra forrt a penge? ... Ni!”*

*Hát ott is úgy kell feszten zengeni,
Mint bárhol másutt, s nem feszengeni!*

*„Mégis: miként tudsz szépen zengeni,
Erdély legébe fennen lengeni?”*

*Mondottam: úgy kell verset zengeni,
Amint s ameddig lelked engedi.*

*„Viszont ha bölcsőd fátum rengeti?
Idegszálad ha balsors pengeti? ... ”
Bár összmagyar nép megszeretgeti,
S rém hírnevét szét, elkerengeti:*

*Azonban Erdély nem Ngorongoro,
Rezervátum, székel Serengeti,
Nemzeti park – csak ledorongoló.*

*„Hanem honodban hogy bírsz zengeni,
Erdélyi búban gondon tengeni?...”*

*Amíg Isten s a **bonton** engedi –
Bár messze Párizs, London, En Gedi!*

*„Pedig furcsállom: hogy tudsz zengeni,
Ha vízumod sincs, mondjuk, schengeni?”*

*Fenét! Attól fogok még zengeni –
Semmint épp Schengenért esengeni!*

*„Magyarnak magyar nyelven zengeni!
Sokat segíünk ebbe’, nemde, mi?!”*

*Hát hagyjatok már nyugton zengenem.
Mert sejtem én, hogy lyuk van Schengenen!
S ha tán nem érti szittya szlengemet,
Europe se mind temessen engemet –*

Csókoltatom különben Schengemet!

Marosvásárhelyt, 1998. április 11-én.

A LEGÉNY ELADJA HÚGÁT A TÖRÖKÖKNEK

(Ruszin népballada)*

Hajnal óta áll a vásár,
Iván csak szemét járhatja.
Nem alkuszik, nem kínálgat,
víg törökkel parolázgat,
egy szem húgát árulgatja.

Mikor a pénzt megolvasta,
lovát hazáig nyargalja.
– Ánca, húgom, megszomjaztam,
eredj, hozz friss vizet gyorsan!

Még a kőkútig sem ért el,
visszafordult a vedérrel:
– Zajt hallottam az erdőben –
égszakadás,
harangzúgás,
apró szemű
homokhullás?

– Ég nem indul,
érc sem kondul,
apró szemű
homok sem hull,
csak a török jött el érted.
Szegény Ánca, mi lesz véled?

– Vigyétek el a jányrcselédet,
öltöztessétek gúnyámba!

– Mintha Ánca cipellője,
mintha Ánca szoknyácskája...
De nem az ő szép orcája!

Poroszkál a török sereg,
Áncának a könnye pereg.
A hegy alatt megpihentek,
mély álomba szenderedtek.
Szinte Ánca van csak ébren,
a strázsát kérleli szépen:
– Strázsza uram, csak azt kérem,
adja ide kicsi késem!

De a strázsza, az ebadta,
a kését oda nem adta.
Az álom őt is legyűrte,
csak Ánca szemét kerülte.

Most a szolgálót kérlelte:
– Hű szolgálóm, jó barátom,
a cipómat fel kell vágnom,
add hát ide kicsi késed!
Szolgálója, jó barátja,
hogy a cipóját felvágja,
éles kését odaadta.

Szolgáló is alszik mélyen,
már csak Ánca virraszt ébren –
most fordul a kés szívében.

Melléből a kést kivették,
de a szolgálót nem lelték.
Másnap mégis ráakadtak,
s mikor Áncát elhantolták,
a szolgálót felkoncolták.

* V. P. Lintur gyűjtéséből

HÁROM NŐVÉR A TÖRÖK FOGSÁGÁBAN

(Ruszin népballada)

*Özönlik a török sereg,
a sok fehérnép kesereg,
de sok fehérnép kesereg!
A pápa házat feldúlták,
három lányát elhurcolták.*

*Az egyiket szíjra fűzték,
nyeregkárához kötözték.
Másik szekér mellett haladt
élesre fent szablyák alatt.
Harmadikat átkarolta
deli legény s lóra kapta.*

*Akit ló mellett vezettek,
két kezére szíjat tettek,
csak sírdogál: – Jaj, Istenem!
Jaj, gyönyörű hajfonatom,*

*nem az anyám bontja kézzel,
ostornyéllal verik széjjel.*

*Aki szekér mellett haladt
megkötözve, szablyák alatt,
azt kiáltja: – Én Istenem!
Gyöngé lábam majd leszakad!
Nincs anyám, ki mossa este,
lábujjam véresre ette
éles homok, durva agyag!*

*Akit ló hátára vettek,
az hangosan sír és jajgat:
– Jaj, Istenem, jaj, két szemem,
jaj, az én két kökényszemem!
A világot végignézték,
boldogságom mégse lelték!*

Vári Fábán László fordításai

Az Intermix Kiadó már közel 120 könyvet jelentetett meg. Érdekes módon azonban a verseskötetek száma ezek közt elég kevés. Pedig jól emlékezhetünk még, hogy a nyolcvanas években a konszolidált kárpátaljai irodalmi vegetációs közegében szinte egyedül a vers (s néha benne a költészet is) volt az a műforma, amelyen a helyi alkotó értelmiség megszólalhatott. Volt olyan év, amikor a periodikumként megnyilvánuló kulturális melléklet hasábjain 53-an kísértették meg a lírát.

A kilencvenes éveket azonban a próza, jelesül a tényirodalom határozta meg. A kárpátaljai magyar társadalomnak túl sok volt az adóssága önmagával szemben. Ami a színvonalas történelmi, helytörténeti, néprajzi és különösképpen az irodalomtörténeti és nyelvészeti munkát illeti, még mindig sok a feladat. A tényirodalom folyamatát most azonban két verseskötet teszi színeesebbé. Az egyik

Nagy Zoltán Mihály Új csillagon című könyve

A kötet címe árulkodó. A kiadvány középpontjában ugyanis Nagy Zoltán Mihály azonos című szonettkoszorúja áll. Alig egy évtizede ellenállhatatlan kényszert jelentett minden kárpátaljai poeta számára ez a komoly mesterségbeli tudást igénylő versválogat. József Attila óta ez azonban a magyar költészetben már nem játék, hanem számvetés az univerzummal, az emberi és anyagi világmindenséggel. Csak egy ilyen költői próbálkozás teheti meg, a költő szavaival szólva, hogy *„Harang ha kondul telve rettenettel, / a mélyből érces igéje emel fel”*. Kimunkált teljesítmény ez a szonettkoszorú, természetesen, a legteljesebb élményt azonban végül is az összefoglaló szonett nyújtja. Itt a legélesebb az absztrakció és a legfeszültebb a hétköznapi beszéd és a líra közti ív.

A szonettkoszorún innen és túl szubjektív versválogatást nyújt olvasóinak a szerző. Felsejlik a rendszerváltás sokak számára kínkeserves ideje, amikor évszázadok paraszti sora nőtt bele egy posztkommunista megújulásba. De ott a kárpátaljai alkotók számára egy-két kivételtől eltekintve szinte tabutémának tekintett személyes líra lenyomata is, éppúgy, mint a költői játék, a humor megjelenítése is. A Kovács Vilmosnak szentelt képvers pedig egyenesen egy másik dimenzióba emeli az amúgy eminens, mégis többnyire bágyadt kárpátaljai lírát.

Letagadhatatlanul ott van ebben a versvilágban a szűkebb haza, a szinte földrajzilag meghatározható szülőföld szeretete. Az a közeg, ahol az ember nyugodtan megpihenhet, erőt gyűjthet és eljátszhat a mocsarak-erdők ezeréves menedékének misztikumával, még akkor is, ha ennek ma már csak dehidratált változata tettenérhető.

Mert már csak a képek maradtak, hasonlatok. Amelyek nélkül egész életünk „mínusz idő, szabálytalan számtan”. S szembe kell nézni a „feldarabolt idővel”, mivel nem merjük bevallani a Hiányt. A Hiányt, amely „önnön konok létében rejtjezik”.

Mai elnagyolt világunkban azt is érdemes megemlíteni, hogy a kötet jól szöveggondozott, korrigált kiadás. S ezen a benyomáson még a tartalomjegyzék második fejezetcímének pokolbeli betűszörnnyetege sem tud igazán rontani.

Folytassuk egy szubjektív vallomással. E sorok írójának közös ifjúságunk okán és jogán mindig jólesett Füzesi Magda írásait kézbe venni. Fokozottan igaz ez új kötetére,

A bohóc dalára

vonatkoztatva. Mert lehet, hogy a szerző nem örül ennek a megállapításnak, de a költőnő tündérvilágát a nyolcvanas években láthatatlan, de jól érzékelhető erőterek határolták be. A megnyilatkozás kényszerére ránehezült a Moloch lelki-testi mérgeket hordó fekete felhő-árnyéka. Az inerció remélhetően végleges múltával ebben az új kötetben érzem igazán először az egykorvult tündérgyermek szabadságát, varázserejét. Füzesi Magdának most már csak egyetlen korlátozó közege maradt, és az saját tárgyi és tudati világa.

Nem felhőtlen világ ez. Telve van a keserű sors példázataival, a kárpátaljai minimalizált léteszmény és saját sorsának kudarcaival. A reménytelenségig azonban nem mélyül, és nem emelkedik ez a líra. Ott táncol a valós látvány és az elképzelt, metaforákba öltözött jelenség között, miközben a mindenkori költő bohóc-szerepe egyre keserűbb / „bús táncomat sirva járom” /.

Ezért szövédik be még a virágénekebe is (*Tavaszi szélben*) a kétely, a vereségtudat, a gyász jelképanyaga is. Erre gondolhat az egyik magyarországi kritikus is, amikor a kárpátaljai sorsviselés metsző fájdalmasságáról ír.

A természettel és az idővel való szimbiotikus viszony léthelyzet egy ilyen érzékeny költő számára. A kritikus számára is az ezt megjelenítő versek jelentik az igazi olvasmányélményt (*Nézőpont, Akác, Tájoló, Johanna, Táj gesztenyékkel, Vers, tenyérbe, Négykezes, A hetedik szobában, Nyár a gesztenyék alatt*). Olvasmányélményt, s talán valamivel többet. Természetesen ezekben a versekben is, akár a kötet többi írásában, elmozdul a világ, hol a szerelem, hol a szeretet, néha a politikum irányába. Igaz, ez utóbbi szerencsére inkább hitvallásszerű formában szólal meg.

Jó lapozgatni ezt a versesfüzetet. De hogy a kritikus dolga se legyen olyan felhőtlen, számára, aki a „téged elvisz a vonat teteje” három évtizeddel ezelőtt született híres opusa után már azt hihette, hogy a líra területén nem érheti meglepetés, igazi evidencia a kötet utolsó versének egy mondata: „az élet mákonya / pont most fogott meg lépvesszővel”. Túl tömény ez így, de még valamit mond gyermekkorunk kegyetlen tengelice (hétkerületieknek: stigline) csapdába csalásán túl. Ami az egyik kárpátaljai költő történelmi ihletésű versében *áfium*, az Füzesi Magdánál a nyelvújítás kori (érthetetlenül elhanyagolt) *mákony*. De egyiküknél sem ópium. Mert kábítószernek ott a lassan évszázados történeti valóság.

Különös és különleges könyv

Botlik József A hűség csapdájában

című vállalkozása. A szerző nem irodalomtörténész, nem esztéta, ezért bevallottan nem a költői életmű elemzésére koncentrált, nem az irodalmi hatások, iskolák szerepét helyezi előtérbe. Igaz, ezek a kérdések is nagyrészt még csak kérdések, a válasza azonban várnunk kell. Botlik József e jövődő általános elemzés közegét, hátterét, alapjait nyújtja. Könyvének alcíme (*Pályakép és korrajz*) rögzíti is ezt, egyúttal behatárolva a szerző vizsgálatának, leírásának terrénját. Ennek megfelelően az első fejezetek (lényegében a könyv egynegyede) a szűkebb és a tágabb „kishaza” huszadik századi történetét mutatja be. A „felvilágosult” történetirányítás, a politika obszcenitásának, morbiditásának és cinizmusának ez a kórképe a világ egyetlen elmeosztályának lakóiban sem teljesebb lehetett úgy ki, mint a ma is ideálknak

tekintett Európa hatalmasainak stupid közegében. A sokévszázados paraszti, félparaszti-félpolgári, útnak indító közeg mellett ez az a politikai háttér, amelyet magával cipel minden kárpátaljai (magyar és ruszin egyaránt). Végképp nem tekinthet el a tehertől a közösségért, a közösség helyett szóló költő.

Kovács Vilmos öröksége tehát nem volt könnyű. De nem volt könnyű az a közeg sem, amelyben szinte egész életét végigélte. Igen alapos és fontos információkhoz jutunk a könyv segítségével az 1944 utáni terror éveiről, a ma már csak illúzióknak tekinthető hruscsovi enyhülésről, a Brezsnyev - korszak első és második, élesen megkülönböztethető szakaszairól s mindarról, amit e központi irányvonalak mögé bújva, azzal takarózva a helyi hatalmasságok elkövettek. Mindebbe beleépül egy pályarajz, az első publikációtól, kötetektől a kiteljesedésig, amely a *Holnap is élünk* című kisebbségi regényt és az első értékelhető kárpátaljai verseskötetet (*Csillagfénynél*) hozta magával. A Holnap is élünk megjelenése Shakespeare tollára kívánczó, drámai fordulatokban gazdag harc eredménye volt. A család, a társ vallomásai, a dokumentumok azonban nem egy színjáték kellékei. Azt a valóságot mutatják be, amely minden ideologizált szennyével maga a kommunizmus volt. S ami mára sem változott, ahogy nem változtak azok sem, akik retúrjegyet váltottak a damaszkuszi útra.

Mindaz azonban, ami a hatvanas évek végén kezdődött és a hetvenes évek első felében teljesedett ki (s amit ma sokan egyszerűsítve a kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalom kezdeteként definiálnak), a szemünk előtt játszódott, s gyakran mi is szereplői voltunk, résztvevői, ha úgy tetszik. Itt egy kissé kevésnek tűnik a dokumentumok és a személyes visszaemlékezések felsorakoztatása. A szovjethatalom amúgy sem szerette írásba adni saját természetrajzának dokumentumait. Itt talán jót tett volna a párhuzamos emlékezések ütköztetése, annál is inkább, mert a memória csalóka, legendateremtő és azokat éltető eszköz. A mikrofilológia amúgy sem tartozik e könyv eszköztárába.

Kovács Vilmos életének utolsó szakaszát végigkísérni nem lehetett a szerző számára könnyű feladat. Egyrészt a politikum folytonos jelenléte miatt, másrészt az utókor véleményét egy tárgy, egy élet lezárása után megfogalmazó önjelölt barátok szövegismérlései okán. Különösen fontos azonban, hogy e fejezetben képet kapunk Kovács Vilmos nyelvészeti-őstörténeti munkásságáról, amely sokáig az akadémikus szemlélet egyeduralkodása miatt a perifériára szorult.

A kötet második fele dokumentum. Már ismert vagy kevésbé közforgalmú írásos, valamint képes igazolása mindannak, amiről a kötetben szó esik. Szükség van erre mindenképpen, hiszen a kárpátaljai történeteket kevésbé ismerő olvasó netán bomlott elmék produktumának tekintené mindazt, ami véres, elpusztított életekkel és meghurcolt közösségekkel terhes valóság, a világhatalmi szándék bíbor áruhába öltözött mocskos produktuma, az örök emberi élet és eszményvilág tagadása.

A kötet kisméretű betűanyaga jelzi, hogy a mondanivaló teljes kifejtéséhez ma nem igen társul szponzori szándék, szükség van némi technikai ügyességre. S persze elkötelezettségre, következetességre.

A közelmúltban, amikor a szakmai köteleesség a Tarpai Kurucfesztiválra szólított, felkaptam a fejem, amikor egy fiatalasszony átkiáltott az utca túloldalán valamit kérdező ismerősének: „a percen ott vagyok”. Hazatértem, konstatáltam elégedetten. Ez az én

nyelvi hazám, ez a szülőföld. Ezért nehéz e recenzió-sorozatban a **Csernicskó István** által szerkesztett

A mi szavunk járása

című, öt szerző nevéhez köthető, de egységes egészet képező kárpátaljai nyelvészeti, nyelvhelyességi és nyelvhasználati kötetről írom. Nehéz e rövid ismertetés-sorozat keretei közé szorítani mindazt, ami lassan egy évtized tudományos megismerésének, kutatásának és elemzésének produktuma s egyben egy viszonylag új felsőoktatási intézmény, a beregszászi Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola nyelvészeti munkásságának névjegye.

Mielőtt azonban szakfolyóiratban elemeznénk a kötetet, kötelességünk néhány szóban ismertetni jellegzetességeit és fontosságát. Az ajánlást ugyan kiváló értékeléssel megteszi Kontra Miklós előszavában s annak a hátsó fedőlapon megjelenő részletében, mi azonban legyünk egy kicsit tárgyilagosak, bármennyire nehezűnkre esik is. Rögtön Kontra Miklós előszavához kapcsolódva, annak problémaleíró, szakmai kötöttségeit feloldva, le kell szögeznünk, hogy ez a könyv egy új, az egységes magyar nemzetre kiterjedő, az akadémikus megközelítéssel sokban még ma is harcban álló nyelvszemlélet dokumentuma. Nevezetesen arról van szó, hogy mindössze másfél évtizede fogalmazódott meg az az álláspont, amely már nem Budapest előjogának tekinti a nyelvi standard, a nyelvhelyesség és a szaknyelvek normáinak meghatározását. A nyelv élő valóság, sokszor materiális megnyilvánulásokkal. A beszéd és írás közegében fejlődik s egyben visszahat a beszélőre és a médiára. Megjelennek benne ugyan a lassan százéves impériumváltások lenyomatai, mégis érthetően nem a trianoni határok korlátai, hanem az azokon átlépő egységes kultúra keretei közt változik és alakul. Ezeket a változásokat a tudomány szentélyeiben is érzékelní kell, máskülönben egy különös új fogalom, a nyelvi skizofrénia jelenhet meg. Régi, de kedvenc példám: a macskakő fogalma Pesten elproletarizálódott, azonosult (szakmai nyelven) a bazalt nagy és kiskocka fogalmával. Azok a területek ugyanis, ahol jól ismerik a macskakövet, jártak, járnak is rajta, kívül esnek a megnyírbált ország határain. A kemény homokkő vagy bazalt réteges hasadásának következtében nem elkerékitett, hanem ívelten hosszúkás, nagyméretű kavicsok sodródnak a folyók felső folyásánál. Olyanok, akár egy nyújtózó macska. A nyelv érzékletessége, szépsége veszít a Budapest-centrikussággal, ezért (is) érdemes figyelni a perifériára.

Azt is mondhatnánk, hogy a jelen könyv szerzőinek könnyű dolga van, hiszen vizsgált tárgyuk Kazinczy jóvoltából szinte azonos az irodalmi nyelvvel. Én azonban inkább úgy fogalmaznék, hogy nem könnyű, hanem hálás a feladatuk. Ebben a közegben ugyanis nagyon jól láthatók és láttathatók a nyelvi anomáliák, nyelvromlási tendenciák és tájnyelvi sajátosságok.

Kitelepített munkácsiként, aki családjában egyedül suk-sükölt nyolc éves koráig, amikor már képes volt megérteni ennek rossz, hibás voltát, mindössze ezt, a –t végű igék kijelentő módjának a terület magyar lakosságának mintegy kétharmadára jellemző használatát tartom igazán elvetendőnek. A többi eltéréssel, ha nem is avatnám a nyelvi standard részeivé, megértőbb vagyok. Írói műben egyenesen nélkülözhetetlenek.

Amit a könyv szerzői a kárpátaljai magyar nyelvjárásokról, csoportnyelvekről, nyelvi standardról és a nyelvválasztás színtereiről írnak, így egybefoglalva a recenziens számára is tartalmaz megcsízlelendő tanulságokat. Félelmetes gyermekkori élményét is felidézve egyben. A tiszaujlaki középiskolások nyelvhasználatában ugyanis az orvosi rendelőben a magyar nyelv a megosztott utolsó helyen áll. Akinek nyolcéves korától igen gyakran kellett elmennie az akkor még szinte teljesen orosz nyelvű „poliklinikára” kíséret nélkül, az tudja, mi a megaláztatás. Mert más a kétnyelvűség és más a szabad nyelvhasználat, amely az egyetemes emberi jogok része (lenne).

Nincs módunk most, hogy ismertessük a szerzői kollektívának a különböző, határokon átnyúló kutatási programokban való szerepét, azok adatszerű eredményeit. Annyit azonban ne felejtünk el, hogy ez a tanulmánykötet a legjobban adatolt, illusztrált, irodalomjegyzékében a legcélratoróbb és tárgymutatójában igen régi hiányt kielégítő szakkiadványa a kárpátaljai tudományosságának.

Gecse Géza: Állam és nemzet a rendszerváltás után

Végül egy könyv új, bővített kiadásáról. Egy olyan könyvről, amelynek minden írása a kisebbségi kérdéssel foglalkozik (számunkra elsősorban Kárpátalja prioritásával), s amelyet lapozgatva a média két külön terrénumának egymásba szövődésével találkozhatunk. A Gutenberg-galaxis e kis, fénylő pontjának mondanivalóját először ugyanis a rádióban hallgathattuk.

Bevallom, Gecse Géza riportkönyvében tallózva, az irányító szerep modelláltságát érzékelve (ahol az igen szűkszavú, mégis kissé provokatív kérdés, a narratív szöveg változik), a szakmai elfogultság a műfaj, illetve műforma kérdéseivel is megkísértett. Ahogy oly sok mindenre, erre sem találunk választ a neostiliztika arzenáljában.

A pragmatikai, karteziánus, eszközszeleléletű felfogás körül amúgy is szaporodnak a kérdőjelek. Az a szemlélet, amely végsőkéig tágítva a fogalmat, a riport kategóriájába sorolja Homérosz ikereposztát és erősen sarkítva a Bibliát is, nemcsak korszerűtlen, de értelmezhetetlen is. A magyar irodalomtudomány ma rejtett stilisztikákkal dolgozik. Leginkább talán a nyelvtudományi megközelítés ad fogódzót. A stílust, mint viszonyjelenséget szemlélve értelemszerű a beszélő és hallgató céljait és elvárásait összefogó *nyelvi cselekvés* fontossága, ahogy a *situáció és összehasonlítás* fogalomkörei (pszichikai képessége) is meghatározóak egy, az irodalmi színvonalat megkísértő riporter teljesítményben. Anélkül azonban, hogy a mai magyar média tragikus „teljesítményén” búsulnánk, a jelen könyvben kell meglátnunk, mit jelent a kérdés, a jól és jól kérdés jelenléte. Ami a válaszoló tudásának és teljesítményének tükrében válhat helyzetképpé, a történelem gyakran szövevényes összefüggéseinek megértéséhez vezető kalauzzá. Vagy rutinos, sablonos felelet. A könyvben, feltehetően a kéredezettek, vitapartnerek helyes megválasztásának köszönhetően, az előbbiből több van, de sajnos akad példa a gyengébbik, számunkra mindenesetre hasznosíthatatlan változatra is.

Hogy kissé távolabb keressék példát a hozzám közelebb álló kárpátaljai témakörből, a csángó vitához kapcsolódva érzékelhetjük a saját népéhez kötődő ember személyes elfogultságát. Petrás Mária a 300 000 körüli moldvai katolikusok közül Tánzos Vilmos kolozsvári néprajzosra hivatkozva 60 és 80 000 közé teszi a ma is magyarul beszélő

csángók számát. A demográfusok, a történelmi demográfia eszközeit is felhasználva azonban ezt a számot maximálisan 40 000-re teszik. Sajnos, ez a reálisabb. A szavai hitelességeért sorsával felelő Petrás Mária közlésére azonban ott és akkor nem lehetett reagálni. Megoldás?

Ugyanitt az egyik meghívott, aki az Európa Tanácsban képviselte a kisebbségi ügyet (hogy szó ne érje a ház elejét, nem a kerület polgármesteréről van szó, aki a kötet egyik legszínvonalasabb beszélgetőpartnere), aromán és egyéb vlach csoportokról szól. Nos: aromán etnikum nincs, csak arumun. Amelynek egy részét az önállóvá vált Románia menekítette ki a török fenyegetettségéből, más része most porlad el eredeti otthonában a makedón, szerb, albán népek vetélkedő közegében. Nekünk, magyaroknak még az ilyen apróságokról is pontosan kell fogalmaznunk, nemzeti, nemzetiségi érzékenységünk okán.

A közegeből adódó hiányérzetem mutatkozott néhány kárpátaljai vonatkozás kapcsán is. Nagyon jó a riporter kérdésfelvetése 2000 februárjában a magyar miniszterelnökhöz: „a nemzetközi diplomáciában nem szokatlan jelenség az, hogy a nagyobb nemzetréssz érdekében feláldozzák a résznemzet érdekeit, és ez az aggodalom a KMKSZ ... közgyűlésén is megfogalmazódott.” A válasz ott és akkor elfogadható és bizakodó volt. A Kárpátalja iránti érdeklődés azonban erősen személyfüggő. Olvashatunk erről a magyar-ukrán (vagy ukrán-magyar) alapszerződés kapcsán is. Az amúgy teljesen eredménytelen és azóta teljesen kiüresedett szerződés csupán politikai gesztusként értékelhető, az abban felvázolt „előnyökből” írd- és mondd, semmi sem valósult meg. Az pedig, ahogy Antall József ezt a tényt Fodó Sándorral, a legnehezebb időkben Kovács Vilmost is ideértve harcostársammal, a mai kézikönyvek szerint a kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalom három egykori vezetőjének egyikével a munkácsi repülőtéren „röptében” közölte, egyenesen vérlázító. Ahogy az is, ahogy a külpolitika egyik mai irányítója, aki e könyvben is többször szerepel, a kedvezménytörvényt nem aláíró szervezetek közt a KMKSZ-t kis, elhanyagolható csoportként aposztrofálta. Igaz, ez így van, így igaz. A szervezet 30 000 körüli tagsága és maga a 150 000-es kárpátaljai magyarság is elhanyagolható, elárulható, eladható. A kérdés csak az, kiért szól a harang?

A könyv szerzőjének ez alkalommal készített riportkonglomerátuma azonban szakmai bravúr. Ilyen rövid idő alatt ennyi témakört és ennyi embert megszólaltatni tartalmi kérdésekről valóban nem lehetett könnyű. Más kérdés a válaszolók információs teljesítménye, ami néha ünneplőbe öltözik.

Van egy kérdéskör, amelyet – s talán épp a válaszolók, interjúadók kapcsán – igencsak hiányolok. Rákóczi évforduló van. Legalább most és itt említsük meg, hogy a történelem folyamán mindvégig kitartottak mellettünk, az 1944 utáni balsorsban is osztottak és a terület különleges státusát is a magyarokkal együtt szavazták meg a ruszinok, akiknek 20. századi sorsa – s ezt kijelenteni a történetek ismeretében igencsak kegyetlenül hat – talán a magyarokénál is tragikusabban alakult.

Amit még jól esett érzékelni: az előbb kicsit érintett kárpátaljai magyar vezetés most, amikor nehezebbé vált a helyzet, egyre inkább felnőtt feladatához. Ezt mutatják a kötet válaszait időrendbe rakva megnyilvánulásai és a könyv lezárása után történetek is. Ez a maroknyi néptöredék, de egészében Kárpátalja is megérdemli a méltó, felkészült vezetőket is. Mert ellenfelekben már gazdagok vagyunk!

S. BENEDEK ANDRÁS

KÁRPÁTALJAI ELBESZÉLÉSEK A XX. SZÁZADBÓL

Az irodalmi örökség megőrzése és az elmúlt évszázad helyi irodalmi folyamatának szélesebb körű megismertetése céljából az Ukrajnai Írószövetség megyei szervezete és a Zakarpattya Kiadóvállalat antológia-sorozatot indított *Kárpátalja szépirodalma: XX. század* címmel. Összeállítói szerint a sorozat első, megjelent kötete a kárpátaljai írók legjobb kisprózáit tartalmazza.

A szóban forgó antológia – érdekes módon – szinte kizárólag ukrán és orosz írókat prezentál; a magyarok közül egyedül Balla Lászlót. Az utószóban *Vaszil Huszti* ennek kapcsán a válogatás elvére hivatkozik, mely szerint csak azok a szerzők kerültek be a gyűjteménybe, akik tagjai voltak Podkarpatszka Rusz Írói és Újságírói Társaságának, illetve jelenleg az Ukrajnai Nemzeti Írószövetség tagjai.

Az antológia görög szó, jelentése: virágcsokor. Ilyen értelemben az ukrajnai olvasóknak most átnyújtott csokor – hiányosságai ellenére – színesnek tűnik, bár lehetne változatosabb.

Egy könyvismertetés keretében lehetetlen elemezni a mintegy 80 elbeszélést, karcolatot, pamfletet, humoreszket, valamint a témák, művészi formák és stílusok sokféleségét, a szerzők történelem- és világszemléletét; az utóbbit egyébként is a mindenkori társadalmi rend iránti elkötelezettség vagy annak hiánya határozza meg. Más és más az eszmei üzenete a század elején, közepén és végén született elbeszéléseknek. Az antológia híven tükrözi a kárpátaljai ukrán és orosz nyelvű kisprózaírodalom kialakulásának folyamatát, sajátos tükrö vidékünk múlt századi életének.

Petro Hodanics író és művészettörténész, a gyűjtemény összeállítója két nagy csoportra osztja a szerzőket, a két világháború közötti időszak, illetve az ezt követő több mint fél évszázad kisprózáival ismertette meg az olvasót. A kiadvány közli az írók rövid életrajzát és arcképét is.

Az antológia első részében *Marko Barabolja*, *Volodimir Bircsak*, *Luka Demjan*, *Vaszil Fenics*, *Vaszil Grendzsa-Donszkij*, *Fegyir Ivancsov*, *Olekszandr Markus*, *Petro Mihovk*, *Irina Nevicka*, *Dmitro Popovics*, *Fegyir Potusnyak*, *Olekszandr Szlivka*, *Jurij Sztaninec* és *Andrij Voron* írásait találjuk, amelyekre általában a társadalombírálat jellemző; tárgyak főként az osztrák–magyar és a csehszlovák uralom, a nemzetiségi elnyomás, kiszolgáltatottság elleni küzdelem, a ruszinság autonómia-törekvése, a nincstelen verhovinai parasztság nyomorúságos helyzete és az abból kivezető út keresése. Az írások némelyike irodalmi szociográfiának tekinthető.

Fegyir Potusnyak és *Jurij Sztaninec* írásai arról tanúskodnak, hogy őket a hagyományos paraszti témakörön túlmenően az értelmiségi lét problémái, a nemzeti kultúra és művészet sorsa is foglalkoztatja.

Az antológia második része időbelileg két szakaszra tagolható: az 1945-től 1991-ig terjedő és az utána következő periódusra.

Ukrajna függetlenségének elnyerése előtt, kiváltképp a 40–70-es években, a szocialista realizmus követelményeinek megfelelően az írók igyekeztek nem túllépni az ideológia által megengedett határokat, gyakran figyelmen kívül hagyva a történelmi tényeket, eseményeket. Ebben az időszakban számos kispróza központi alakjai a szocialista

építés hősei: élmunkások, brigádvezetők, gépkezelők, fejtők. Jó példa erre *Vaszil Poliscsuk* 1958-ban írt riportszerű elbeszélése, amely bizvást kimaradhatott volna a válogatásból, hiszen rangosabb írások is olvashatók a kötetben abból az időből, többek közt *Balla László, Jurij Balega, Ivan Csendej, Jurij Kerekes, Feliksz Krivin, Jurij Mejhes, Mihajlo Tomcsanyij, Vaszil Vovcsok* tollából. Az ő írásaikat a változatos témakör mellett érzékletes stílus és fordulatos cselekményvezetés jellemzi.

Vaszil Hreba, Ivan Dolgos és Joszip Zsupan elbeszélései révén jelen van az antológiában a második világháború tárgyköre is.

A 70–90-es években színre lépett a kárpátaljai elbeszélők új nemzedéke, köztük *Volodimir Fedinisinec, Petro Hodanics, Dmitro Keselja, Vaszil Kohan, Mihajlo Rosko és még néhány, ma is fiatalnak mondható író.* Ők folytatják, ápolják a kárpátaljai kisprózaírodalom haladó hagyományait, s a század végétől kezdve tevélegesen részt vesznek a demokratikus erők mozgalmában, többek közt független sajtót és cenzúramentes könyvkiadást követelve; írásaikban az ukrán nemzeti kultúra, a nemzeti tradíciók megőrzéséért szállnak síkra.

Koránál fogva nem, törekvését tekintve azonban ehhez a vonulathoz tartozik az 1928-as születésű *Jurij Baleha*, aki 2000-ben írt, *A bőrrönd* c. elbeszélésében maró szarkazmussal rajzolja meg a hatalomba visszavágyó kommunista párttitkár alakját. Ez már csak azért is érdekes, mert 1965-ben ugyanő terjedelmes tanulmányt írt az irodalom pártosságáról; efféle metamorfózison mentek át a kárpátaljai írástudók a múlt század második felében, illetve végén.

Az ukrán nyelvet értő magyar olvasó számára valóságos élvezetet nyújt az antológia néhány elbeszélésének ruszinizmusokkal tarkított nyelvezete. Íme, néhány csodálatos nyelvi lelemény, megközelítően fonetikus átírásban: irtesitlűjte (értseítsenek), engedlováli (megengedték), pobánujes (megbánod), cimbor (cimbora), vécifrovánij (kicifrázott), bicigljá (bicikli), vándruje (vándorol), cidulá (cédula), stb. Még gyakrabban fordulnak elő a művekben cseh és szlovák jövevényszavak, beszédfordulatok és dalok, amelyeknek megértéséhez némi segítséget nyújt a kötet végén található kisszótár, ez azonban meglehetősen hiányos; a fentebb idézett ruszinizmusokat például nem tartalmazza. Hasznos lett volna rövid jegyzetekkel ellátni a kiadványt, amelyek megkönnyítették volna mind a történelmi háttér, mind a nyelvi fordulatok megértését.

Petro Hodanics tanulmányának is beillő előszavából képet kaphatunk a mai ukrán írók és könyvkiadás helyzetéről, ami sokban azonos a magyar nyelvű könyvkiadás helyzetével.

Az antológia szerkesztőbizottságának elnöke *I.M. Rizak*, a megye kormányzója, akinek támogatásával a gyűjtemény megjelent. Színes védőborítóját *Volodimir Mikita Új hírek* c. festményének reprodukciója díszíti. (*Zakarpatszke opovidannya XX sztolittya, Zakarpattya Kiadóvállalat, Ungvár, 2002.*)

MI UTÁN FUTUNK?

Aki gondolkodott már a közel és a távol dolgain, jól tudja, hogy azok szabályai-törvényei kiismerhetetlenek. Mert ami térben vagy időben olyan messze esik tőlünk, sokszor az a legféltebb, legközelebb kincsünk; amivel pedig egészen közeli viszonyra kényszerít az élet, nemegyszer messzibbnek érezzük, mint a világ végét. Igen, a személyesség és az otthonvilág gondjai ezek, a rész és egész (sors) problémái: *Serfőző Simon* költői világa.

A *Közel, távol* című kötetben e gondok és problémák poétikai sajátosságok formáját öltik. Azért van ez így, mert a szerző a tapasztalati világot és a megszólalást szorosan összetartozónak látja [„A dolgok nyelvén beszélek” (Teszem)]. Az alkotói pálya negyvenegy éve alatt megszületett versek összeválogatásából kitűnik, hogy szemléletes, tárgyias világot épít a szerző, de abban az elvont tárgyiasságnak vagy a megnövesztett én hangjának is szerepet juttat. Így jön létre az ő egységes, szerves poézise, amely annyi évtized alatt (1961-től) alapjaiban mit sem változik. „*Maradok én is, /aki voltam, /része/, s részeként is /egésze a sorsnak?*” – írja 2002-ben a hatvanadik születésnapját ünneplő költő. Ebben a versben (*Aki voltam*), és más, 2002-ben publikált költeményeiben (*A sötéttel vaklál; Istenem!* – a kötet utolsó ciklusában kaptak helyet) megerősíti, hogy lét- és költészetszemlélete a régi; miközben annak is teret enged, hogy újabb árnyalatban tűnjék fel az oly erősen beléivódott paraszti, tanyai világ. Így az egység és a szerveség mellett az emberi életidőben változó közelség és távolság viselkedése is megpillantható.

A kötet felépítése szerint Serfőző Simon költői otthonvilágának alakulása jól nyomon követhető. A tanya és a falu bensőségét végig érezni a versbeni beszélőn, aki hosszú utat tesz meg, míg a nemzet történelmi sorsszerűségében szemlélődve tudja tenni a dolgát: szól, „*s nem is akármit*”. A dolgokkal kialakult meghitt viszonyából épül ez a költészet. Valami egészen közvetlen közelségben válik láthatóvá ember, természet, állat, munkaeszköz, szerszám: az egész környező világ szoros összetartozása. Minden, itt az égvilágon minden személyes fényben tűnik fel, itt minden megszemélyesül. Az őt érzékszerv tapasztalati világa ez, „*a dolgok nyelve*”, és ez maga a versbeni beszélő léte. De az is egy hosszú út, amíg ebből a világérzékelésből odáig ér, hogy másként való létezését ugyancsak fölvesse: „*én már csak mellékmondatok távoli, messze járó csavargója lennék, /.../, régóta csupán betűkben, /verssorokban élnek*” (*Más látná*). Így kiragadva, természetesen a modern nyelvszemlélet problémájaként jól értelmezhető e fölvetés, de veszteség lenne, ha figyelmen kívül hagynánk beágyazottságát; ha nem látnánk, hogy az egykor elvesztett otthonvilág miatt érzett fájdalom is jelentősen formálja e megnyilatkozást. Ugyanis a költői személyiségben kitörölhetetlen nyomot hagyott a kényszerű, kikényszerített változás, amely a paraszti, a családi gazdasági környezetből való kiszakadásakor érte.

A kilakolás fájdalma, a régi otthon elhagyása és az új otthonkeresés mégsem egysíkúan uralja a költői beszédet. Abban látható az egészséges becsvágyból és az elhivatottság érzéséből összegyúrt tenniakarás, a „*többre vágyás*” is. De nem személyes ambíciók nőnek fel az eltávolodásban, sokkal inkább „*a faluk, dűlők menti munka*” nevében éled meg a tettekésség, mert azt „*megalázták, röstelli azt is, hogy van*”. Az „*üres lapály*,

romos domb, kihalt laposok, a szétdúrt, szétrontott haza” képe, és a szülői háztól, közösségtől messze került (szarvassá vált?) fiú drámája összeillik. A hangsúly mégsem arra esik, hogy szükségszerű a megmásulás, „*a fiak*” eltávolodása, hogy nincs, hogy nem lehetséges a visszatérés, hanem arra, hogy a személyes sors egyre táguló értelmezésében hogyan válnak láthatóvá 20. századi sorstragédiáink, majd azok történelmi összefüggése.

Közelség és távolság drámája az is, hogy csak „*betonhalmok jött-mentjeinek*”, az „*utdák ismeretlenjeinek*” látja a maga és a hozzá hasonlók sorsát, akik „*idegen csendbe*”, „*idegen otthonba*” kényszerültek, „*kolóniákra*” járnak haza, míg „*az úrból madaraktól lepiszkított tanyák*” mégsem tudnak tőlük messze távolodni. Fővárosának mondja a falut, s büszkén jelenti: „*En innen ismerem hazám*”. És hogy milyen emberi magaslatokra juttatja ez a szemlélet, más költemények mellett leginkább a *Büntelenül* ciklus képes megmutatni.

Ez a fejezet a költői szemlélet időbeni kitágulása, de a versek poétikai változatlansága révén mintegy összefoglalása, eredménye is a személyes életút eddigi alakulásának. Ugyanazok a dolgok ugyanolyan közelségből tűnnek fel, mint a korábbi fejezetekben, csak itt már az egész nemzeti közösség sorsfordulói, történelmi viszontagságai szervezik az egyes verseket. Izgalmas felfigyelni arra, hogyan tud szerveződni a tanyán és a falun szerzett bensőséges életismeret, a városi (munkás) létforma idegensége, valamint az egész nemzet történelmére rányíló érzékenység. Természetesen itt már az elvont tárgyiaság nagyobb teret kap, de a korábbi „*hosszúverseken*” (*Édestestvéreim, Anyám stb.*) kipróbált hang – mértéktartóan – ugyancsak szerephez jut. „*Ebben az országhatárral körülkerített tanyában: hazámban*” szemlélődik már a költői személy, az „*egyék országában*”, amely „*vidék csak, tartomány*”, és látja „*kullogó tekintetű népet*”, „*e behúzott nyakú, vállá gödrében kushadó nép*”-et, „*akivel önmagát leköpették*”. „*Hazámból kívül rekedtek tájak, országrészek*”, „*visszaszorított nép vagyunk*” – olvasható a cikluscímadó versben. De ezeken kívül még számos megrázó és felrázó erejű verssort érdemes lenne ide kiemelni. A *Feledésből az emlékmű* című költemény pedig azzal is föl hívja magára a figyelmet, hogy a történelmi sorstragédiák, „*a karóba húzott forradalmaink*” számbavétele révén a Büntelenül c. fejezet számos versét is magához vonja. Így mintha egyetlen hosszúversben sorolná el a beszélő, hogy miféle bajok, bánatok és lelki furdalások, féltelmek és szorongások terhe nyomja ezt a nemzetet; hogy errefelé mintha még a „*Nap is ezzel a büntudattal*” világítana föl hajnalonként. Figyelmeztet „*az irdatlan kerülővel kertjeink aljáig elérő Don-kanyar*”-ra – de a múlt megoldatlanul hagyott problémái mindvégig a jelen gondjaiként foglalkoztatják a versbeni beszélőt.

Távol van-e tőlünk hát a távoli idő? Közeli sajátunk-e, amit a történelmi sorsfordulók elének hoztak? Ezek a költői és emberi problémák Serfőző Simonnál mindvégig a személyes sors faggatásában hitelesülnek, de semmiképp sem tudnak annak határán belül maradni. Mi után futok? – kérdi a költői személyiség a kötet utolsó előtti versében. Értelmét keresi a saját eddigi igyekezetének, de a fentebb jelzett szemléleti tágasság miatt én már csak többes szám első személyben hallom ezt a kérdést. Még akkor is, ha ő hangsúlyozza, hogy „*félország jövő-menő vonatán*” ingázik. (*Serfőző Simon: Közel, távol. Püski Kiadó, 213 old.*)

PENCKÖFER JÁNOS

A SZABADSÁGHARC KÁRPÁTALJA SZEMSZÖGÉBŐL

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc történelmi jelentősége mindmáig élénken foglalkoztatja a történészek, politikusok és művészek figyelmét, lévén Európa-szerte érzékelhetően nagy lélegzetű, s még nagyobb indulatú, szervezett ellenállás a zsarnokság ellen, amit a diákság és az értelmiség mellett nagy néptömegek is tevőlegesen támogattak.

Az 1848. március 15-i és azt követő események hatása vidékünk is elérte, megmozdította az itt élő magyarságot, valamint a velük együtt élő ruszinokat. Úgy is mondhatnánk, az itt bekövetkező események modellként hordozták magukban a pesti, s általában a magyarországi történéseket.

Ma már egyre többször olvashatunk a forradalom-indukálta kárpátaljai megmozdulásokról elhivatott történész-kutatók publikációiban. Ezek közt a hiánypótló jellegű *a Fakász Mihály–Fakász János szerzőpáros Északkelet-Magyarország a szabadságharc viharában* c. tanulmánykötete, amely a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség kiadásában, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával jelent meg.

A kötet 12 fejezetben elmélyülten tárgyalja elsősorban Munkács várának stratégiai, valamint Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megye szerepét a helyi nemzetőrségi szerveződések irányításában, stb. A felelős történészekre jellemzően higgadt, tárgyyszerű írások olvashatók formában közvetítenek ismereteket a szabadságharc időszakából vidékünk vonatkozásában. Megtudhatjuk például, hogy a márciusi pesti események híre mintegy 72 órással késéssel jutott el Munkácsra, s az ennek nyomán gyors egymásutániságban megalakuló, folyamatosan gyarapodó létszámú nemzetőr-egységekre milyen feladatok vártak, milyen funkciókat töltöttek be országszerte, hol került sor az első fegyveres összecsapásokra a beözönlő, túlerőben lévő cári csapatokkal, felsorolásszerűen olvashatjuk a munkácsi várban raboskodó elítéltek neveit, a 20., 21., 105., 106., 91. honvéd-zászlóalj és a tiroliak tisztikarának névsorát.

A főleg levéltári kutatások révén összegyűjtött gazdag és hiteles anyag a fellelhetőség megjelölése mellett életrajzi adatokat, leveleket és egyéb korabeli adalékokat nyújt az olvasónak, egyrészt a széles körű tájékoztatás üdvös szándékával, másrészt – éppen a felcsigázott érdeklődés révén – térségünk, a történelmi Magyarország északkeleti részének múltjában végzendő további kutatásra ösztönözhet. A Hadtörténeti Levéltárból származó, nyomtatásban először e kötetben nyilvánosságra hozott, Lehoczky Tivadar által korábban lejegyzett történet, Schlick altábornagy felvidéki hadjárata ügyében mindenképpen.

A könyv olvasójában némi hiányérzetet csupán a jobb átláthatóságot, könnyebb eligazodást szolgáló hivatott tartalmi és levéltári jegyzék mellékelésének elmulasztása kelt, ezek megléte esetén ugyanis a különböző hivatkozások még a teljesen laikus olvasók számára is világosabbá válnának. Az *Illusztrációk* c. fejezet kép- és dokumentumanyaga részben kárpótolni látszik az említett mulasztást.

Összességében elmondható, hogy a témájában ritkaságszámba menően érdekes kiadvány megjelenése jelentős esemény vidékünk kulturális-közművelődési életében.

KOVÁCS ANDRÁS

SZENT ISTVÁN SZEMÉLYISÉGE

A korszakformáló történelmi nagyságokat az utókor tudatában és érzelmvilágában legendák övezik. Jellemükből, cselekedeteik indítékaiból és jelentőségéből a különböző korok más és más vonásokat emelnek ki. Az ily módon kiragadott vonások szerves alkotóelemei az adott egyéniségnek, maga a személyiség mégis összetettebb, a jellem bonyolultabb; az eszmék, célok és tettek egysége, vagy esetleges diszharmoníája mögött objektív és szubjektív okok szövedéke rejtőzik.

Szent István király történelemformáló egyénisége, tetteinek összessége roppant „téma”, próbatétel a tudományoknak is. Sok, nevéhez fűződő történet a távoli múlt homályába vész, az egykorú hiteles feljegyzések száma pedig nagyon kevés; ami érthető, hiszen Magyarországon István királlyal alakult ki a (latin nyelvű) írásbeliség.

Első királyunk látnoki képessége, küldetésstudata és vasakarata révén vált alkalmassá arra a történelmi szerepre, amit betöltött. Megfogalmazta a nemzet gondolatait, megmutatta a magyarság jövője felé vezető utat, életművének ismerete segít ma is ébren tartani az ezerestendő történelmi parancsokat, amelyek nemzeti szellemiségünkben fakadnak.

Egyéniségének megítélésekor mindmáig ellentmondásokkal találkozunk: hol véresen kegyetlen – igaz, nemes célért küzdő – uralkodónak, hol a világ zajától félrevonuló, imádkozó és bőjtölő, szelíd öregembernek tekintik. Volt idő, amikor államalapító, törvényalkotó szigorúságát emelték ki követendő példaként, máskor fiához intézett Intelmeinek lelki-erkölcsileg emelkedett tartalmát. Ezek – és más – tulajdonságok, cselekedetek mind valóságosak, de nem külön-külön, hanem együtt igazak; a szigor és erély éppúgy István király sajátja volt, mint a hit és a kegyesség. Törekvéseit nem önös érdek és hatalomvágy sugallta – a reá háruló irdatlan felelősség tudatában akarta beteljesíteni küldetését. „Szent” jelzővel az egyház tisztelte meg, mert ő hozta létre a magyar egyházi szervezeteket és ő lett a vallásos király-példakép megtestesítője. A „kegyetlen” jelzőnek nincs igazán karakterológiai értéke, mivel a napjainkban kegyetlennek tűnő büntetés módok (megvakíttatás, akasztatás, stb.) a maguk korában jogszokásnak számítottak.

Szent István személyiségének megismeréséhez nem elegendő a történelmi kor és környezet, a gazdasági, társadalmi, művelődési és politikai viszonyok felvázolása és annak felmérése, hogy tetteivel mennyiben segítette elő a fejlődést; rá kell világítanunk veleszületett és nevelés útján szerzett tulajdonságaira is, hiszen a kérdés kézenfekvő: kitől örökölte-szerzte képességeit, azaz – köznapi szóhasználat szerint – „kire ütött”. Thonuzóba élve eltemetésének és Koppány felnégyeltetésének tudatában arra következtethetünk, hogy a szülők véres tetteiből István köpenyére is áthatatlanul vér fröccsent.

A lélek, az életút alakulásában az ember életének minden szakasza nyomot hagy, az egyéniség önnön közösségi tudatában tükröződik, attól függően, mennyire hat ethoszával, nem pedig elvekkal, konstrukciókkal vagy jelszavakkal. István király esetében az ethosznak döntő szerepe volt.

A honfoglalást követően a magyarság válaszúthoz érkezett: követi-e a Kárpát-medence korábbi népeinek példáját, hozzájuk hasonlóan örökre eltűnik a történelem süllyesztőjében, vagy keresi és megtalálja helyét Európa akkoriban formálódó államrendszerében. István (pogány néven Vajk) hatalomra kerülése után, felismerve az idő szavát, a megmaradás egyetlen esélyét – leszámolt a keleti hagyományokhoz ragaszkodó pogány erőkkel. Kemény kézzel bánt mindazokkal, akik törekvéseit veszélyeztették: unokabátyját, Koppányt felnégyeltette, Gyula fejedelmet fogságba vetette, Thonuzóbát elevenen ásatta el, Ajtony tartományát szétverte. Mindezek után felemelte a kezéhez „juházó” magyarságot és a szent kereszténységre vezette.

Országának jövője – s hogy mennyire világosan látta ezt, kitűnik a fiához írt Intelmekből – két kérdésen látszott állni vagy bukni: a nagy átalakítások közepette-ellenére meg tudja-e tartani a magyart magyarnak, ősi sajátosságait őrző egyedi népnek, és meg tudja-e oldani a magyarok és az idegenek együttélésének súlyos problémáit.

István király, miközben ezer évre kihatóan új életformát adott nemzetének, igen keményen elkötelezte magát az ősi hagyomány tisztelete és szükségessége mellett. *„Az én szokásaimat – mondta fiának, s e szavak mindnyájunknak látszanak szólni – minden kétkedés gáncsa nélkül kövesd, mert nehéz lesz ez ország tájain országlanod, ha nem követed az előtted való királyok példáját... Kicsoda az a görögök közül, aki görög törvénnyel igazgatná a rómaiakat, avagy kicsoda az a rómaiak közül, aki római törvénnyel igazgatná a görögöket? Senki. Kövesd ezért az én szokásaimat, hogy a te néped közt kiváltképpen becsültessél és dicséretet nyerj az idegenek előtt.”*

A másik kérdés megválaszolásában éles választóvonalat húzott az ellenfél és az országban élő nem magyar ajkúak közt. Azt vallotta, hogy az utóbbiakban *„nagy haszon vagyon, a király udvarát teszik nagyságosabbá, s igen megrettentik az elleneseknek magahitt szívókat. Hagyom azért, fiam!; adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömezzel, hogysem másutt lakozzanak... Gyöngye és törekeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország.”*

Ez a politikai hitvallás és testamentum nem maradt pusztába kiáltott szó. István király korában, az ő előrelátásának és vasakaratának köszönhetően erős, keresztény, fiatal Magyarország nézett bátran az eljövendő századok elé.

A jó építőmester pontosan tudja, melyik talajra milyen alapozással, mekkora építményt lehet emelni. Szent István szilárd alapokon képzelte el és valósította meg országépítő munkáját. Isten kegyelméből lett király, de népének bizalmából és saját elhivatottsága, bölcsessége révén válhatott nagy államférfivá. Ökolbe zárt jobbkeze legszentebb ereklyénk; ez az erős kéz formálta politikai nemzetét az egykori laza törzsi szövetséget, tartotta össze az országot, pedig kardot csak akkor rántott, ha elkerülhetetlennek ítélte.

Ez a nagy ember, aki megdöbbenő világossággal ismerte fel és oldotta meg a magyarság azóta újra összebonyolódott belső sorskérdéseit, éles szemmel ítélte meg országa külpolitikai helyzetét is. Tudta, teljes értékű nemzeti létezésre csak politikailag független ország népe képes. Olyan országot teremtett, amely önmaga sorsáról szabadon dönthetett. A halála utáni viszályok, az utódlás kérdései nem kuszálták össze művét; a későbbi

korok nagy királyai meglátták életművében saját legjobb törekvéseik csíráját, erőt merítettek abból az újjáteremtés, a továbbépítés munkájához.

Miután István király Istentől a felség koronáját elnyerte, a keresztény király erőnyeit gyakorolta. Igazságos, békeszerető, szükség esetén béketeremtő uralkodó volt, s a béke szeretete nála nem erély- vagy erénytelenséget jelentett: kereste a békét a szomszédos országokkal, de soha nem saját népe-országá kárára.

Egy gyimesi csángó monda szerint azért ferde a kereszt a koronán, mert István *le akarta ütni azt a fejétől; nem akarta a hatalmat, nem a hatalmat akarta*. Szép történet, arról tanúskodik, hogy az emberek azt a vezetőt szeretik látni az ország élén, aki nem rabja a hatalomváagnak. István király személyében olyan államférfit tisztelhetünk, akire nem a virtuskodás, a hivalkodás jellemző, hanem a méltóságteljes magatartás és a tenniakarás. E minőségében – éppúgy, mint az emberiség más szellemóriái – nem csak egy nemzeté, de az egész emberi közösségé.

Robusztus történelmi személyiségként szüntelen döntési helyzetben, kényszerítő körülmények szorításában élt. Vállalta a felelősség terhét, bölcs megfontolással képes volt eligazodni az ország, a nemzet sorskérdéseiben. A történelem viharainak csak azok a népek tudtak ellenállni, amelyek szívósságukkal, tehetségükkel bizonyították életerejüket, létjogukat. Ma nincs hun, kazár, avar, kun és besenyő ország, de van Magyarország, s ebben a történelmi tényben István király érdeme elvitathatatlan. Küldetést teljesített. Országát rendkívüli tisztánlátással, tántoríthatatlan következetességgel, bölcs és finom diplomáciai érzékellemmel kormányozta. Közép-Európa területén ő volt az első független uralkodó; az első, aki megmutatta, hogyan lehet ezen a földön emberhez, nemzethez, keresztényhez méltó független életet élni. Példája nem csak nekünk szól, hanem Közép-Európa összes vívódó, idegen hatalmak érdekszférájába alázódó nemzetének is. Erre utalt Theodor Roosevelt, az USA elnöke 1910. április 2-án tett kijelentése: „*Amikor Amerika még Európa méhében volt, Magyarország már gátolta a barbarizmus terjedését, s megvédte a civilizált világ biztonságát, ezért az egész civilizáció adósa Magyarországnak.*”

István király alakját a legendák némelyike – jámbor szerzetesírók elképzeléséhez híven – imádkozó, könnyező, szüntelen egyéniségű öregemberként jeleníti meg, holott az az ifjú, aki húszéves korában került az apja halálával (997) megüresedett fejedelmi székbe – erőskezü és nagyvonalú egyéniség volt. Kora ifjúságától hívő ember, aki világosan látta, hogy a keresztény hitre való áttérés nem csupán magasabb rendű, krisztusi erkölcsiségű életformát jelent, hanem biztosítéka lehet annak is, hogy a magyarság részese legyen a hit alapján felvirágzó nyugati kultúra kincseinek, s tagja az európai népek közösségének. Életművében ilyen módon kapcsolódik a belső meggyőződés a tettekkel, a hit a tudással és a műveltséggel.

A korabeli Európában egyébként az államalapítás mindenütt együtt járt az egyházszervezéssel; az egyház lett az új állami és társadalmi rend fő támasza, az állam hatalmi szervezetének adott erkölcsi indoklást.

István király gondolt a jövőre, amelynek letéteményesét, saját életműve továbbépítőjét fiában, Imre hercegben látta, akit igyekezett felkészíteni a méltó uralkodásra. Megszívlelendők – mert a mának is szólnak – az Intelmek további, ezzel kapcsolatos

bölcsességei: „*Ha kívánod a királyság tisztességét, légy békességtűrő... Uralkodj mindenki felett harag, kevélység, gyűlölet nélkül... A békétűrő királyok uralkodnak, a békétlenek pedig zsarnokoskodnak... Légy kegyelmes nem csak atyafiaidhoz és rokonaidhoz... Légy türelmes mindenkihez, ne csak a hatalommal bírókhoz, hanem az azt nélkülözőkhöz is. Légy irgalmas..., erős..., alázatos..., mérsékletes..., szelíd..., tisztességtudó..., szemérmes.*”

Ezeket az erényeket nem csupán fia figyelmébe ajánlotta, maga is gyakorolta: megtudott bocsátani ellenfeleinek is.

Amikor az ősi, megszokott gazdasági és társadalmi rendet, hiedelemvilágot megszüntetve új társadalmi viszonyokat, új értékrendet vezetett be, népe nagy részének nemtetszését váltotta ki. Ennek ellenére, elszántságának és bölcsességének köszönhetően, uralkodásának négy évtizede alatt megvalósította elképzeléseit: törvényeket alkotott, hagyományt teremtett, működő országot hagyott maga után. Nem években – nemzedékekben gondolkodott. Mindemellett távolról sem vált a tömegek szemében negatív politikai alakká; egyrészt azért, mert nagy elődök fiaként, árpádházi sarjként az uralkodásra-termettség mágikus hiedelmével övezve olyan nagy tekintélyt élvezett, hogy államépítő intézkedéseit alattvalói lojalitással fogadták; másrészt azért, mert szándékainak önzetlenségéhez, erkölcsi tisztaságához kétség nem férhetett, s végül: egyértelmű sikerei a nagypolitikában, az ország külső ellenségtől való megvédésében az alattvalók feltétlen elismerését váltották ki.

A korszellem, amely általában nagy nemzetekből támaszt nagy államférfiakat, István király esetében kivételt tett: kis nemzetből támasztott nagy államférfit és reá bízta, hogy korszakalkotó befolyást gyakoroljon a körülötte élő nemzetekre is. Ez tette „kis” nemzetünket nagygyá – szomszédaink szemében is. István nemzetének volt világossága, koreszmét képviselt. Ők – őseink – tudták azt, amit ma sokan elfeledni látszanak: a jelenben kell élnünk és a jövőt kell építenünk, mert a múltba-menekülés veszélyes, abból csak követhető példákat meríthetünk, régvolt nagyjaink dicsfényében „sütkérezni” nem egyéb, mint sorsrontó tétlenkedés.

István király soha nem felejtette el korábbi önmagát, Vajkot. *De benne Vajk ereje István akaratát szolgált.* Intő példa számunkra. Ez az akarat olyan belső társadalmi fejlődésnek adott új keretet, amely már a honfoglalással megindult.

A feljegyzések szerint István király termete alacsony volt, de a lelke „nagy”. Intelmei az egyetlen emlék, amely hitelesen közvetíti számunkra eszmevilágának egyes elemeit, hiszen maga is törvények szerint uralkodott. Élete, tevékenysége előtt fejet hajtva, a keresztény egyház halála után negyvenöt évvel, 1083-ban szentté avatta.

Maga az Árpád-dinasztia, amelyből Szent István király származott, különleges dinasztia volt: a gének szeszélyes ritmusban hozták elő az utódokban a jellegzetes családi vonásokat. A nőkben – a szépséget és a láthatatlan világ iránti érzékenységet; a férfiakban – a bátorságot, nyitottságot, a kiváló szellemi képességeket, a nemzet iránti elkötelezettséget. Nem véletlen, hogy a dinasztia szentté avatott tagjai valóságos népi hősök lettek. Az Árpád-házi sarjakban mélyen gyökerezett a hit, miszerint Isten kegyelméből azok, akik. István, a dinasztia első tagja rendkívül érdekes egyéniség volt, jellemében hatalmas ellentétek feszültek. Apja, anyja keménykötésű, erős akaratú,

határozott jellem volt. Örökölte természetüket, de keménykezűsége ellenére megfontoltan döntött: Aldrich püspök igazi keresztény királyt faragott belőle. Az isteni karizmát arra használta, hogy a rászorulókat az Istenbe vetett hit erejével gyógyítsa: a krónikák István király sok gyógyítását jegyezték fel.

... Vitatkozó nép vagyunk, kettőnknek egyazon dologról legalább három véleménye van. Államalapító Szent István királyra azonban mindannyian tisztelettel, elismeréssel és büszkén tekintünk. Van, aki határozottan érzi-tudja, s van, aki csak sejti: István király éleslátása, megmaradásunkat szolgáló törekvéseinek valóra váltása nélkül ma talán csak porfelhő lennénk, amit egy hajdan nagy nemzet vert föl a történelem országútján.

DEÁK FERENC

JOG ÉS ERKÖLCS ÖSSZEFÜGGÉSÉNEK PROBLÉMÁJA SZENT ISTVÁN KIRÁLY INTELMEIBEN

(Egy előadás rövidített változata)

Az emberi közösség államba rendeződésének két fontos segédeszköze az erkölcs és a jog. Mindkettő a társadalom minden tagjára egyaránt érvényes magatartási normák és szabályok összessége. Az erkölcsi normák megszegése nem jár feltétlenül szigorú felelősségre vonással, a jogszabályok betartására azonban speciális igazságszolgáltatási apparátus ügyel; merthogy a jog magát kezdettől fogva az erkölcsi igazság öreként, védelmezőjeként igyekszik elfogadtatni. Okkal vagy a legcsekélyebb ok nélkül – erre vonatkozóan a ma emberének, kivált ha a Kárpátok tövében él, saját bőrén szerzett tapasztalatai vannak, attól függetlenül, jogtörténész és erkölcsfilozófus-e, vagy „csak” egyszerű átlagember.

Éppen ezért viszonyul nosztalgiával a magyar jogalkotás egyik első, még latin nyelvű gyöngyszeméhez, Szent István király Intelmeihez az, akit 1945-ben Visinszkij elvtárs iskolájába írtak jogot tanulni.

Az Intelmeknek több magyar fordításos változata ismert; az alábbiakban Kurcz Ágnes majdnem-költői fordításából idézek, amely az 1973. évi *István király emlékezete* c. albumban jelent meg.

Az Intelmek nem kifejezetten törvénykönyv, mint Szent István Decretumainak korábbi két könyve, de azokhoz áll közel. Klaniczay Tibor, a régi magyar irodalom ismert kutatója a korai magyarországi jogi irodalom legjelentősebb önálló alkotásának tartja, és megállapítja, hogy 1031 előtt, tehát még Imre herceg életében írhatta egy tudós egyházi ember, aki valószínűleg külföldi volt.

A hagyományos magyar történetírói felfogás sokáig hol Szent Istvánnak, hol Gellért püspöknek tulajdonította az Intelmeket. Király János *Fejezetek Szent István törvényhozása köréből* (Bp., 1926), Serédi Jusztinián *Szent István törvényei a római joggal és az egykorú kánonjoggal összehasonlítva* (Bp., 1938) c. írásában, és az 1938-as kiadású Szent István-émlékkönyv más szerzői azonban cáfolják, pusztán feltevésnek minősítik ezt az állítást. Velük ért egyet Hamza Gábor is, aki *Szent István törvényei és a justiniánusi római jog* c. tanulmányában (Magyar Egyháztörténeti Évkönyv, II. kötet, 1996.) bebizonyítja, hogy mind a Decretumok, mind az Intelmek szerzője igen jártas a justiniánusi római kodifikációban. Györffy György, a magyar őstörténet egyik legavatottabb ismerője ennél tovább megy: az Akadémiai Kiadó *Magyarország története* c. sorozatának első kötetében bebizonyítja, hogy az Intelmek forrásai a Szentírás mellett a frank királyok törvényeiben, a toledói zsinat határozataiban, a sevillai Szent Izidor enciklopédiájában és néhány kisebb középkori, latin nyelvű vallásos szövegben találhatók meg. Akinek pedig módjában állt alaposan tanulmányozni ezeket a mintákat, nem lehetett maga István király, sokkal inkább udvarának egy tanultabb, külföldi papja.

Bárki öntötte formába az Intelmeket, egyvalami bizonyosra vehető: annak szövege részleteiben és egészében is a szent király felfogását tükrözi. Erről tanúskodik Szent István nagylegendája, amely szerint „*atyai szeretetének hevétől indítva maga is összeállított fia számára egy könyvet az erkölcsi oktatásról, amelyben híven és barátiilag, a lelki intelem szavaival szólt hozzá*”.

Az Intelmek 10 rövid fejezetből áll. Az uralkodás feladatait, a kormányzásra vonatkozó tudnivalókat és azokat a feltételeket fogalmazza meg, amelyek mellett a keresztény király békésen uralkodhat. A trónörökösöz szóló atyai intelmek hangvétele meleg, közvetlen. A száraz politikai és jogi ismereteket erkölcsi tanítássá alakítja, nyilván abból a megfontolásból, hogy jogrendszerkezetet, államot építeni és irányítani csak határozott erkölcsi normák alapján lehet.

Szent István és névtelenségbe burkolódzó társszerzője már ezer esztendővel ezelőtt tudta azt, amit jelenkorunkban a társadalomszervezés csúcának deklarált alaptörvényeket alkotó törvényhozók képtelenek megérteni: csak ésszerű, ép erkölcsi érzék diktálta törvényeket lehet betartatni.

Szent István korában az erkölcsös jog megteremtése kettős fontossággal bírt. Hiszen adva volt a keresztény vallás és az állam mint új társadalomszervezési forma. Az utóbbi zavartalan funkcionálásához volt szükség új jogi szabályozókra, amelyeket a nomád távzsszövetségek nem ismerhettek. Ezek elfogadását szokásba hozni, a társadalomra rábeszélési hivatott maga az Intelmek is.

Az új társadalmi rend bevezetése, az állam- és egyházszervezés tudvalevőleg nem volt könnyű feladat: a magántulajdon, keresztény hit, szertartás, egyház a nagy többség számára teljesen idegen volt. Szent István két törvénykönyve hiába határozta volna meg, *„miképpen éljen a magyar nép tisztességes és békés életet”*, ha első királyunk nem tudja azt, amit sok méltatlan utód képtelen volt felismerni: hogy az államhatalom legfelső fokán álló személynek kevés követelnie – fontosabb elől járnia a példamutatásban.

Nem tudhatjuk, milyen királlyá vált volna Imre herceg, ha korai halála meg nem akadályozza az uralkodói szék elfoglalásában, de azt tudjuk, milyenné kellett volna válnia az Intelmek 10 pontja szerint: 1. a katolikus hit megőrzőjévé; 2. az egyházi rend becsben tartójává; 3. a lelkek felvigyázói – a főpapok – tisztelőjévé; 4. olyanná, aki atyáiként és testvéreiként becsüli a főembereket és a vitézeket; 5. az igaz ítélet és türelem gyakorlójává, mert *„a türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak”*; 6. a vendégek és jövevények befogadójává, gyámolítójává, *„mert ahogy különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettentti”*; 7. olyanná, aki jól választja meg tanácsadóit, mert *„ostoba, pöffeszkedő és középszerű emberekből tanácsot összeállítani mit sem ér”*; 8. aki követi elődeit, mert *„az atyák azért atyák, hogy fiaikat gyámolítsák, a fiak pedig azért fiak, hogy szüleiknek szót fogadjanak. Ezért, kedves fiam, apád rendeletei mindig legyenek szemed előtt. Az én szokásaimat pedig kételkedés nélkül kövesd...”*; 9. folyamatosan imádkozzék, hogy a bűnöktől megtisztuljon és feloldozást nyerjen. *„Imádkozz azért is, hogy Isten a télenséget, tunyaságot elkergesse tőled, megajándékozzon az erények összességének segedelmével, s így legyőzhesd látható és láthatatlan ellenségeidet, s támadásoktól nem háborgatva, békében végezhesd életed pályáját”*; 10. legyen kegyes és irgalmas, türelmes, alázatos, mértékletes, szelíd, becsületes, szemérmes, mert e tulajdonságok nélkül *„sem itt nem tud uralkodni senki, sem az örök uradalomba bejutni”*.

„Az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő” – idézik gyakran napjainkban az Intelmek egyik kitételét. Nyilván nem véletlenül „felejtik” el az intelleum folytatását is felidézni, amely így hangzik: *„...Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad”*. Azt is ki szokták felejtetni az idézők, hogy Szent István nem akármilyen idegenek befogadására buzdítja Imre herceget, hanem olyanokéra, akik az országnak hasznára vannak. Példaként a Római Birodalomra hivatkozik: *„Hiszen kezdetben úgy növekedett a római birodalom is, úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőségessé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk különb-különb tájakról”*.

A magyarság, ezen belül különösen a Kárpátok alatt élő magyarság tragédiája, hogy megélte a „jövevények” beáramlását – de általuk nem lett sem gazdagabb, sem bölcsőbb...

Szószerűről, kopjafaavató istentiszteleteken elhangzik néha egy másik bölcsesség is az Intelmekből: *„Semmi sem emel fel, csakis az alázat, és semmi sem taszít le, csakis a gőg és gyűlölség”*. De vajon miért hallgatják el ifjú lelkészeink az intelleum első részét, amely nélkül csonka igazság az idézet, s amely így hangzik: *„Uralkodj harag, gőg, gyűlölség nélkül, békésen, alázatosan, szeliden...”*

Bizonyos, hogy Szent István és kora fontosnak vélte tükröt tartani az államférfiak elé, amelyben azok láthatták, milyennek kell lenniük, mit vár el tőlük a társadalom. A keresztény államrend kialakulásának kezdetén az erkölcsi alkalmasság még jogi előfeltétele volt a királlyá koronázásnak; ezt bizonyítja az Intelmek szövege, amit gyakrabban kellene fellapoznunk, hiszen üzenete napjainkban is időszerű, érvényes.

GORTVAY ERZSÉBET

KORONAVÁROSOK MÁRAMAROSBAN

I. VÁROSJOGOK: A PRIVILÉGIUM

Werbőczy Tripartituma szerint „...városnak nevezzük mintegy a polgárok egyetemét, mely sok népből gyűlt össze”.

Korábban Szent László törvényei azt is kimondták, hogy az emberek a templomok közelében lakjanak.

A városkeletkeztető elemekkel kapcsolatban három elméletet ismerünk: 1. a várrendszer; 2. a kereskedelem (földrajzi fekvéstől függően); 3. a hospesek és várnépek községei.

A községek privilegiális úton juthattak hozzá a városi lét három sarkalatos kiváltságához: 1. a bíró hatáskörének kiterjesztéséhez a város minden ügyére; 2. az autonómia teljes elismeréséhez; 3. a vámmentesség teljes vagy részleges élvezetéhez.

A középkori társadalomban uralkodó jogegyenlőtlenség fenntartásához olyan *jogforrásra* volt szükség, mely alkalmas a külön jogi helyzetek megteremtésére. Ez a jogforrás, amely az egyenlőtlenséget leginkább kifejezésre juttatta, a *kiváltság* volt.(1) A törvény mindenkit, a privilégium csak egyeseket tett kedvezményezetté. Kiváltságlevelet a községek csak akkor kaphattak, ha a várossá emelő három jogot már megszerezték. Várossa emeléskor általában a polgárok valamilyen szolgálatát jutalmazták.

Máramaros területén a magyarok betelepülése előtt feltehetően szlávok éltek, akikről tudjuk, hogy csak nagyon lassan olvadtak be a várszervezethez tartozó népek közé. Hóman Bálint feltételezése szerint a szláv országok városainak alapítói is valószínűleg németek voltak.(2) Ez azért említésre méltó, mert a századok a máramarosi koronavárosokban is megtalálhatók voltak, sőt, Técsőt bizonyosan a német lovagrend tagjai alapították.

Szent István az Intelmekben világosan kifejtette, mennyire fontos az idegenek befogadása. (Az Árpád-korban a várost még „villa”-nak nevezték) Lehetséges, hogy Magyarországon a XI-XII., Máramarosban pedig a XIII-XIV. században külföldiek segítették elő a városfejlődést. Ők voltak a hospesek (külföldről betelepült vendégnép), akik a keresztes hadjáratok idején tömegesen érkeztek az országba, és királyaink velük telepítették be Erdély nagy részét, valamint a Szepességet. Később ők alkották a városi polgárság egyik elemét.

„Bizonyosra vehető, hogy a római korban már művelt, s a XIII. században ismét felvirágzó sóbányák tették szükségessé a Tisza-völgy városainak kiváltságolását”.(3) (Tehát ezekenél a városoknál a városkeletkeztető tényező a kereskedelem lehetett – I. Gy.)

Az Árpád-korban a bányaművelésnek már három módját ismerték: 1. földesurak által, királyi jogosítványok alapján; 2. királyi vagy földesúri bányatelepek; 3. királyi bányavárosok útján. A koronavárosok az utóbbiakhoz tartoztak. A sóbányászat állami monopólium, a királyi kamara legjövedelmezőbb forrása volt.

(1) Illés József: Bevezetés a magyar jog történetébe. Budapest, 1910, Rényi K. Könyvkiadó Vállalata.

(2) Hóman Bálint: A magyar városok az Árpádok korában. Budapest, 1908, Franklin Társulat.

(3) Bély op. cit.

II. A KORONAVÁROSI PRIVILÉGIUM

A szabad királyi és koronavárosi státus tulajdonképpen azonos alapkváltságokat jelentett, az előző azonban lehetett földesúri vagy egyházi birtok is, míg az utóbbi a király közvetlen tulajdon- és intézkedési jogát feltételezte.

Az első ismert, 1326. évi oklevélben Boleszló esztergomi érsek megerősítette az öt város plébánosait a tizedszedés jogában.

1329. április 26-án Károly Róbert Huszt, Técső, Visk és Hosszúmező királyi „villa”knak az ugocsai Szöllös jogait biztosította 17 pontban. Kivonat az oklevélből: *„Károly, Magyarország királya, tekintettel arra, hogy Máramaros földje terméketlen, a Visk, Huszt, Técső és Hosszúmező városokbeli száz és magyar Hospeseket különféle jogokban és szabadságban részesíti, nevezetesen, hogy szabadon be- és elköltözhessenek, tisztviselőiket és papjukat szabadon válasszák, a főispán hatósága alól mentesek legyenek, bíráskodhassanak, új ültetvényeket és irtásokat tehessenek, a melyeket tőlök más nyelvű és más nemzetbeli emberek el ne vehessenek, vásárt tarthassanak, vámtól és minden más szolgálmánytól mentesek legyenek, kivéve a földbértől (terragium, census), mely fundus vagy Curiánaként megszabott összegben fizetendő...”*.(4)

E települések lakói tehát megkapták az engedélyt a be- és elköltözéshez, az utóbbit azonban csak a törvényszabta földbér megfizetése után, a bíró beleegyezésével és „*fényes nappal*” tehetők meg. Két előjárójuk volt, a király által kinevezett *iudex* és a maguk választotta *villicus*. A két hivatali tisztség egyenlőtlenségét jelzi, hogy a bírásgépész kétharmada a *iudex*et illette meg, egyharmada pedig a *villicus*at. A választott főbíró mellett kettős képviselő működött: a tekintélyes polgárokból, „*vénekből*” álló szenátus és a választott képviselőtestület. Szabadon választhatták papjaikat – akik a királytól végrendelkezési jogot kaptak —, a tizedet a mezőn hagyhatták, papjuk pedig minden ötven telek után 1 márkát szolgáltatott be a püspöknek a tizedből. A privilégium lehetővé tette, hogy a köztük támadt peres ügyekben maguk ítéelkezzenek, a *comes* elé nem kényszeríthették őket. Főbenjáró vétek kivételével (amelyek a királyi bíróság hatáskörébe tartoztak), a koronavárosok bírái és vénei minden peres ügyben maguk ítéelkeztek, és joguk volt a békéltetéshez is. A földesurak *descensus*-a alól mentesítették őket.

Kiváltságaik ellenében földbérként fél *fertot*, vagyis nyolcad márkát, szántóföld nélküli telek esetén ennek felét kellett beszolgáltatniuk.

„Ezekből a pontokból arra lehetne következtetni, hogy a földművelés volt a fő foglalkozásuk, kivált, mert az oklevél a továbbiakban Máramaros földjének terméketlen voltára való hivatkozással felmenti őket különféle, gabonahiány alkalmával esedékessé váló tizedek és szolgálmányok fizetése alól”.(5)

A szabad és adómentes, meghatározott napokon tartott vásárokra utaló célzás alapján elmondható, e településeken kialakultak a városiasodás gazdasági feltételei.

A kitétel, miszerint irtott földjeiket semmiféle nyelvű vagy nemzetiségű emberek nem vehették el tőlük, konkrétan a románokra vonatkozott. A betelepítés ösztönzése céljából az erdőirtók örökjóságul megkapták az általuk kiirtott területet.

(4) Mihályi János: Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramarossziget, 1900.

(5) Bélay op. cit.

A gyilkos 2 márkával válthatta meg az életét, halálos seb okozásáért 1, könnyű sebért fél márkát, verekedésért 60 pénzt kellett fizetni.

„A király a földjére nem nagy időközrel kétfelől érkező s kétféle életmódot folytató telepes népet, a magyar és szász földműves-sóbányász-kereskedő és román-rutén pásztor elemeket igyekezett ... egymástól térben és közigazgatási szervezetben elválasztani”. (6)

Az ilyen óriásfalvakban alakult ki a parasztpolgári, *civis* életforma.

Az oklevél nem említi a sóbányászatot és -kereskedelmet, amelyek a későbbi források szerint a városok fő jövedelmi forrását jelentették és kialakulásukban is szerepet játszottak.

1352-ben I. Lajos kiváltságot adott Máramarosszigetnek is, amit az egyházmegyei fennhatóságért folytatott perben szereplő szigeti plébános eszközölt ki a királytól; tettekben megnyilvánuló elkötelezettségével érdemelte ki, hogy bejáratos legyen az uralkodóhoz.

Már az első privilégiumban benne foglaltattak mindazon jogok, amelyek a magyar közjog szerint a városi szabadság alapelvei voltak. Többek közt ide tartozott a plébániákra vonatkozó egyházi védjog (*ius patronale*), bíráik szabad választása, önálló törvényhatóság, személyeiknek teljes szabadsága, stb., sőt, statútumokat is szabadon alkothattak. A föld tulajdonjogát viszont nem kapták meg, adót is kellett fizetniük. Ez volt a kiinduló alap, amit a többi uralkodó csak bővített, kiterjesztett.

Bélay szerint a sókamara szervezete és a bányák alkalmazottai valamennyien magyarok lehettek, és nagyrészt városokban élhettek.

A Károly Róbert-féle kiváltságlevél terménytizedben állapította meg az öt város papjainak jövedelmét. A gyakorlat azt mutatta, hogy olyan terményt szolgáltattak be, amit kévébe lehetett kötni.

A sóbányászat fellendülésével a bevételük megnőtt. A sókamaraispán és familiárisai, illetve a bányászok lelkiüdvéért miséket tartottak, ezekért hetente 12 dénárt kaptak, amit „odvarpenz”-nek neveztek, ezen kívül a sóbányászok kőszót adtak az istentiszteletért. Számos további juttatásban is részesültek, sőt, Erzsébet királyné, Nagy Lajos felesége meg is erősítette a papokat az említett jogok gyakorlásában.

1389-ben Zsigmond négy várost, Szigetet, Visket, Técsőt és Hosszúmezőt, 1392-ben pedig Husztot is magánkézbe adta, amivel jogsértést követett el. Tettét megbánva, 1405-ben megerősítette ezeket a városokat jogaikban. 1406-ban ismét szabaddá váltak és együttesen állítottak ki bizonyosságlevelet a román nemesek birtokjogáról. Ettől kezdve az uralkodók nem csupán tiszteletben tartották kiváltságaikat, hanem azokban többször megerősítették őket: 1472-ben Mátyás, 1498-ban és 1500-ban II. Ulászló, 1504-ben Anna királyné, 1546-ban és 1551-ben I. Ferdinánd, 1578-ban Báthory Kristóf, 1582-ben Báthory István, 1593-ban Báthory Zsigmond, 1603-ban Rudolf, 1611-ben Báthory Gábor, 1652-ben III. Ferdinánd, 1664-ben Apafi Mihály, s végül 1696-ban I. Lipót, valóságos „magna charta libertatumot” adományozva az öt városnak.(7) Az öt város privilégiumairól több mint 200 eredeti és átirat kiváltságlevél tanúskodik.

Mátyás a máramarosi városokat különösen pártfogolta. Már a trónra lépés évében megerősítette azokat szabadságaikban, illetve a só harmincad nélküli, bérmentes eladásának jogában.(8)

(6) Bélay op. cit.

(7) S. Benedek op. cit.

(8) Dr. Szöllősi Tibor: Mátyás király és az öt kiváltságos máramarosi város. Honismeret, 1992. 5. sz., 36-38. old.

Bár a Károly Róbert által adott privilégium az öt várost kivette a főispánok joghatósága alól, ezeknek később sikerült törvényellenesen hatalmat gyakorolniuk a városok fölött, amiről a főispánhoz intézett, az alábbiakban idézendő rendelet szigorú hangneme tanúskodik. (A moldvaiakkal való szerencsés ütközet után 1467-ben Mátyás a vitézül harcoló máramarosi katonákat saját, illetve a nádor és országbíró joghatósága alá rendelte, kiemelve őket a megyei fő- és alispánok hatásköréből. A vidékre jellemző szegénység láttán Mátyás 1470-ben az adóbehajtásnál engedményt tett, miszerint az 1 forint taksából elegendő 60 pénzt megfizetni, a fennmaradt részt pedig a kocsisok fuvarozzák le.)

Részlet az 1472. évi privilégiumból: „*Corvin Mátyás király rendelete Horváth János főispánhoz, hogy az öt város polgárait és lakóit, kik a románok és más ellenségek pusztításai miatt sokat szenvedtek, királyi elődei és édesatyja idejében élvezett szabadságaikat megőrizték és azokban ne háborgassák*”.

A sóvágókat nem terhelte semmilyen adó, ami nagy harc eredménye volt. Mi több, később számos előjogot élveztek, például évente négyszer: karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor és mindenszentekkor külön járulékot kaptak.

A megyei sóaknák a huszti várhoz tartoztak, a királyi jövedelmét gyarapították.

1495-ben oklevél erősítette meg a sóvágókat szabadságaikban, megtiltva háborgatásukat; ha a kamara részére bármit elvettek tőlük, akkor annak az „*illendő árát*” meg kellett fizetni.(9) Ez az eljárás a modern kisajátítás jogintézményének felelt meg és ugyanúgy kártalanítás járt érte, mint ma.

Egy 1498-as statútum arról rendelkezett, hogy a huszti, técsői és szigeti sóvágók a maguk részére bírót, illetve saját maguk közül esküdt-polgárokat választhattak; emellett számos más kedvezmény is rögzített.

A városok későbbi kiváltságlevelei arról intézkedtek, hogy „*a királyi só eladása végett Magyarországon és Erdélyben utazó*”, a máramarosi öt városba való polgárokat vámfizetésre ne kényszerítsék, illetéktelen hatóságok ne ítélikzezenek felettük, s áruikkal ne tartóztassák fel őket.

1500-ban a városok vámkiváltságot kaptak: az Ugocsában birtokos Perényieket II. Ulászló többször is figyelmeztette, hogy a Tisza melletti Tekeháza vámjának megfizetését a máramarosi polgárok javára engedjék el. Az elmaradt haszon (*lucrum cessans*) kártérítésül évi 2000 darab kősót adományozott a bécsi kamara közvetítésével.

II. Ulászló és II. Lajos a városokat az összes vám alól felmentette.

1504-ben Anna királyné megerősítette szabadalmaikat, 1506-ban pedig a városok szekeres gazdáit felmentette a taksák és adók fizetése alól. 1514-ben a király elengedte a vámok és harmincadok fizetését, amiből arra lehet következtetni, hogy a mezővárosok polgárai a Dózsa-féle parasztfelkelés idején erősen engedetlenkedtek, és a szegénység is nagy volt, a király pedig nem szeretett volna ezen a tájon is ellenségeket szerezni.

Az öt város többször volt rövid ideig magánföldesúri kézben. Legutoljára a XVII. században zálogosították el azokat Bethlen Istvánnak, és csak 1744-ben váltották ki.

(9) Dr. Szöllösi Tibor: Mátyás király és az öt kiváltságos máramarosi város. Honismeret, 1992. 5. sz., 36-38. old.

Az 1514:III. tc.(10), a királyi koronára tartozó fekvő jószágok és jövedelmek felsorolása (koronaingatlanok – I. Gy.) Huszt várát az öt várossal és a sóbányákkal említi. Az 1518:XIV. tc.-ben Huszt vára a máramarosi és erdélyi sókamarákkal már a király konyhájára szánt jövedelmek közt szerepel; az 1519:XI. tc. a magánföldesúri kézbeadott birtokok visszavételéről határoz, de úgy, hogy kimondja, melyeket kell a kincstárhoz, melyeket a budai tiszttartóhoz utalni.

Azoknak, akiknek 1588 után adományozták valamelyik várost, és időközben elhaláloztak, bizonyos összeg fejében a birtok családjuknál maradhatott zálogba; kivéve azokat a birtokokat, amelyeken kincstárhoz tartozó bánya, sóakna volt – ezeket vissza kellett szolgáltatni.

Az 1655:CIX. tc. meghatározta, hogy a sószállítók hol és kinek fizessenek adót. Úgy rendelkezett, hogy az öt város sószállítói csak harmincadot tartoznak fizetni, és azt is csak a behozatal és a kivitel helyén. „*A száraz helyeken vámot sem szabad szedni, csak a jól karban tartható helyeken, hidakon, töltéseken*”. Eszerint azokat lehetett vámfizetésre kötelezni, akik a sót vízen szállították. „*A Tisza folyón szállítókat is csak a behozatal és a lerakás helyén lehet vámolni*”.

1669-ben a *Compilatae Constitutiones*-ben(11) II. Rákóczi György fejedelem a sóból harmincad címén beszedett vám eltörléséről rendelkezett, illetve konkrétan kifejtette, hogy a nemesség és az öt város harmincadfizetését is tilalmazza: „*Ugyan Máramaros atyáinkfiai instantiájokra (kérésükre – I. Gy.), hogy ennekutána máramarosi nemesség, sem pedig Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Szigeth nevű városok lakosi harminczaddal ne tartozzanak, nagyságod consensusából communi voto condudáltuk (beleegyezéséből, közös akarattal – I. Gy.)*”.

1701-ben I. Lipót az öt városnak címert adományozott, amelyben a városok az 1600-as évek elejétől meglévő pecsétjeinek ábráit használta fel. Visk 1620-tól, Técső pedig 1608-tól rendelkezett pecséttel. A címereket ily módon összesítve és külön-külön is használták. Sziget város pecsétjén bölényfej, Hosszúmezőén ökörfej, Viskén szarvas, Husztén két nyíl, Técsőén sas volt látható. Ezeket a címereket a városok 1922-ig, a Csehszlovákiához való csatlolásig használhatták.(12)

A városok a Rákóczi-vezette szabadságharcban a kurucok oldalára álltak, annak ellenére, hogy a fejedelem szinte semmibe vette kiváltságaikat.

1733-ban, a megyének Magyarországhoz való csatlolásával leáldozott a máramarosi városok fénykora. A kamarát csak az anyagi előny érdekelte, a szabadságjogok eltiprásával olyan folyamatot indított el, amely a két fél egyenlőtlensége okán visszafordíthatatlanná vált; évszázados perük 1834-ben a kamara győzelmével végződött, a városok végleg elvesztették kiváltságaikat és birtokaikat.

(10) tc. = törvénycikkely

(11) *Compilatae Constitutiones Regni Transsylvanie et Partium Hungariae eidem annexarum* (1669) – Erdélyországnak és Magyarország hozzákapcsolt részeinek megerősített végzeiményei. (Corpus Iuris Hungarici, 1540-1848. évi törvények, Budapest, 1900, Franklin Társulat)

(12) Dr. Szöllősi Tibor: Técső visszaállítja történelmi címerét. Honismeret, 1992. 6. sz., 90-91. old.

III. HUSZT

Valósággal a megye kapujában, ahol a Tisza a keskeny máramarosi medencéből kiér az ugocsai síkságra, s ahol felveszi a Nagyg vízét, áll a legelső város, Huszt.

A Botlik-Dupka szerzőpáros könyvében⁽¹³⁾ olvasható, hogy Huszt várát még Szent László kezdte el építeni 1090-ben, s III. Béla fejezte be 1191-ben; ezt az állításukat Dusanek János *Huszt Máramarosban* című művére alapozzák. Sajnos, ebben a vonatkozásban semmilyen írásos bizonyíték nem áll rendelkezésünkre. Arra sem, hogy Imre király 1199-ben Máramarost „terra”-nak (földnek) titulálta, amely kietlen, így vár sem állhatott rajta. Más szerzők állítása szerint a vár a XIV. században épülhetett; e feltételezésnek inkább lehet valóságalapja, mivel eddig az időpontig a máramarosiak számára a viski vár szolgált menedékkül, amely a XIII. század végéig Ugocsa vármegyéhez tartozott. Ha a huszti vár 1191-ben már állt volna, akkor a különböző betörések elől a környező falvak népe ide (a kövárba), s nem a viski, fából és földből épült várba menekült volna; III. Endre pedig 1300-ban nem cserélte volna vissza Visket ugocsai birtokokért, ha abban az időben Máramarosnak már lett volna vára.

Több jel utal arra, hogy Técső mellett Husztot is a német lovagrend tagjai alapították. A város első említése 1351-ből, a váré 1353-ból való. Maga a vár nagyon fontos stratégiai szerepet töltött be: mindenütt Erdély kulcsaként említették, mivel Máramarost 1566-ban Erdélyhez csatolták.

Az alispán (maga a várnagy) mindig, némelykor a comes is a várban lakott. A nemesi megye 1370 körüli kialakulása után az alispán a szolgabírákkal Szigeten ült össze, ettől kezdve Huszt csak uradalmi központ volt.

A kenézek a huszti várnagnak szolgáltatták be a juhadót, s nemessé válásuk előtt az ő vezetése alatt harcoltak.

Zsigmond alatt néhány évig magánföldesúri kézen volt az egész huszti váruradalom. 1389-ben Drág és Balk vajdák adománylevelet eszközöltek ki a koronavárosokra, ám Huszt kivételével, amelyhez a király ragaszkodott. Később, 1397-ben már Husztot is megkaparintották, mert az adománylevélbe belevették unokaöccsük, László nevét is. Ekkortól mohón terjeszkedtek, a máramarosi falvakban hatalmaskodtak, és megpróbálták megszerezni Ugocsát is.

Egy 1408. szeptember 16-án kelt oklevél tanúsítja, hogy a Huszton átfolyó patakot szintén Husztnak nevezik és malom van rajta.

A husztiakról ismeretes, hogy bort is termeltek, ezáltal a borkiárusítás és kocsmálás jogával bírtak (egy 1517-ben kelt oklevél, *Compilatae Constitutiones* alapján). A huszti erősséget részben a kocsmá jövedelméből tartották el, abból a nemességet kizárták, de ha bármely nemes ennek ellenére kocsmároltatni akart, a borát elkobozták vagy a hordók szétverésével elfolyatták.

A szokásjog szerint a huszti polgár a megjelölt napon kitette házára a cégért és a borából kóstolót küldött a bírónak, aki a bor minőségétől függően állapította meg annak

(13) Botlik József-Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár-Budapest, 1993, Intermix Kiadó, 241-251. old.

az árát, amitől az árusító nem térhetett el. Egy XVII. századvégi urbárium említi a huszti majorsági szőlőt, amely a vár urát látta el. Később a kincstár kivágatta.

Hunyadi János hozzájárult a Huszt határában épülő kápolna költségeihez.

Mátyás király 1458-ban oklevélben rendelt jövedelmet a huszti várnak oly módon, hogy két alattvalójának keneziátust adományozott, azzal a kikötéssel, hogy az adományozottak évente 25 „berbécs” (űrüt) szolgáltatssanak be a huszti várnak élelmezésül. Ebből is látható, hogy a keneziátus éppoly könnyen adományozódott, mint a nemesi birtok; egyedüli különbség a „servitiis” kifejezés, amely más adományokban nem fordul elő. Mihályi szerint azt a speciális adózást jelenti, amelynek a románok alá voltak vetve, és a „quinquagesima”-ból, vagyis a gazdasági termények egy/ötvened részéből állott.

A huszti várban tizedet is szedtek a sertésekből és a bárányokból, ami alól nem minden nemes volt mentesítve.

Mátyás a huszti várba záratta be anyai nagybátyját, Szilágyi Mihályt. A XV. század végén a vár a király, illetve a királyné, Beatrix tulajdona volt.

A Pap József által előszeretettel idézett, Forgách nevű XVI. századi történetíró két szempontból tartotta Huszt várát jelentőségteljesnek: egyrészt az ország öre Lengyelország ellenében, másrészt a sóbányákat védi. (Falai közt akár három-négy vármegye lakossága is oltalmat nyerhetett).

Mohács után az „erőd” többnyire magánföldesúri kézben volt.

Az *Approbatæ Constitutiones-ban* (14) is található rendelkezés Husztról: felsorolják a *fiscale bonumok* (kincstári javak) közt, mivel „ennekelőtte indefinite (határozatlan – I. Gy.) volt a *fiscale bonumoknak*” a lajstroma.

1530 körül Kávássy Kristóf, a Habsburg-párti Nádasdy Ferenc várnagya hatalmaskodott a várból a védtelen polgárok felett. 1604-ben Basta, 1605-ben Bocskay parancsolt benne. Miután Máramarost Erdélyhez csatolták, Bethlen István és Rhédey Ferenc főispánok idején fénykorát élte a váruradalom.

Háborús időkben a privilégiumok nem sokat értek.

Szintén az *Approbatæ-k* (1653) rendelkeznek arról, hogy Huszt várát minden tartozékával és jövedelmével, sóaknáival együtt 50 000 aranyért zálogba adják Bethlen Istvánnak és „maradékinak”, akik a bűncselekmény elkövetésével vádolt és oda menekült jobbágyságot kötelesek kiadni.

1644-ben a Bethlen Péter (Bethlen Gábor unokaöccse) kezén lévő erősséget II. Rákóczi György ostromoltatta. 1766-ban a várat villám sújtotta, minek következtében leégett, majd enyészetnek indult.

Huszt 1886-ig mezőváros volt, 1896. május 29-től járási székhely.

(14) *Approbatæ Constitutiones Regni Transsylvanie et Partium Hungariae eidem annexum* (1653) – Erdélyországnak és Magyarországgal hozzákapcsolt részeinek megerősített végzményei. (Corpus Iuris Hungarici, 1540-1848. évi erdélyi törvények. Budapest, 1900, Franklin Társulat)

IV. VISK

A Tisza kiszélesedő völgyében, fattyúágak közt a bal parton, síkságon fekszik, lélekszáma az öt város legnagyobbika volt. Ezekben a városokban szlávok nem, vagy elenyésző számban éltek. Állítások szerint legtöbbjük – Visk kivételével – királyi telepítvény. Visk betelepítése viszont minden kétséget kizáróan az erdélyi egyházmegye területéről történt, amire B. Gábor Zsuzsa szolgáltat bizonyítékokkal: „1. A nyelvjárás sajátosságai mezősegi betelepülésre utalnak; 2. Az –i képzős családnevek nagy része erdélyi helynevekből alakult; 3. A ma már kihaltfélben lévő csúcsíves tetejű lakóházak az erdélyi építészeti stílussal mutatnak hasonlóságot (Az 1998-as árvíz csaknem valamennyit elmosta – I. Gy.); 4. A köztudatban az a hagyomány él, hogy a viski magyarok „székely” eredetűek (a megkérdezett lakosok körében a székely népnév az erdélyivel jelent egyet)”.(15)

A viski nyelvjárás ma is élesen elüt a szomszédos técsőtől és a husztitól, pedig csak néhány kilométerre vannak egymástól.

„A Tisza melletti Visk mint az ugocsai királyi uradalomhoz tartozó 'terra', 1271-ben a Hontpázmány nemzetség Biharban birtokos ágáé (Újhelyi-család – I. Gy.) lett IV. László adományából. Egész környéke akkor még a királyé. Mivel az adománylevelet állítólag elvesztették a nemzetségtagok, 1281-ben az uralkodótól újat kapnak, amely biztosítja nekik 'villam et terram' a vámmal együtt”.(16) Ez az oklevél még nem szól a viski várról, bár vannak feltételezések, melyek szerint a vár építését már Szent István alatt megkezdték. Valószínű, hogy ennél valamivel később építették a viski földesurak, hogy a sóbányákból érkező szállítmányok vámolását megkönnyítsék. Tény, hogy a vár 1298-ban már állt. Mivel az itteni uradalom érintkezett a királyi telepések földjével, azokat pedig a környéken egyetlen királyi vár sem védte (a huszti vár valószínűleg az 1300-as évek közepén épült), minden bizonnyal bekebelezték volna azokat, ha III. Endre nem siet a segítségükre; 1300-ban a király, arra hivatkozva, hogy Máramarosban összegyűjtött népei számára szüksége van a várra és a birtokra, elvette Visket a Hontpázmányoktól, ugocsai birtokkal kárpótolva őket: „III. Endre király a Máramarosban megtelepedett népei vagy hospesei oltalmára szükségesnek tartván, hogy Visk birtokot az ottani várral és alatta lévő faluval Mykov és Chepan mesterektől, a Marchaleus comes fiaitól visszaszerezze, kiknek azt V. István király azon alkalmából adományozta, hogy testvérük, Echelleus mester az Ottokár cseh királlyal vívott ütközetben elesett, nevezettek azt a királynak cserébe adják és cserébe veszik tőle szintén Ugocsa megyei Rakasz, Fekete Ardó és Nyírtelek birtokokat”. (17) (Itt tulajdonképpen polgári jogi csereszerződés történt – I. Gy.) Ettől az időtől tartozott Visk Máramaroshoz.

A viski földvár falai közt kevesen, legfeljebb Huszt és Técső lakói találhattak menedéket. Körülbelül fél évszázadon át volt bástyája Máramarosnak. Pap szerint mire a Drágffyák ősei kezére került, már csak romhalmaz volt.

(15) B. Gábor Zsuzsa: Visk magyar lakosainak történeti és mai családnevei. Magyar személynévi adattárak, 5. sz., Budapest, 1975.

(16) Bélay op. cit.

(17) Mihályi op. cit.

A szász telepítések a XIII. és XIV. századból valók. A városi előjárók német neve arra enged következtetni, hogy a kereskedők és a vállalkozók szászok voltak, ennél fogva ők gazdagabbak és befolyásosabbak lettek, mint a földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó magyarok. A viskiek gúnyneve sokáig a „szász” volt.

A reformáció nagyon korán elérte Visket, ahol 1524-ben már protestáns lelkész hirdette az igét. A gyors áttérés oka valószínűleg az volt, hogy a viskiek atyafiságot ápoltak a nagyszombati kereskedőkkel, akik sok német nyelvű lutheránus könyvet hoztak magukkal, s a viski polgárok igen szívesen olvasták azokat, aminek eredményeként „elvetetett a református hit magja a szívükben”.⁽¹⁸⁾

Az erdélyi fejedelmek korában a polgárok közül sokan nemességet nyertek.

Báthory Gábor rendelete szerint Visk is köteles volt 32 sóvágót tartani, mivel azok száma a másik három városban a különböző dűlások következtében megfogyatkozott. Egy 1600. évi összeírás arról tanúskodik, hogy Visk polgárai nagyrészt ipari tevékenységgel foglalkoztak. Ezt a családnévek tanúsítják: Szabó, Varga, Mészáros, Kovács, Igjártó, Fazekas, Molnár, stb.

Visk 1639-ben Szatmár vármegye „főhelye”.

1657. január 6-án II. Rákóczi György Szamosújvárról Visk felé vette útját, ahova elkísérte felesége, Báthory Zsófia és fia, Rákóczi Ferenc. A fejedelem meghagyta, hogy seregei január 14-én gyülekezzenek. Ülést tartottak, amelyen jelen volt Erdély színe-java. A fejedelem arra vállalkozott, hogy téli időben seregeivel átkel a máramarosi havasokon és a XI. Károly svéd királlyal, valamint Bohdan Hmelnyickij ukrán fejedelemmel történt megegyezés szerint Lengyelországba megy, amelyet éppen akkor daraboltak fel.

Az orosz cár követe itt, Visken érte utol a fejedelmet, akinek nyusztprémeket adott ajándékba és uralkodója nevében arra intette, ne kezdjen hadakozásba, inkább térjen haza.

Január 17-én Visken országgyűlést tartottak, amelyen négy törvénycikkelyt fogadtak el. Másnap a csapatok elindultak Kövesliget felé. Tél közepe volt, a hora eső esett, s árvízet okozott; sok szekerük és fegyverük odaveszett.

A fejedelem veresége után betörő lengyel hadak „*Visket is a templommal felégették*” és magukkal vitték az öt város levéltárát, amit csak évek múlva, nagy költségek árán tudtak a polgárok visszahozatni Sztrij városából.

A viski lakosok szép számban vettek részt a Rákóczi-szabadságharcban. 1717-ben a település határában, a ma is Hadimezőnek nevezett dűlőn a husztiakkal együtt súlyos csapást mértek a tatárokra, akik attól kezdve nem háborgatták Máramaros népét.

Mária Terézia az elnémetesítési politikából kifolyólag svábokat telepített be Magyarországra, köztük nagy számban Viskre is, akik ma a katolikuságot adják a településen. Ugyanazon század második felében kezdtek beszívárogni cselédeként a görög katolikus rutének. 1650-től mindaddig az egyházkormányzás a *városi magisztrátus* (tanács) feladata volt, lévén a lakosság egyhitű. Az egyház jegyzője egészen 1840-ig egyben a város hites jegyzője volt.

(18) Peleskey Sándor: A Viski Református Egyház története. Visk, 1925.

Az 1786-os esztendő nagy megpróbáltatást jelentett az itteni lakosok számára: éhínség szedte áldozatait.

Visznek 1863-ban már rendezett tanácsa volt.

A jelenlegi református templomot az 1270-es években építették. A református temető művészettörténeti szempontból a templomnál is értékesebbnek tűnik: a csúcsos női és a lekerekített férfi fejfák ősi hagyomány továbbélését mutatják. (19)

Az öt máramarosi koronaváros közül mára leginkább Visk őrizte meg magyarságát.

V. TÉCSŐ

Husz ismertetésénél már utaltam arra, hogy Técsőt is valószínűleg a német lovagrend (20) tagjai alapították. Ezt nevének német eredete is alátámasztani látszik: Teutsch-Au. Ez volt a lovagrend közönséges neve. Mindez természetesen felvetés, amit sokan cáfolnak. A rend máramarosi jelenlétét azonban egy 1213-ban kelt okirat igazolja.

Egy másik, 1397-ből származó oklevél arról tanúskodik, hogy „*határbejárás*” történt a már említett Balk és Drág földesurak részére, amelynek során megállapították a birtokhatárokat. 1459-ben, a Szent Pál első remete szerzetéhez tartozó remeték kérésére Corvin Mátyás is határbejárást rendelt el, akiknek a Técső melletti Szent Mária klostrom Szaplonca felé eső határaival voltak problémáik.

1494-ben a „*Técsővíz*” melletti „*Laaz praedium*” határait állapították meg.

1576 januárjában a lengyel küldöttség Técsőn várta Báthory Istvánt, innen kísérték a lengyel trónra.

„*A város címe: 'szabados koronai', ura a magyar szent korona, melynek számára az úrbéri viszonyok megszűntéig minden egy telekről fizetett taksa név alatt valami 'summácskát'. 1834-ig a város soknemű szabadsalomnak volt birtokában a többi máramarosi koronavárossal együtt, akkor a királyi fiscussal folytatott pere megbukván, szabadsalmi megnyirbáltattak, jogaiban megszorítottak, legsajnosabban érezvén bukását az erdők szabad használatából kiűtése által*”. (21)

1828-ban oppidum coronale-ként említik (valószínű, hogy a koronavárosnak is ez a hiteles megnevezése, bár ilyen megjelölést sehol nem találtam – I. Gy.), igaz, már nem sokáig: 1863-ban Técső már csak egyszerű mezőváros rendezett tanácssal, 1876 után járási székhely.

VI. HOSSZÚMEZŐ

Szerepe a négy másik város mellett mindvégig jelentéktelen. Népe magyarabb a többinél, százs eredetre utaló családi név alig akad. Kis lélekszáma miatt a mezőgazdaság maradt a legfontosabb foglalkozás a város életében. Erre utalnak a gyakori perlekedések

(19) Dr. Gábrriel András: Máramaros. Honismeret, 1998. 1. sz., 17-22. old.

(20) Ezek a hadakozó szerzetesek, akik fekete kereszttel jelzett fehér köpenyt viseltek, feladatuk tűztek ki a pogányok elleni küzdelmet. 1211-ben, alig 12 évvel a rend alapítása után II. Endre királytól a Bárczaságot nyerték azzal a feltétellel, hogy azt a kunok ellen megvédelmezzik; innen maga II. Endre üzte ki őket, mert igyekeztek függetlenné válni. A máramarosi népnek pedig éppen szüksége volt egy ilyen „térítő misszióra”.

(21) Dr. Batizi Endre: Técső és környéke (Máramaros megye). Budapest-Beregszász, 1997, Hatodik Síp-Mandátum.

Szaplonca és Szarvaszó román nemességével a határrészekért. 1373-ban határbejárást tartottak, annak megállapításait azonban 1383-ban visszavonták.

1456-ban újabb határmegállapítás történik Szarvaszói Gerhes Péter és az Apsához közeli Szent Mihály arkangyal monostor javára, mely területeket (szántóföldek, rétek, erdők) a hosszúmezői nemesek elfoglaltak tőlük: „...*az megnevezett becsületes Máramaros vármegyében levő egy olah Clastrom végett, melli Keörtlvélesnek hivattatik*”.(22) (Ma Körtvélyes – I. Gy.) A XVI. század végén ezt a monostort Huszt várához csatolták. A hosszúmezői polgárok nemcsak ebben az egy esetben „rosszalkodtak”.

1514-ben Hosszúmezőt felsorolták a kamarai jószágok közt. 1533-ban már itt is voltak sóvágók, akik ez idő tájt kerülhettek Viskre is, Báthory utasításai alapján.

Mivel a hosszúmezőiek sok káposztát termesztettek, a szigetiek ma is „káposztásoknak” gúnyolják őket.

VII. MÁRAMAROSSZIGET

A XVIII. század közepéig lakossága kétségtelenül magyar, a románok és zsidók beköltözése csak Mária Terézia korától kezdve öltött nagyobb méreteket. Számos szigeti polgár kapott nemességet, házára adómentességet.

Sziget nagyobb volt a többi városnál, amire templomának nagysága is utal. Az itteni templom védőszentje korábban Szent Imre volt, később azonban protestánsá lett. A XII. században már valószínűleg állt.

1349-ben Szigeten már törvényhatóság volt, itt tartották a megyei gyűléseket. Máramaros vármegye megszervezése után Sziget lett a megyeszékhely.

Egy 1411-es oklevél a határmegállapításról tanúskodik, amely az „*ellenmondás nélküli megállapítást*” írta elő. Ugyanezen okiratból egy családjogi vonatkozású szokásjogról esik szó, történetesen a hozományadásról: „*Máramaros vidékén a leányokkal nem birtokot szoktak adni, hanem ingó javakat*”.

A város pecsétje és címere bölényfejet ábrázol csillaggal a szarvai közt. Mihályi szerint a pecsét tulajdonosa a Moldva alapítója, Dragus vajda családjaából származhatott.

1514-ben Máramarosszigetet is felsorolták a kamarai jószágok közt.

Az idők folyamán fokozatosan iskolavárossá fejlődött; már 1524-ben tanodát állítottak fel a protestáns (!) egyház kezelésében, amit később „főiskolává” fejlesztettek az erdélyi fejedelmek rendszeres és hathatós támogatásával; 1797-től az intézményt „*lyceumnak*” nevezték.

A XVII. századtól harmincad- és sóhivatallal rendelkezett.

1733-ban II. József, 1853-ban pedig Ferenc József látogatott el Máramarosszigetre.

Külön kiváltságait 1848-ig tarthatta meg.

IGYÁRTÓ GYÖNGYI

(22) Mihályi op. cit.

AUTONÓMIA-TÖREKVÉSEK KÁRPÁTALJÁN

(Monográfia-részlet)

11. Kikiáltják Kárpátontúli Ukrajnát

A pár hónapig tartó (1944. október–1945. január) szovjet katonai és a Husztról irányított csehszlovák polgári közigazgatás is külön fejezet Kárpátalja történetében. (Ennek részletezésétől eltekintek.) A kárpátaljai magyarság előtt három út állt: Csehszlovákia vagy a Szovjetunió, vagy a menekülés az anyaország belsejébe. Százakat gyötört a kétség: menni vagy maradni! Aki hallomásból ismerte a bolsevik terrort, az menekült előle. A reménykedők egy része Prága felé tekintett, másik része a szovjethatalomban, azaz Moszkvában bízott, a többség viszont közömbösen vette tudomásul az eseményeket. Helyettük a nép közé szervezeten beszivárgott, kommunista küldetéstudattal felvértezett Sztálin-fiúk a hadsereg mindenható oltalma alatt döntöttek, cselekedtek. Kárpátalja „sorsrendezői” a Moszkvában előre megírt „forgatókönyv” alapján, kézi vezérléssel honosították meg a szovjethatalmat, hogy Kárpátalját emberi áldozatok árán is a Szovjetunióhoz, azaz Ukrajnához csatolják.

A nevezett „forgatókönyv” első felvonása, a magyarokkal, németekkel szemben alkalmazott kollektív büntetés: 1944. november 12-én ülésezett a 4. Ukrán Front katonai tanácsa. A tanács 0036-os számú határozata a kárpátaljaiak ezreinek különböző álló letartóztatását és lágerrekbe hurcolását a következőkkel magyarázta: „... *Számtalan településen katonaköteles magyar és német nemzetiségű személyek élnek, akiket csakúgy, mint az ellenség katonáit is, le kell tartóztatni és fogolytáborba küldeni!*”

Beindult a gyilkos gépezet: a lakosság megszürése, izolálása, a begyűjtés, letartóztatás, internálás, elhurcolás... Fegyveres kísérettel irány: Szolyva, Szambor, Boriszov, illetve a sztálini Gulag-lágerrendszer.

Egyes településeken ünnepélyes külsőségek között, dobszóval, papok és hatósági személyek áldásával búcsúztatták a „háromnapos munkára” indulókat.

Valamivel prózaibb volt a 4. Ukrán Front NKVD-csapatparancsnokának, Fagyevjev vezérőrnagynak és Boszjij ezredesnek Petrov hadseregtábornokhoz, a 4. Ukrán Front csapatparancsnokához 1944. december 17-én intézett 00327. sz. jelentése: „*A front katonai tanácsa 1944. november 13-i 0036. sz. határozatának teljesítése végett az NKVD csapatai az ellenség Kárpát-Ukrajna területén letartóztatott, a front hadtápterületén rekedt tisztjeit és katonáit, valamint a letartóztatott magyar és német nemzetiségű hadköteles személyeket, a magyar csendőrség és rendőrség csendőreit, rendőreit és hivatalnokait a hadifoglyok számára kijelölt gyűjtőhelyekre irányították, összesen 15 152 főt.*”

Jelentették azt is, hogy a letartóztatott személyeket gyűjtőtáborba toloncolták. November 18-a és december 16-a között az NKVD csapatai összesen 22 951 embert tartóztattak le és irányítottak gyűjtőtáborba. Jelezték, hogy a hadtápterület megtisztítása folytatódik. A letartóztatottak között 120 német volt. Az összes többi, körülbelül 22 500 magyar nemzetiségű.

A nevezett „forgatókönyv” második felvonása a bolsevizálás, a szláv népek kollektív jogainak érvényre juttatása. Levéltári dokumentumok hiányában nincs lehetőség egyértelműen eldönteni, hogy Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának vezetősége hogyan viszonyult az NKVD akciójához, illetve kijelenteni, hogy részt vett-e közvetlenül az akcióban. Az azonban kétségtelen, hogy tudtak a rengeteg polgári személy letartóztatásáról és magát a tényt egyeztették. Az akciót elképesztő módon elbaggatellizálták, és ami méginkább megdöbbentő, magabiztosan és „nyíltan” bonyolították le, háromnapos munka hamis ürügyén. Abban az időben Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának vezetősége a vidék igen fontos politikai eseményére készült, és a területen kialakult helyzet nem volt közömbös Ivan Turjanica, a területi pártszervezet vezetője, a későbbiekben Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára számára. Alaposan tisztában kellett lennie a helyzettel. Többek között 1944. november 19-én, vagyis az elszigetelésre kijelölt tömeg jelentős része letartóztatásának másnapján nyílt meg Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártjának első konferenciája, amelyen a vidék pártszervezete tevékenységének távlati kérdéseit és Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnával történő újraegyesülését vitatták meg. Egy héttel később, november 26-án Munkácson pedig megtartották Kárpátontúli Ukrajna népbizottságainak első kongresszusát, amelynek el kellett fogadnia a Kárpátontúli Ukrajnának Szovjet-Ukrajnával való újraegyesüléséről szóló kiáltványt. Tehát az állambiztonság szavatolását, a közrend fenntartását célzó intézkedési terv megvolt, ezért nem kizárt, hogy a letartóztatási akció is része volt ennek a tervnek. Kétségtelen tehát, hogy ez a lényege a hadtápterületnek számító Kárpátalja teljes megtisztítását célzó döntésnek.

Ezzel kapcsolatban figyelmet érdemelnek a KGB megyei főosztálya egyik volt munkatársának a szavai, aki azt állította, hogy annak idején lehetősége volt megismerni egy 1944. november 11-i dokumentummal, amelyben *„a kárpátaljai nép bizalmát nem élvező személyek ideiglenes izolálásáról”* volt szó, és a rendeletet maga Ivan Turjanica írta alá.

A front parancsnoksága és katonai tanácsa az újraegyesülési kiáltvány elfogadása után csak 3 ezer gyengélkedő kárpátaljai szabadon bocsátásáról döntött, ezt a gesztust is látványos humánus akciónak tüntették fel. Hiszen a front gyűjtőtelepein maradt hadifoglyok és internáltak ténylegesen pusztulásra voltak ítélve. A szolvyvai 2. sz. gyűjtőtáborban bekövetkezett tragédiákat főleg a járványok, a rendezetlen lágerélet, az elégtelen táplálkozás, az orvos- és gyógyszerhiány, a kimerítő munka okozták.

Turjanicáéknak és moszkvai parancsolóiknak arra volt jó ez a lázas sietség, hogy Nyugat előtt demonstrálják: a kárpátaljai Néptanács közakarattal jött létre, a Kárpátontúli Ukrajna „mini” állam formailag is működőképes, hetek alatt ki tudta építeni saját hatalmi és közigazgatási struktúráját, minisztériumai törvényeket hoztak. Politikai jelentősége abban állt, hogy egy éven át Moszkvának értékelhetően hasznos szolgálatot tett: *„segített annak a látszatnak a kialakításában és fenntartásában, hogy a terület létrehozta saját legitim önkormányzatát, és a népakaratnak megfelelően szakítják el Kárpátalját Magyarországtól (illetve más megközelítésben: Csehszlovákiától).* Kárpátontúli Ukrajna „állami státuszát” a szovjetek nem akarták elismerni és elismertetni, hanem átmeneti szerepet szántak neki addig, amíg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége (1946.

január 22-én) egyetlen tollvonással felszámolta a bábállamot. Ezzel eltörölte minden addigi kiváltságát. Az időközben félig bolsevizálódott, félig félrevezetett ruszin értelmiség egy csoportját kegyetlen csalódás érte, hogy Kárpátalját a „szovjet népek testvéri családjában” megyei szintű területté fokozták le, jeles képviselőit kizárták, meg sem hívták a vidék sorsáról kezdett tárgyalásokra, ahol azok fel akarták vetni a következő formációkat: szövetségi köztársaság, autonóm köztársaság, autonóm terület, népszavazás... Akik rádöbbentek arra, és ennek bármilyen jelét is adták, hogy az új gazdáknak csalódtak, hogy a ruszinságot még a nemzetiségétől és a vallásától is megfosztják, azokat elhurcolták, kivégezték. Egysszóval: az autonómista Bródy András és Avgusztin Volosin sorsára jutottak.

12. Kárpátalja az Ukrán SZSZK területe

A Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljai területen rögvest bevezették a Sztálin nevével fémjelzett, a fasizmus diktatúrájától alig különböző bolsevik diktatúrát, az emberi méltóságot sárba tipró, a másként gondolkodókat halálba taszító közigazgatást.

Az eddigi kutatások által feltárt adatok birtokában elmondhatjuk, hogy 1957-ig a helyi kommunista pártszervek vezetésével legalább 13 intézmény keretében folytattak megtorló tevékenységet a kárpátaljai lakosság körében. A legnagyobb kirakatper az autonómista Bródy András lapszerkesztő nevéhez fűződik, aki a Kárpátaljai Autonómista Agrárpárt vezetője, parlamenti képviselő, kormánybiztos volt, akit mint „magyar bérencet, vatikáni ügynököt, amerikai kém” ítélt halálra a Kárpátaljai Területi Népbíróság. Igazi „bűne”: a ruszinság önrendelkezésének híve volt. Az ukrán függetlenség, az önálló államiság eszméjének apostolát, Avgusztin Volosint a sztálinisták Moszkvában halálra kínozták. Azóta mindkét népevért rehabilitálták.

Az eddig feltárt és nyilvánosságra hozott dokumentumok alapján a független Ukrajna legfelső államhatalmi szervei végre elismerik, hogy a sztálinisták sok ezer magyart, németet és más nemzetiségűt hurcoltak el, az ártatlanul elítéltek száma is több ezerre tehető. Az 56-os magyar forradalmat vérbe fojtották, kárpátaljai szimpatizánsait börtönbe vetették. A megtorlás 1959-ig folytatódott, amikor is ungvári börtönben halálra kínozták Gecse Endre református lelkészt. A 60-as évektől is tucatnyi értelmiségi pályáját törték meg az állandó megfigyeléssel, zaklatással, a másként gondolkodók meghurcolásával. Tucatnyi diákot tanácsoltak el az egyetemről és toloncolták őket távoli börtönökbe. A kárpátaljai magyarság életében némi fény csak Sztálin halála után mutatkozott.

13. Magyar nemzetiségi körzet kialakításának kérelme a megtorlások után: 1963. január 8.

A kárpátaljai magyarságot is érintő megtorlások és a Sztálin halálát követő általános politikai amnesztia, majd az 1956-os forradalom vérbe fojtása után hihetetlen merészségre szánta el magát a beregszásziak egy csoportja, akikről kiderült, valamennyien baloldali érzelműek, a bolsevista eszme tántoríthatatlan elkötelezettjei voltak, de ebben az időszakban a kárpátaljai magyarság érdekeit ők jelenítették meg a legmarkánsabban. *A hrucsovi korszak második felében, egyáltalán a szovjetek kárpátaljai hatalmának mintegy húszéves történetében először ők „melegítették fel” a kárpátaljai magyart*

autonómia-törekvést. E mozgalom élére a veterán kommunista pártmunkásként ismert, később eszmei tévedéseit „beismerő” Kis Kovács János (1896–1975) állt.

Ekkor, 1963 januárjában, egy téli estén, a kárpátaljai magyar tankönyvek egyik szerzőjeként, kiváló pedagógusaként ismert Drávai Gizella lakásán, a bereg-vidéki tenni vágyó értelmiség találkahelyén érlelődött tette a gondolat. Kis Kovács János és társai aláírásával nyílt levelet írtak Nyikita Hruscsovnak, az SZKP KB első titkárának, a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének és Nyikolaj Podgornijnak, az Ukrajnai Kommunista Párt KB első titkárának, amelyben feltárták a kárpátaljai magyarság sérelmeit és azok orvoslását kérték. A levél megfogalmazásában Drávai Gizellán kívül közreműködött még Csanádi György, a Vörös Zászló c. járási magyar nyelvű lap akkori felelős szerkesztője. Kis Kovács Jánoson kívül a levelet aláírta még húsz egykori idős párttag, akik az 1917. évi októberi szocialista forradalom, az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság, az 1918 nyara és 1921 tavasza között zajlott oroszországi, valamint az 1936 júliusa és 1939 márciusa közötti spanyolországi polgárháború veteránjai voltak. A levél egyik másolatát Horváth Anna őrizte meg az utókornak. A lényegre törő beadvány így kezdődik: *„Alulírott egykori vöröskatonák, párttagok és pártonkívüli kommunisták azzal a kérelemmel fordulunk Önhöz, Nyikita Szergejevics, legyen segítségünkre abban, hogy mi, a Kárpátontúli terület magyar nemzetiségű dolgozói a Szovjet Alkotmány erre vonatkozó cikkelyeinek megfelelően az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kebelében autonómiát nyerjünk, nemzetiségi autonóm körzet formájában.”* A továbbiakban a levél írói hat pontban fogalmazták meg és tényekkel támasztják alá az autonómia-kérelmet. Hangsúlyozzák, hogy a kárpátaljai magyarság túlnyomó többsége egy tömböt alkot, az érettségiző fiatalok magyar nyelven nem tehetnek felvételi vizsgát az ungvári egyetemen. Kíváncsú lenne, hogy 1963 szeptemberében megnyíljk a magyar tanszék, amely gondoskodna a szakképzett káderek oktatásáról. Felpanaszolja azt is, hogy nincs se magyar színház, se magyar népi együttes. A területünkön egyetlen magyar nyelvű önálló napilap vagy folyóirat sincs. Úgy vélik, hogy legalább egy önálló magyar napilap kiadása jogos kérelem. A vezetők között pedig úgyszólván alig akad magyar nemzetiségű. A beadvány aláírói reményüket fejezik ki, hogy *„Ön, Nyikita Szergejevics, nem érti félre kérésünket. Azoknak az embereknek a sorsa iránti aggodalom adta kezünkbe a tollat, akik hittek bennünk, kommunistákban, és most is tőlünk várják sorsuk megjavulását. Nehéz lenne számunkra, ha hátralévő napjainkat és halálunkat fiaink és unokáink haragja kísérné, mert rosszul gondoskodunk róluk. Berehovo, 1963. január 8-án.”*

A Szovjetunióban akkor már léteztek különféle autonómiaformációk, a nemzetiségek Oroszország területén autonómiához, illetve kollektív jogokhoz jutottak. A viszonylagos konszolidálódás után a bereg-vidékiek így vetették fel a kárpátaljai magyar autonómia megteremtésének és a kollektív érdekvédelemnek az ügyét.

Ezért is értékelhető bátor tettnek a beregszásziak kezdeményezése, amely a magyar lakosság problémáira irányította rá a figyelmet. Minderről tudomást szereztek a helyi pártkiskirályok, a szovjet titkosszolgálat. A veteránokat kihallgatták, ellenük megtörtő intézkedést már nem tudtak alkalmazni, mert a XX. kongresszussal elkezdődött közeleti tisztulási folyamat Kárpátaljára is kiterjedt. A beregszásziak beadványának meglelt a pozitív hozama: megindult a magyarországi könyvek és lapok behozatala, majd a tömeges

előfizetés a magyarországi kiadványokra. Ekkor jött létre egy sor magyar közművelődési intézmény: az ungvári egyetem magyar filológiai tanszéke, a megyei televízió magyar szerkesztősége, a Kárpáti Igaz Szó önálló magyar szerkesztősége, a Beregszászi Népszínház, magyar tannyelvű iskolarendszer az óvodától a középiskoláig stb. Irodalmi körök, stúdiók alakultak. A kollektív jogok megadásáról viszont mélyen hallgatott a hatalom, kérelmezése továbbra is szovjetellenes cselekedetnek számított.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2003. április-május-június

ELISMERÉSEK

* A **Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház** megkapta a magyar kultúra és művészetek terén folytatott, reménytelennek tűnő, de kitűnő munka elismeréseként Budapesten évente odaítélt *Don Quijote-díjat*.

*A II. Beregszászi Nemzeti Ünnepi Fesztiválon *Pro Urbe*-díjban részesült **Nagy Béla**, a KRE diakóniai osztályának vezetője. *Posztumusz Pro Urbe*-díjjal jutalmazták **Zichy** báró munkásságát, aki a *Máltai Szeretetszolgálat* helyi bázisának megteremtője volt. *Beregszász díszpolgára* lett **Mészáros Gyula**, a Flextronics Vállalat vezetője, akinek befektetései több száz beregszászi számára teremtettek munkahelyet, valamint **Lobova-Hecko Nyina** egykori válogatott, olimpiai aranyérmes kézilabdázó. *Kárpáti Medve-díjban* részesült **Gegesi Ferenc**, Budapest Ferencvárosi kerületének polgármestere, **Gáspár Győző**, a Romantic zenekar tagja és **Veress Gábor**, a város és a járás egykori első embere. *VIZHIBU-díjat* kapott **Péter Csaba**, a Quadro, a Cotnar és a Nidan vállalkozások tulajdonosa, **Bihari András**, a járási állami közigazgatás elnöke.

* **Olasin János** nagymogyorósi (kopinovci) lakosnak, egykori honvédeknek, aki a II. Magyar Hadsereg egyik gépkocsizó lövész-százalójában harcolt és megsebesült a keleti fronton, 82. születésnapja alkalmából a Magyar Vitézi Rend odaítélte a Vitézségi Emlékérmét, amit **Somogyi László** konzul nyújtott át a kitüntetettnek.

* Az ukrainai újságírók szakmai ünnepén elismerő kitüntetésben részesült a Kárpáti Igaz Szó több munkatársa. **Horváth Sándor** főszerkesztő-helyettes a megyei állami

közigazgatás díszoklevelét, **Balogh Csaba** belpolitikai rovatvezető *Mihajlo Fatula-emlékdíjat*, **Dunda György** rovatvezető-helyettes a megyei tanács díszoklevelét és emlékérmét, **Baksa Lujza** főmunkatárs a megyei szakszervezeti tanács oklevelét, valamint a megyei munkaügyi és szociális-védelmi osztály elismerését, **Barát Mihály**, a kulturális rovat vezetője a megyei művelődési főosztály oklevelét és értékes ajándékát kapta.

***Ljah Erzsébet**, az Ungvári Gyermekegészségügyi minisztérium díszoklevelében, **Popovics Olga**, a Tiszaágteleki Felcser-Szülészeti Központ vezetője a megyei egészségügyi főosztály köszönőlevelében részesült.

* **Dr. Csernicskó Istvánt**, a KMTF igazgatóhelyettesét és tanárát nyelvészeti kutatómunkája eredményeinek elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia *Bolyai-plakettel* tüntette ki.

ESEMÉNYNAPTÁR

Április

*Megtartotta ülését a Határon Túli Magyar Könyvkiadás Tanácsának ukrainai szakmai testülete, amely az idei pályázatra beérkezett 28 közül 20 kézirat támogatása mellett foglalt állást.

* A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírbátor múzeumában megnyílt **Harangozó Miklós** festőművész tárlata.

* A Rákóczi Szövetség Beregszászi Városi Szervezete emlékünnepeken emlékezett meg II. Rákóczi Ferenc születésének 327. évfordulájáról. Beszédet mondott **Csobolya József** történész és dr. **Balogh József**.

* „*Menni vagy maradni?*” címmel szervezett konferenciát Ungváron az UMSZ Ifjúsági és Sportszakosztálya és a MÉKK Ifjúsági Tagozata. Előadást tartott **Horváth Sándor** író, költő, **Kovács Péter**, a KMOSZP elnöke, **Tóth Viktor**, a Szürtei Középiskola tanára, **Fazekas Éva**, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola és Gimnázium tanárnője, **Horváth Attila**, a KMDFKSZ elnökségi tagja és **Kaszó Róbert**, az UMSZ Ifjúsági szakbizottságának elnöke. Az előadók több pontban vázolták azokat a kívánatos körülményeket, amelyeknek megvalósulása nagymértékben elősegítené az áttelepülési tendencia csökkenését.

* 60. születésnapja alkalmából az Uzshorod Galériában önálló kiállítással mutatkozott be **Ruscsák József** festőművész.

* Beregszászon megtartotta XIV. Közgyűlését a KMKSZ. A napirenden kiemelt témaként szerepelt a státustörvény és a várható vízumkénszer kérdése. Az elnökség munkájáról **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke számolt be, a vitában **Brenzovics László** alelnök, **Gulácsy Géza** elnökségi tag és **Milován Sándor** alelnök mondta el véleményét. A közgyűlés meghívott vendégei közt volt **Németh Zolt**, a Fidesz Polgári Párt alelnöke, **Szakács Zoltán** ungvári főkonzul, **Németh János**, a HTMH főosztályvezetője, **Udvarvölgyi Zolt**, a Miniszterelnöki Hivatal főtanácsadója, valamint több határon túli szervezet és párt vezetője.

*A Kárpátaljai Történelmi Jurtatábor szervezői a Rákóczi-vezette szabadságharc kezdetének 300. évfordulója tiszteletére történelmi témájú esszé pályázatot hirdettek középiskolások részére. A győzteseket meghívják az idei táborozásra.

*A megyei könyvtár magyar- és idegen nyelvű osztálya három éve fogad iskolai csoportokat az NKÖM támogatásával. A

„*Gyere a könyvtárba ne csak olvasni, internetezni is*” program keretében e hónap elején a tisztaásványi iskolások csoportját fogadták.

* A KMDFKSZ kezdeményezésére magyar ifjúsági szervezetek vezetői és képviselői találkoztak Ungváron. Az ez alkalomból tartott író-olvasó találkozón a diákoknak lehetőségük nyílt megismerkedni **Balla D. Károly** József Attila-díjas íróval.

* 13. alkalommal került sor a Beregi Ünnepi Hét programsorozatára Beregszászon. A Bereg-vidéki Múzeumban, ahol a rendezvénysorozatot megnyitották, az érdeklődők megnézhatték **Hejl László** festőművész és **Prófus Marianna**, a népművészet mestere gyűjteményes kiállítását. A megnyitón **Füzesi Magda** költő, újságíró, **Zsupán József** polgármester, **Lakatos Mihály**, az NKOM főosztályvezetője és **Jüttner Csaba** városnáményi polgármester mondott beszédet. Az Illyés Gyula mellszobránál tartott koszorúzási ünnepségen **Pirigyi Béla**, a BMKSZ elnöke és **Kocsi László**, a NKÖM államtitkára szolt a jelenlévőkhez. **Rácz József** színművész pedig **Vári Fábán László** *Illyés Gyula fejfája* előtt c. versét szavalta el. Az ünnepi hét kiemelkedő eseménye volt a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház műsora: Bocaccio *Sólyompecenye* c. darabjának előadása.

* Dobogós helyezést ért el a munkácsi járási szemlén a Derceni Magyar Folklórközpont műkedvelő dal- és táncgyűttese. Ugyanitt szakmai elismerésben részesült a Beregrákosi Művészeti Iskola folklóregyűttese is.

* A képzőművészek megyei szervezete nagyszabású kiállítást rendezett a Boksay Szépművészeti Múzeumban **Olekszandr Duhnovics**, a ruszin nép nagy fia születésének 200. évfordulója tiszteletére. A kiállításon **ifj. Habda László**, **Bulecza**

Gábor, Ruscsák József, Micska Zoltán, Hajdú László, id. Habda László, Malesiczky Simon, Soltész Péter, Matl Péter és Szocsa László munkáit láthat-tak az érdeklődők.

* A KMPSZ szervezésében Nagydobronyban megtartott Kazinczy-verseny győztese **Bangó Bernadett**, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola és Gimnázium diákja, Kovács Péter magyar szakos tanár tanítványa lett.

* Kárpátaljai útja első állomásaként az UMDSZ és a MÉKK vezetőivel folytatott megbeszélést **Bálint-Pataki József**, a HTMH elnöke és **Németh János** főosztályvezető. A találkozón átnyújtották **Dupka Györgynek** a MÉKK egyévtizedes tevékenységét elismerő oklevelet.

* A falusi turizmus, a szellemi, kulturális és természeti környezetvédelem külföldi tapasztalatainak tanulmányozása céljából, a TACIS-program keretében **Dupka György** vezetésével UMDSZ-küldöttség járt Olaszországban.

* Nagyberegen megrendezték a Beregi Költészeti Napokat. A versmondó vetélkedő első helyezettje az eszenyi **Varga Szabolcs** lett, aki **Jókai Anna Ima Magyarorszáért** c. költeményét adta elő mély átérzéssel. A magyar költészet ünnepének keretében kiállítással mutatkozott be a **Bereg** alkotó csoport.

* A Bereg-vidéki Múzeumban kiállítás nyílt *Címerek a magyar történelemben* címmel.

* A megyei könyvtár magyar- és idegen nyelvű osztályán tartott költészet-napi rendezvény vendégei voltak a huszti magyar iskola diákjai **Puka Éva** igazgató és **Nagy István** tanár vezetésével. A tanulók **Balla László** és **Horváth Sándor** íróval, **Szemán Ferenc** festőművésszel és a jelenleg Amerikában tevékenykedő **Szlucki István** fotóművész kiállításával ismerkedhettek meg.

* A MÉKK kezdeményezésére számos magyar társadalmi szervezet a HTMH magas rangú tisztségviselőivel közösen megkoszorúzta Zrínyi Ilona emléktábláját a munkási városban.

* Az Ungvári Művészeti Kollégium előadássorozattal tisztelgett **Erdélyi Béla**, a kárpátaljai festőiskola egyik megteremtője emléke előtt. A rendezvények lebonyolításában nagy szerepet vállalt **Balla Pál** festőművész, Erdélyi egyik tanítványa, a kollégium tanára. **Magdolna asszony**, Erdélyi Béla özvegye a tanintézetnek ajándékozta férje magyar nyelven írt párizsi naplóját, amelyet a készülő Erdélyi-emlékmúzeumban helyeznek majd el.

* A Mezővári II. Rákóczi Ferenc Középiskola versmondói **Füzesi Magda** és **Horváth Sándor** társaságában irodalmi barangoláson vettek részt a beregszászi járási könyvtár olvasótermében. **Varga Éva** könyvtárigazgató üdvözlő szavai után **Kenyeres Mária**, a vári iskola tanára elevenítette fel a kárpátaljai magyar irodalom évtizedeit, a diákok pedig az itt élő alkotók munkáiból összeállított verses-zenés műsorral illusztrálták az elhangzottakat **Kovács Sándor** gitárművész kíséretével.

*Az ungvári Korzó utca 22. sz. alatt magyar könyvesbolt, egyházi könyvtár és kegytárgybolt nyílt, ahol az Ugocsa és Bereg könyvesboltok által forgalmazott könyvek is megvásárolhatók.

* Regionális népdaléneklési versenyt tartottak Cigándon. A kárpátaljai résztvevők közül dicsőítő oklevélben részesült a **Molnár Ildikó** által vezetett ungvári **Eszterlánc** együttes, melynek szólistája **Krón Melinda**.

* A hagyományoknak megfelelően idén is a Csapi Középiskola adott otthont a megyei történelmi vetélkedőnek, amelyen ezúttal a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium diákjai bizonyultak a legjobb-

baknak **Bíró Lóránt, Turi Gréta, Balla Gyula** és **Molnár Ferenc** személyében.

* Képzőművészeti szalon nyílt az ungvári Kapos utca 10. sz. alatt. A megyeszékhelyen ez az első professzionális magángaléria, amely kiállítja és árulja kárpátaljai klasszikus és kortárs művészek munkáit, többek közt **Soltész, Glück, Kontratovics, Kassai** és **Manajló** képeit. A szalon tulajdonosa **Joszf Csernij** festőművész.

* Szatmárnémetiben emlékkonferenciával kezdődött és a tiszaiújlaki Turul-emlékmű megkoszorúzásával, illetve Péterfalván kerekasztal-megbeszéléssel zárult az a három hónapos program, melynek keretében az ukrán-magyar-román hármashatár térségében a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc kezdetének 300. évfordulójáról emlékeztek meg. A programot az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége szervezte. A Turul-emlékműnél tartott emlékezésen beszédet mondott **Szabó Vilmos** politikai államtitkár, **Bálint-Pataki József**, a HTMH elnöke, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Revák István**, a megyei állami közigazgatás első elnökhelyettese, **Kőtf József**, az EMKE elnöke és **Bíró Andor**, aki a Határőr Agrárcég elnökeként az emlékmű újraállítását kezdeményezte és megvalósította. A Kárpátalja Szövetség elnöke, **Katona Tamás** vezetésével lezajlott Rákóczi-emlékkonferencián **Dupka György, Vári Fábán László** József Attila-díjas költő, **Szöllősi Tibor** helytörténész, **Zubánics László** történész-kutató, **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész, **Muzsnai Árpád**, az EMKE alelnöke és **Tamás Edit** sárospataki muzeológus tartott előadást. A fórum több mint száz résztvevője jelen volt a 91 hős kuruc katona emlékoszlopának avatásán.

*A Kárpáti Igaz Szó elindította *Hóvége* c. nyolcoldalas mellékletét a következő rovatokkal: Tanulmány, Aktualitás, Irodalom, Tudomány, Múlt, Falujárás. A

melléklet minden hónap utolsó szombatján jelenik meg.

Május

* Emléktáblát helyezett el névadója tiszteletére Ungváron az öt éve újjászervezett Duhnovics Társaság. Az emléktábla arra az épületre került, amelyet 1932-ben emeltek közadakozásból, s a második világháború utáni évekig a városi Duhnovics Társaság székháza volt. Az avatóünnepségen a magyar civil szervezeteket **Gortvay Erzsébet**, a MÉKK társelnöke képviselte.

* Az Európa-nap alkalmából az UMDSZ Ifjúsági és Sportbizottsága a MÉKK Ifjúsági Tagozatával közösen szabadidőnapra hívta az ungvári fiatalokat a Bródy András Művelődési Központba, ahol többek közt bemutatták a MÉKK IT kiadásában megjelenő *Apropó* második számát.

* *Rákóczi pásztor*a címmel meséket, verseket és találós kérdéseket tartalmazó gyűjtemény jelent meg a magyar iskolák 1–3. osztályos tanulói számára a KMKSZ kiadásában. A könyv összeállítója **Barkáts Alice**, az illusztrációkat **Kész Barnabás** készítette.

*A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház nagy sikerrel mutatta be a kijeji Podoli Színházban **Verebes Ernő** *Sardafas, a hím boszorkány* c. darabját.

* Pátriánkban vendégszerepelt **Sillye Jenő** dalszerző és előadó, aki ezúttal **Mékli Attila** budapesti római katolikus káplán közreműködésével adta elő Istent dicsőítő dalait.

*A KMTF meghívására táncházat rendezett a **Tiszapéterfalvai Népzenei Együttes** Beregszászban. A műsort színesítette **Kocsis Júlia**, az „*Átal mennék én a Tiszán...*” c. megyei népdalverseny győztesének szülője, valamint a szintén péterfalvai **Százszorszép** együttes fellépése.

* Hivatalosan bejegyezték a Kárpátaljai Magyar Szülők Szövetségét, amely idén februárban alakult az óvodás és iskoláskorú gyermekek érdekképviselése céljából, s jelenleg 20 alapszervezettel működik.

* A beregszászi **Bendász István Cserkészcsapat** mesemondó vetélkedőt szervezett a **Sinkovits Imre Cserkész táborban**, amelyen minden kategóriában a **Nagymuzsalyi Középiskola** diákjai jeleskedtek.

* **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke részt vett a nagyvárad Bethlen-szobor avatónépségén.

* **Dupka György**, a MÉKK elnöke jelen volt a **Páskándi Géza** emlékére Szatmárnémetiben szervezett konferencián és a költő szülőfalujában emelt mellszobrának avatásán.

* A Radvánci Szent Gellért Római Katolikus Kollégiumban megtartották a III. Regionális Háló Találkozót, amelynek célja a határon túli magyarság élő kapcsolatának ápolása, a nemzetudat és az istenhit erősítése. A találkozót **Majnek Antal** megyéspüspök nyitotta meg, előadást tartott **Mészáros Domonkos** atya.

* Rendkívüli közgyűlést tartott Ungváron az UMDSZ, amelyen többek közt az alapszabály módosításáról, a júliusi kongresszus előkészítéséről és az új tisztségviselő jelöléséről döntöttek.

* **Szokolán Ildikó** polgármester kezdeményezése eredményeként visszakérült helyére Aknaszlatina magyar nyelvű helységnevtáblája.

* Rahón 13. alkalommal gyűltek össze a Felső-Tisza-vidéken szórványban élő magyarok képviselői, hogy a helyi Petőfi Sándor Anyanyelvi Klub és a KMKSZ szervezésében megrendezett szavalóversenyen bemutassák, mennyire jutottak egy év alatt az anyanyelv elsajátításában. A versenyre, amelynek mottóját – „*Őrizz meg*

bennünket, édes anyanyelv!” – **Vári Fábán László Illyés Gyula fejfája előtt** c. verséből választották, 72 résztvevő jelentkezett.

* Budapesten megtartották a Magyar Állandó Értekezlet Oktatási Szakbizottságának ülését, ahol az UMDSZ képviselőjében **Árpa Péter** volt jelen. Az ülés döntése értelmében létrehozták az Ady Endre-ösztöndíjat, amely a határon túli, arra méltó diákoknak tíz hónapon át havi 5 ezer forint támogatást ad.

* **Gajdos István** képviselő közlése szerint az ukrán parlament ratifikálta a regionális és kisebbségi nyelvek Európai Chartáját. Az elfogadott dokumentum értelmében a Charta tételei az Ukrajnában élő belarusz, bolgár, gagauz, görög, zsidó, krími tatár, moldovai, német, lengyel, orosz, román, szlovák és magyar kisebbségek nyelvének használatára vonatkoznak.

* **Gajdos István** elnök vezetésével UMDSZ-küldöttség tárgyalta **Szili Katalinnal**, a Magyar Országgyűlés elnökével. Az UMDSZ többek közt javasolta, hogy az országgyűlésben hozzanak létre önálló bizottságot a határon túli nemzeti kisebbségek kérdéseinek tanulmányozására.

* Mezőváriban megemlékezést tartottak a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulóján. Mint ismeretes, e település piacterén **Esze Tamás** vezetésével bontott zászlót és indult harcba a fejedelem hívo szavára a falu rebellis lakossága. A megemlékezésen beszédet mondott **Berki Károly**, a KMKSZ helyi alapszervezetének elnöke, **Zán Fábán Sándor** lelkész, református egyházkerületi főjegyző, **Varga Levente** konzul, **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke és **Orosz Sándor**, a Beregszászi Járási Tanács elnökhelyettese.

* Magyar ifjúsági konferenciát tartottak Munkácscon, amelyen **Mesterházy Attila** államtitkár a Gyerme-, Ifjúsági és Sportminisztérium határon túli terveit

ismertette. A konferencia résztvevői szorgalmazták az ifjúsági kedvezménytörvény eredeti céljainak megőrzését, a vízumkötelezettség következményeinek minimális szintre csökkentését.

***Szili Katalin** vezetésével magyar parlamenti küldöttség járt Ukrajnában, ezen belül Kárpátalján, ahol az országgyűlés elnöke találkozott a magyar civil szervezetek képviselőivel, megkoszorúzta a vereckei honfoglalási emlékművet és felkereste a sztálinizmus áldozatainak szolvyai emlékparkját.

***A** Megyei Állami Levéltár beregszászi fiókjában kiállítás nyílt a Rákóczi-szabadságharc tiszteletére. Megnyitó beszédében **Csatáry György**, a KMTF tanára, történész a szabadságharc kezdetére, a beregszászi zászlóbontásra emlékezett. A kiállításon Rákóczi rendeletei, a beregi és ugocsaí kurucok számát, névjegyzékét tartalmazó kimutatások, esküszövegek és kiáltványok tekinthetők meg.

***Nagyváradon** találkoztak a Kárpát-medencei magyar civil szervezetek képviselői. A vitában részt vett **Dupka György**, a MÉKK elnöke, aki előadásában a kárpátaljai magyar szakmai és kulturális szervezetek tevékenységét elemezte.

***Az** Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium engedélyezte az ukrán nyelvű tollbamondást a magyar iskolákban érettségiző tanulók számára. A tollbamondás szövegének kiválasztásával a minisztérium a kárpátaljai oktatási és tudományos főosztályt bízta meg.

*** A** MÉKK meghívására erdélyi magyar íróküldöttség érkezett Kárpátaljára. A viski középiskolában tartott író-olvasó találkozó után a vendégek megismerkedtek vidékünk történelmi nevezetességeivel, majd ungvári alkotókkal találkoztak a MÉKK székházában. Az eszmecsereén részt vett **H. Szabó**

Gyula, a Kriterion Kiadó vezérigazgatója, **Géczy Róbert** és **Csigi Levente**, a kiadó munkatársai, **Gazda Árpád** író, újságíró, **Katona Éva** színművész, **Csetrik Elek** irodalomtörténész és **Lakatos Mihály** író, a *Krónika* c. lap főszerkesztője.

*** A** salánki faluközpontban létrehozott emlékparkban felavatták II. Rákóczi Ferenc egészalakos faszobrát, **Koltai László** szobrászművész alkotását. Beszédet mondott **Ádám Erzsébet**, a KMKSZ helyi ifjúsági szervezetének elnöke, **Pénzes Elemér** polgármester, **Kovács Miklós** KMKSZ-elnök, **Koltai László**, **Zahar József** magyarországi egyetemi tanár, **Lendvai Zoltán**, a Szent István Nemesi Rend tagja.

*** A** MÉKK ungvári székházában átadták az ötezredik magyar igazolványt. A megyeszékhelyen eddig 7360 igénylést regisztráltak.

*** Budapest**en megtartotta ülését a Magyar Állandó Értekezlet. Az ukrainai magyarságot az UMSZ részéről **Gajdos István** elnök és **Kőszeghy Elemér** alelnök, a KMKSZ részéről **Kovács Miklós** elnök és **Milován Sándor** alelnök képviselte. Az UMSZ vezetői támogatták a kedvezménytörvény tervezett módosításait és aláírták a zárónyilatkozatot, a KMKSZ vezetői mindkét esetben nemet mondtak.

*** Megtartották** a II. Lembergi Nemzetiségi Kulturális Fesztivált, amelyen a német, lengyel, zsidó, litván és cseh résztvevők mellett gazdag programmal szerepeltek a város magyar közösségének képviselői is: az **Almássy-kvartett**, a **Cinege-család-együttes**, **Lába Marianna** népdalénekes és **Molnár Lajos** kobzos.

*** Megjelent** a Kárpáti Igaz Szó *Hóvége* c. mellékletének második száma, amelyben többek közt olvasható **Balla D. Károly** *Távolabb Magyarországtól, Európához közelebb* c. írása.

* Az Illyés Közalapítvány támogatásának köszönhetően a hetedik teleház kezdte meg működését Kárpátalján, Szalóka községben, a KMKSZ szervezésében.

* Munkácson megrendezték az Etno Dia Szféra IV. Nemzetközi Színház-fesztivált, amelyen a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata az *Őzvegy Karnyóné és a szeleburdiak* c. darabot mutatta be.

* Az Európa-díjjal kitüntetett Tiszapéterfalvai Népzenei és Néptáncegyüttes a Felső-Tisza-vidéken turnézott. A **Pál Lajos** és **Pálné Jancsó Katalin** vezette 35 tagú gyermek-együttes Rahón, Kőrösmezőn, Aknaszlatinán, Viskén és Huszton mutatta be a helyi, a dunántúli, sárközi és zempléni táncokból összeállított műsorát.

* A BMKSZ Petőfi Nyugdíjas Klubja **Hollósy Simon** festőművészre emlékezett Beregszászon.

* Holland segítséggel, a kárpátaljai DORCAS AID irányításával magyar iskola épül Sűrteben a helyi cigány gyerekek számára.

* Negyedszer rendezte meg a fiatal kutatók és diákok tudományos konferenciáját a KMTF, amelyen 24 előadás hangzott el, köztük a kárpátaljai magyar szellemű kollégium tagjai részéről.

* A KMTF Révész Imre Kiállítótermében megnyílt **Prófusz Marianna** beregszászi iparművész, a népművészet mesterének kiállítása, amelyen a vidékünkre jellemző farkasnyomos, makkos, pillangós, tulipános motívumokkal díszített függönyök, terítők, párnák, asztali alátétek és ruhák láthatók.

Június

* A KMPSZ kiadásában megjelent **Weinrauch Katalin** *Hajnalt ébreszt a rigó* c. kötete. Az új gyermekvers-kötetet és a

szerző irodalmi munkásságát **P. Punykó Mária** ismertette a KMTF filmklujában tartott találkozón.

* „Az államnyelv a magyar tannyelvű iskolákban: problémák és távlatok” címmel szemináriumi értekezletet tartottak a Salánki Mikes Kelemen Középiskolában. Az eszmecsere résztvevői megtekintették **Harangozó Miklós** salánki festőművész kiállítását és az iskolások rajzait.

* Először hirdetett felvételt a Karácsfalvai Sztójka Sándor Görög Katolikus Liceum, ahol a képzési idő három év, s az érettségi mellett egy szakma is elsajátítható: virágkötő-virágtermesztő, fafaragó-asztalos, restaurátor, stb. Az intézmény bentlakásos, az oktatás magyar nyelven folyik.

* 15. alkalommal rendezték meg Kisvárdán a határon túli színházak fesztiválját, amelyen Kárpátalját a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház képviselte Csokonai *Őzvegy Karnyóné és a szeleburdiak* c. darabjával.

* A KMSZF szervezésében újjraavatták a Rákóczi-szabadságharc emlékét megőrkítő dolhai emlékművet, amelynek tetejére visszakerült a turulmadár. A turulszobrot **Matl Péter** alkotta meg.

* A Munkácsi Római Katolikus Liceum útjukra bocsátotta első végzőseinek 21 fős csoportját.

* A budapesti székhelyű Falvak Kultúrájáért Alapítvány és a MÉKK II. Rákóczi Ferenc-emlékfutást szervezett vidékünkön. A több mint 40 résztvevő felkereste Ungvár, Munkács, Beregszász, Tiszaújlak és Rahó emlékhelyeit, a megyeszékhelyen megkoszorúzták a Magyar Barátság kopjafáját. A MÉKK bejelentette: védnökséget vállal a Falvak Kultúrájáért Alapítvány rahói alkotóháza felett.

* A KMCSSZ Zrínyi-napot rendezett a munkácsi várban, amelynek keretében kiállítás nyílt **Baranyi András** képeslap-gyűjteményéből „*Munkács, ahogy szüleink látták*” címmel.

* A KMTF filmklubjában bemutatták **Gecse Géza** *Allam és nemzet a rendszerváltás után* c. könyvét. A szerző beszélgetőtársa **Debreceni Mihály** televíziós szerkesztő volt.

* A Nagypaládi Művészeti Iskolában 60 fiatal fejezte be az idei tanévet. Az intézet tehetséges fiataljai közül néhányan külföldön is ismertté váltak, **Tóth Róbert** munkáit például a Kárpát-medencei ifjú képzőművészek anyországi rajzversenyén a legjobbak közé sorolták és Új-Zélandon is bemutatták.

* Munkácson vendégszerepelt a Zuglói Széchenyi István Általános Iskola irodalmi önképzőköreinek szintársulata, amely **Csabai Mária** rendezésében *A vezérlő fejedelem* c. iskoladramát mutatta be. Az előadáson közreműködött a Váci Zeneművészeti Szakközépiskola zenekara és énekkara.

* Nagyszőlősen, ahol **Bartók Béla** gyermekéveit töltötte, idén is megrendezték a májusi zenei napokat a világhírű zeneszerző születésének évfordulója tiszteletére. A program szervezésében **Grigora Éva**, a nagyszőlősi járási művelődési osztály vezetőjének művészeti helyettese jeleskedett. A zenei napokon csaknem 50 koncertet tartottak, többek közt a helyi Bartók Béla Művészeti Iskola, az Ungvári Zádor Dezső Zeneművészeti Szakközépiskola diákjai és **Kapusinszki Andrea**, a Szegedi Konzervatórium végzőse részvételével.

* Az Ungvári Dayka Gábor Középiskola és Gimnáziumban bemutatták az *Apropó* c. diáklap legújabb számát. Az ifjúsági kiadvány főszerkesztője **Fedoriska Viktória** magyar szakos egyetemi hallgató.

* Egy éve sugározza adásait a Szvit FM rádió. Vidékünk egyik legnépszerűbb kereskedelmi rádiósatornáján magyar nyelvű műsorokat is adnak **Fehér Gábor** szerkesztő és **Csurej Éva** műsorvezető közreműködésével.

* Jubileumi ülést tartott Mosdóson a fennállásának tizedik évfordulóját ünneplő Magyar Egészségügyi Társaság. Vidékünket az előadók sorában **dr. Sütő Mihály**, az UNE tanára képviselte a metabolikus X-szindrómával foglalkozó tanulmányával. A társaság részben megújított összetételű elnökségében Kárpátalját továbbra is **dr. Csik Adalbert-Ferenc** képviseli.

* 12. alkalommal rendezték meg a Gutti Pünkösdi Napokat, amelynek keretében kiállították **Óri Mihály** ungvári festőművész munkáit, és felállította nagy érdeklődést kiváltó sátrát a **Bereg Könyvesbolt**.

* Ungváron emléketet tartottak a 75 éve született **Jelena Csernega-Balla**, a Megyei Szépművészeti Múzeum egykori igazgatója tiszteletére. Az elhunyt férje, **Balla Pál** festőművész és mások javaslatára az emléket résztvevői a néhai művésztörténész cikkeinek, tanulmányainak és publicisztikai írásainak rendszerezése és kiadása mellett döntöttek.

* A kultúra országos évének rendezvénytárházában keretében Ungváron, a megyei bábszínházban felléptek Beregszász legjobb együttesei és szólistái. A zsűri értékelése szerint kiválóan bizonyult a **Bundás Lajos** vezette táncegyüttes, valamint **Pinczés Andzsélika** és **Pásztor Viktor** szólisták előadása.

* Ungváron megrendezték a II. Nemzetközi Ifjúsági Zongoraversenyt **Kaszó Anna** zene tanárnő szervezésében. Az elismert zenei szakemberekből álló zsűri tagja volt többek közt **Örmény József**, a Lembergi Zeneakadémia docense is.

* Elemezték a kárpátaljai sajtópiac helyzetét az ungvári Reformok Sajtóklubban. A jelenlegi adatok szerint megyénkben 291 lapengedélyt adtak ki, ami a lakosság számára nyához viszonyítva legtöbb az országban. Kárpátalján 6 tévétársaság és 5 rádióadó sugározza adásait. Az utóbbi időkben a kábeltévé-társaságok felzárkózása tapasztalható, amelyek száma megközelíti a húszat.

* Regionális újságírói szemináriumot tartottak Ungváron, amelyen a helyi magyar újságírás történetéről és jelenlegi helyzetéről **Kőszeghy Elemér**, a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője, a MÚKSZ elnöke tartott előadást.

* A BMKSZ Petőfi Sándor Nyugdíjas Klubja a Beregszászi Járási Közigazgatási Hivatal épületének nagytermében **Esze Tamásra** és **Dsida Jenőre** emlékezett. Történelmünk és irodalmunk jeles személyiségeiről **Balácsi Rozália** tartott előadást.

* Megjelent **Szöllőssy Tibor** helytörténész és közíró *Ki a Tisza vizét issza... c.*, *Máramarosi helytörténeti mozaikkockák* alcímet viselő gyűjteménye.

* A Rákóczi-szabadságharc zászlóbotására emlékezett a Vereckei hágón a Rákóczi Szövetség **Petráskó Tamás** és a KMKSZ szervezésében, a Rákóczi Szövetség miskolci, sárospataki és Borsod-megyei szervezetének képviselői, valamint a helybeli megemlékezők részvételével. A számos ismert közéleti személyiség és művész jelenlétével megtisztelt ünnepség résztvevői megkoszorúzták a torzóban maradt honfoglalási emlékművet.

* A Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye szervezésében másodízben rendeztek egyházzenei táborn Kárpátalján. A Gregorián-énekek betanításában **Szvirida János** munkácsi kórusvezető és **Bodnár Csilla** aklihegyi kántor vett részt.

* A Piliscsabán megrendezett IV. Kárpát-medencei Iskolatalálkozón vidékünket a

nagyszőlősi járási **Aklihegyi Általános Iskola** növendékei képviselték.

* A 74. Ünnepi Könyvhét budapesti rendezvényein Kárpátalját a Credo Alapítvány egy, az Intermix Kiadó öt új kiadvánnyal képviselte. A kárpátaljai, illetve vidékünkhez szoros szálakkal kötődő anyaországi alkotók közül jelen volt **Füzesi Magda**, **Horváth Sándor**, **Gortvay Erzsébet**, **Dupka György**, **Vári Fábián László**, **Ivaskovics József**, **Kovács Katalin**, **Schober Ottó**, **Nagy Zoltán Mihály**, **S. Benedek András**, **dr. Botlik József** és **Kovács Sándor**. A kárpátaljai írók csoportja találkozott és tárgyalásokat folytatott a Magyar Írószövetség vezetőivel. A könyvhét utáni napokban az új kiadványokat, beleértve az *Együtt* c. folyóirat idei első számát is, a beregszászi Bereg Könyvesboltban is bemutatták. A könyv- és lapbemutató résztvevői döntése értelmében **Füzesi Magda** vezetésével felújítják az Illyés Gyula Irodalmi Klub működését, amelynek a Bereg Könyvesbolt ad otthont, s amelynek elsőleges feladata az ifjú tehetségek felkarolása.

* A Pallas-Akadémia Csíkszeredai Kiadójának *Mesevonat* c. sorozatában megjelent **Füzesi Magda** *Ketten a kabátban* c. gyermekkönyve.

* Kárpátaljára látogatott **Horányi Özséb**, az 1991-ben újjáalakult Magyar Pax Romana (Katolikus Értelmiségi Mozgalom) elnöke és **Mikulás Domonkos** egyesületi titkár, akiket hivatalában fogadott **Majnek Antal**, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye püspöke. A vendégek találkoztak a KMKSZ, a KMPSZ vezetőivel, felkeresték a KMTF-t, a beregszászi cserkészeket, Rahót, a Vereckei-hágót, végül a görög katolikus egyház ifjúsági találkozójának résztvevőit Nevetlenfaluban.

* Az ungvári Hungarológiai Központban tartotta beszámoló-választó közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság, amelynek évtizedes tevékenységét **Lizanec**

Péter professzor, a társaság elnöke ismertette. A közgyűlés meghívott vendégei – **Németh János**, a HTMH főosztályvezetője, **Udvarvölgyi Zsolt**, a Miniszterelnöki Hivatal főtanácsadója, **Somogyi László** ungvári konzul – és a felszólaló tudósok a KMTT megalakulásának fontosságát, tevékenységének jelentőségét hangsúlyozták. A közgyűlés újraválasztotta elnöki tisztségében **Lizanec Pétert**, alelnökké **Horváth Katalin** docenst, **Spenik Ottó** akadémikust és **Fábry Zoltán** professzort választotta. Tudományos titkár **Györke Magdolna**, a filológiai tudományok kandidátusa lett.

* Harangszentelő ünnepséget tartottak Akliban, amelyen **Szabó István**, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke hirdetett ígét, **Horkay László**, a KRE püspöke mondott avatóbeszédet, **Orbán Viktor** volt miniszterelnök, a Fidesz elnöke köszöntötte a gyülekezetet. A felszentelt harangot **Gombos Lajos** őrbottyányi öntőmester készítette.

* Megrendezték Tiszapéterfalván a hagyományos ének-, zene- és kézművestábort, amelynek házigazdája a KMPSZ volt. A táborozók hangszeres oktatását a magyarországi Galga zenekar tagjai, a néptánc oktatását a Magyar Állami Népi Együttes

tagjai végezték. A táborozás idején megtartották a Vass Lajos Népzenei Verseny kárpátaljai elődöntőjét.

* A kárpátaljai keresztény hívek nagy öröme **II. János Pál** pápa boldoggá avatta **Teodor Romzsa** mártíromságot szenvedett görög katolikus püspököt, akinek földi maradványait hazahozták és az ungvári görög katolikus székesegyház kápolnájában helyezték örök nyugalomra. A szertartáson több egyházi méltóság közt jelen volt **Jozef Tomka** bíboros, II. János Pál pápa delegátusa.

* A KMPSZ idén június 29. és augusztus 9. közt rendezte meg Beregszászban a Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógus Akadémiát a KMTF bázisán. Öt turnusban tizenkét továbbképzésre került sor.

* Az Ungvári Szent Gellért Katolikus Kollégiumban először szerveztek gitáros tábort kezdők számára.

* **Kontos Ferenc** ungvári webmester szerkesztésében felkerült a Világhálóra az *Együtt* c. folyóirat idei első, sorrendben ötödik száma, valamint a kárpátaljai magyar szervezetek adatbázisa. Elérhetőség: <http://www.hhrf.org/mekk>

D. Gy.

Danielovics Emmi

Tiszaborkuton született 1924. július 24-én. Jelenleg Ungváron él. Elismerést aratott a nemrég megjelent Tiszaborkutól Ungvárig c. önéletrésével. Székelymotívumokból építkező himzéseit írásos technikával készíti. A sok türelmet, kézügyességet és szakértelmet igénylő anyagból, a gékényből fon egyedi formájú kosarakat és egyéb tárgyakat, áttetsző anyagból készít lámpaburákat.

Sikeres a grafikában is. Könnyed kézzel, biztos vonalvezetéssel viszi papírra kedvenc hőseit, a sok-sok változatban megörökített Don Quijote-t, a búsképű lovagot, a vallásos témakörben született Krisztus-, Mózes-, és Madonna-portrék sokaságát, táj- és városrészleteket, parasztférfiakat, női aktokat.

Danielovics Emmi egyike azon keveseknek, akik vállalkoznak rá, hogy elvezessenek minket a valódi kincsek kútforrásához. Egyaránt táplálkozik néphagyományból és a mai irányzatokból.

A folyóiratban bemutatott munkáit a születésnapja alkalmából megrendezett ungvári kamaratárlat anyagából válogattuk.

Megjelent:

A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Szerkesztette: Csernicskó István. Szerzők: Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Híres Kornélia, Márku Anita, Karmacsi Zoltán. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2003.

Ivaskovics József–Tóth Lajos: **Gyertyaláng.** Megzenésített versek, kórusok, grafikák. Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Botlik József: **A hűség csapdájában.** Kovács Vilmos Monográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Szalai Borbála: **Gyalogösvény, gyalogút.** Gyermekversek Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Füzesi Magda: **A bohóc dala.** Versek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Nagy Zoltán Mihály: **Új csillagon.** Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Danielovics Emmi: **Tiszaborkúttól Ungvárig.** Önéletírás. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Istvánffi Erzsébet: **Visszapillantó.** Önéletírás. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

Füzesi Magda: **Ketten a kabátban.** Gyermekversek. Pallasz-Akadémia Kiadó, Csíkszeredai Kiadó, 2003.

Szöllősi Tibor: **„Ki a Tisza vizét issza...”** Máramarosi helytörténeti mozaikkockák. Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 2003.

Előkészületben:

Verecke. Versantológia. Szerkesztette: Gortvay Erzsébet. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

„Övök az érdem.” Gecse Endre emlékkönyv. Szerkesztette: Gortvay Erzsébet. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Dupka György: **Autonómia-törekvések Kárpátalján.** Monográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

S Z E R Z Ő I N K

Babits Mihály (1883-1941)
Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég
Barzsó Tibor (1931) Ungvár
Becske József Lajos (1965) Visk
S. Benedek András (1947) Budapest
Béres Andrea (1975) Sárvár
Danielovics Emmi (1924) Ungvár
Deák Ferenc (1937) Bátyú
Dupka György (1952) Ungvár
Ferenczi Tihamér (1941) Badaló
Füzesi Magda (1952) Nagyberég
Gerzsenyi András (1954) Ungvár
Gortvay Erzsébet (1935) Kincseshomok

Horváth Sándor (1957) Ungvár
Igyártó Gyöngyi (1983) Budapest
Ivaskovics József (1950) Ungvár
Karcagi M. Margit (1946) Budapest
Kovács András (1981) Beregsom
Kovács András Ferenc (1959) Marosvásárhely
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Nyilas Atilla (1965) Budapest
Penckófer János (1959) Beregszász
Rott József (1964) Magyaregregy
Tárczy Andor (1954) Ungvár
Vári Fábíán László (1951) Mezővári
Zselicki József (1949) Kisgejőc

Ezer

“Ah, hol vagy, magyarok Tündöklő csillaga?...”

BÉRES ANDREA VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Agitato Dm Gm6 Dm C7

E-zer év könnye-i-e-zer év bom-lá-sa, Á-ra-dó vi-zek-nek be-mocs-kolt hul-lá-ma.

F Gm7 B A7sus4

Nem szól a kürt-szó sem, né-ma lett temp-lo-mod, Ü-res a domb-ol-dal, ke se-rű lett bo-rod.

Dm Gm7 Dm C7

E té-vedt vándo-rok meg-vál-tó nyug-he-lye, Meg-fá-radt tál-to-sok kész-te-tett em-lé-ke.

F Gm7 B A7sus4

Tá-vol-ba ré-ve-dő sze-mek-nek fény-tá-ra, E-me-se ál-ma-i let-tek itt el-ás-va:

Gm6 B A7 Dm

"Ah, hol vagy, ma-gya-rok Tün-dök-lő csil-la-ga?..."

*Ezer év könnyei - ezer év bomlása,
Áradó vizeknek bemocskolt hulláma.
Nem szól a kürtszó sem, néma lett templomod,
Üres a domboldal, keserű lett borod.
Eltévedt vándorok - megváltó nyughelye,
Mégfáradt táltosok - késztetett emléke.
Távolba révedő szemeknek fénytára,
Emese álmai lettek itt elásva:
“Ah, hol vagy, magyarok Tündöklő csillaga?...”*

*Mit számít ezer év, köveknek sorsában,
Örökké változó természet sodrában?
Magasra szálltál volt, érkeztél lebukni,
Délibáb erőit mocsárrá taposni.
Kámforra változó jelenkor varázsa,
Felforr és tüzet gyújt hamvadó máglyára.
Elszáradt már a fű, fának is virága,
Merre lesz tört szárnyú sólyomnak szállása:
“Ah, hol vagy, magyarok Tündöklő csillaga?...”*

BABITS MIHÁLY

JÓNÁS IMÁJA

*Hozzám már hűtlen lettek a szavak,
vagy én lettem mint túláradt patak
oly tétova, céltalan, parttalan
s úgy hordom régi sok hiú szavam
mint a tévelygő ár az elszakadt
sövényt, jelzőkarókat, gátakat.
Óh, bár adna a Gazda patakom
sodrának medret, biztos úton
vinni tenger felé, bár verseim
csücskére Tőle volna szabva rim
előre kész, s mely itt áll polcomon,
szent Bibliája lenne verstanom,
hogy ki mint Jónás, rest szolgája, hajdan
bujkálva, később mint Jónás a Halban
leszálltam a kinoknak eleven
süket és forró sötétjébe, nem
három napra, de három óra, három
évre vagy évszázadra, megtaláljam,
mielőtt egy még vakabb és örök
Cethal szájában véggép eltűnök,
a régi hangot, s szavaim hibátlan
hadsorba állván, mint Ő súgja, bátran
szólhassak s mint rossz géégémből telik
és ne fáradjak bele estelig
vagy míg az égi és ninivei hatalmak
engedik hogy beszéljek s meg ne haljak.*

EGYÜTT

